

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM
NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK PH.D. PROGRAM

Az Európai Unió versenyképessége

Ph.D. értekezés

Bató Márk

Budapest, 2004

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
Táblázatok jegyzéke	4
Ábrák jegyzéke	5
1. A versenyképesség elemzésének elméleti háttere	6
2. Makro-versenyképesség.....	15
3. A makro-versenyképesség főbb összefüggései	19
3.1. Versenypolitika és versenyképesség	21
3.2. Az egységes belső piacot alakító közös politika	23
3.3. Integráció-érettség	30
4. Az Európai Unió versenyképessége	32
4.1. Versenyképességi helyzetkép	33
4.2. Humán tőke és a termelékenység javulása az Európai Unióban	38
4.3. A termelékenység növekedése a szolgáltatási szektorban.....	40
4.4. A vállalati politika és a versenypolitika szinergiája	41
4.5. Fenntartható ipari fejlődés	42
5. A lisszaboni stratégia	43
5.1. Az Európai Unió az ezredfordulón	43
5.2. Tagállami és európai érdekek	44
5.3. A versenyképesség javítását célul kitűző stratégia.....	46
6. Uniós versenyképesség nemzetközi összehasonlításban	50
6.1. Az Európai Unió legjobb versenyképességi mutatói.....	54
6.2. Az Európai Unió leggyengébb versenyképességi mutatói	67
6.3. A közösség versenyképességi pozíciói.....	78
7. Uniós versenyképesség a kritikus területeken	96
7.1. A humán tőke szerepe a termelékenység javításában.....	96
7.2. Szolgáltatási szektor	104
7.3. Vállalati politika és versenypolitika	115
7.4. Fenntartható ipari fejlődés	123

8. A keleti kibővítés hatásai az Európai Unió feldolgozóiparának versenyképességére.....	135
9. Az integrációs versenyképesség	139
10. A magyar-olasz bilaterális kapcsolatok versenyképességi elemzése	141
10.1. Olaszország gazdasági jellemzői	142
10.2. A magyar-olasz gazdasági kapcsolatok	145
10.3. A nemzetköziesedés állami ösztönzése	148
10.4. Interjúk.....	149
10.5. Az integrációs versenyképesség elemei	166
10.6. Gazdaságpolitikai konklúziók	171
11. Konklúziók.....	176
Függelék.....	178
Interjúvázlat	178
Irodalomjegyzék	180

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat Az egy főre jutó GDP nagysága, 2001
2. táblázat A reál GDP éves átlagos növekedése, 1975-2001
3. táblázat Foglalkoztatottság átlagos bővülése, 1975-2001;
foglalkoztatottsági ráta, 2001
4. táblázat Munkatermelékenység átlagos éves növekedése, 1975-2001
5. táblázat Az Európai Unió legjobb versenyképességi faktorai, 2002-2003
6. táblázat Versenyképességi tényezők országonkénti bontásban,
2002-2003
7. táblázat Az Európai Unió versenyképességi pozíciója, 2002-2003
*Versenyképességi tényezők: kiemelkedő tagállami teljesítmény,
gyenge uniós átlag*
8. táblázat Társasági jövedelemadó rátája, 2002
9. táblázat Relatív átlagos eltérések az EU legjobb versenyképességi
faktorainak esetében, 2002-2003
10. táblázat Kiugró szóródású mutatók az EU legjobb versenyképességi
faktorai közül, 2002-2003
11. táblázat Az EU leggyengébb versenyképességi faktorai, 2002-2003
12. táblázat Relatív átlagos eltérések az EU leggyengébb versenyképességi
faktorainak esetében, 2002-2003
13. táblázat Humán tőkéhez kapcsolódó versenyképességi faktorok,
2002-2003
14. táblázat Szóródás a humán tőkéhez kapcsolódó versenyképességi
faktorok esetében, 2002-2003
15. táblázat A szolgáltatási szektorra vonatkozó versenyképességi faktorok,
2002-2003
16. táblázat A szolgáltatási szektorra vonatkozó versenyképességi faktorok
szóródása, 2002-2003

17. táblázat A vállalati és versenypolitikához kapcsolódó versenyképességi mutatók, 2002-2003
18. táblázat Szóródás a vállalati és versenypolitikához kapcsolódó versenyképességi mutatók esetében, 2002-2003
19. táblázat Fenntartható fejlődéshez kapcsolódó versenyképességi mutatók, 2002-2003
20. táblázat A fenntartható fejlődéshez kapcsolódó versenyképességi faktorok szóródási mutatói, 2002-2003
21. táblázat Olasz export alakulása az elmúlt évtizedben
22. táblázat Olasz import alakulása az elmúlt évtizedben
23. táblázat Olasz nettó közvetlen külföldi tőkeberuházások az elmúlt évtizedben
24. táblázat Olaszországba érkező nettó közvetlen külföldi tőkeberuházások az elmúlt évtizedben

Ábrák jegyzéke

- 1/a. ábra Az egy főre jutó GDP alakulása
- 1/b. ábra EU/USA arány

Az egyes államok, gazdasági egységek erejét a katonai potenciál mellett egyre inkább és növekvő mértékben a gazdasági erő az, ami meghatározza. Ennek folyamányaként a kormányok minden korábbinál nagyobb mértékben rá vannak kényszerítve arra, hogy kiemelt hangsúlyt helyezzenek a gazdaság versenyképességének javítására. Jelentős probléma ez -többek között- az Európai Unió számára is, mivel az elmúlt évtized ezen a téren arról szólt, hogy az Unió versenyképesség terén egyre nagyobb hátrányba kerül legfőbb vetélytársával az Egyesült Államokkal szemben. A tanulmány vizsgálati szempontjaként a tárgyalt témának megfelelően a gazdaságpolitikai nézőpont szolgál, prioritást adva a probléma belső kölcsönhatásait feltáró, komplex megközelítésnek. A kutatás interdiszciplináris: szintetizálja a közgazdaságtan, a nemzetközi jog, a diplomáciatörténet és a nemzetközi politika elméletének vizsgálati szempontjait, módszereit, prioritást adva a közgazdasági-világgazdasági elemzésnek.

1. A versenyképesség elemzésének elméleti háttere

Az iskolák két fő típusa különíthető el a versenyképességet tanulmányozó modellek esetében. Egyik csoport az egyes gazdaságok teljesítményét tekinti fő mutatónak¹, a másik az adott gazdaságban meglévő, a gazdaság szereplőinek működését meghatározó feltételekre összpontosít. A kétféle megközelítést a továbbiakban közgazdasági értelmezésük alapján *ex post* illetve *ex ante* versenyképességnek nevezzük. Az *ex post versenyképesség* a gazdaság már realizálódott teljesítménye alapján von le következtetéseket. Az *ex ante versenyképesség* ezzel szemben azt vizsgálja, hogy a gazdaság a fennálló feltételek mellett milyen teljesítményre lehet képes. Jelen kutatás szempontjai ez utóbbi, tehát az *ex ante* versenyképesség alkalmazását indokolják, mivel a gazdaságirányítás feladatát az itt vizsgált feltételek optimalizálása jelenti. A gazdaságpolitikának nem feladata közvetlen termelési

¹ Például a "termékegységre jutó bérköltség" illetve az "export relatív egységértékének indexe" mutatókhoz kötődő elméleti háttér (részletesen lsd. később az 1. fejezetben).

tevékenység révén fokoznia a gazdaság teljesítményét, hanem a termelést végző vállalatok számára kell megteremtenie az ehhez szükséges feltételeket.

Jelentős részét teszi ki a versenyképesség szakirodalmának a fogalom értelmezéséről szóló vita. Nincs egyetértés már arról sem, hogy milyen dimenzióban értelmezhető a versenyképesség. Krugman és követői amellet törnek lándzsát, hogy csupán vállalati szinten ragadható meg és minden más alkalmazás tévútra vezet (Krugman[1994]). Krugman elhibázottnak tartja, hogy a versenyképességet nemzetgazdasági illetve regionális szinten értelmezők számos esetben a külkereskedelmi egyenleget tekintik a versenyképesség fő mutatójának. A különböző gazdaságok termékei a külkereskedelem révén találkoznak, az úgynevezett nemzetközi piacokon vagy világpiacon mérettetnek meg. Ez jelenti az alapját azoknak az elméleteknek, amelyek a külkereskedelmi egyenleget használják a versenyképesség mutatójaként, mérőszámaként.

Krugman több ellenpéldát is felvonultat ezen állítás cáfolataként, többek között a mexikói gazdaság folyamatait a '80-as, '90-es években. A '80-as években elért, -a hatalmas adósságszolgálat érdekében- az állam által generált mesterséges kereskedelmi többletet állítja szembe, a '90-es évek deficitével. A külkereskedelmi egyenleget vizsgálva arra a következtetésre juthatnánk, hogy a '80-as évek eladósodott Mexikója versenyképesebb, mint a '90-es években a fokozatosan visszatérő magántőkére építő, óriási adósságait visszaszorító, konszolidálódó gazdaság. Szintén fontos problémára világít rá a tanulmányban a Coca-Cola és a Pepsi versenyével való szembeállítás. Itt nyilvánvaló a verseny, jól mérhető a versenyképesség, mivel a termékek egyértelműen versenyző termékek. A különböző gazdaságok világpiacra kerülő termékeiről viszont már nem mondható el ugyanez, hiszen számos lehetősége, sőt példája van az együttműködésnek, szó sincs zéró összegű játékról.

A versenyképesség nemzetgazdasági illetve regionális szintű értelmezését alkalmazó szerzők esetében is igen széles a skála a definíció tekintetében. Nemzetgazdaságok versenyképessége alatt az arra való képességüket értjük, hogy oly módon hozzanak létre, állítsanak elő, osszanak el termékeket illetve biztosítsanak szolgáltatásokat, amelyek megfelelnek a nemzetközi kereskedelem által támasztott követelményeknek, hogy eközben saját termelési tényezőik megtérülési rátáját növelni tudják (Chikán,Czakó,Zoltay-Paprika[2002]). Chikán és szerzőtársainak definíciója tehát a termelési tényezők felhasználásának elemzését helyezi a versenyképességi kutatások középpontjába.

A gazdasági teljesítmény jól mérhető a nemzetközi piacokon való szereplés alapján. A nemzeti versenyképességet a vállalatok teljesítménye és folyamatos alkalmazkodóképessége határozza meg, ami kiemeli a vállalati versenyképesség jelentőségét. A vállalatok eredményei makroszinten aggregálódnak, az általuk alkalmazott termelési tényezők megtérülési rátája biztosítja a fenntartható gazdasági növekedést és a javuló életszínvonalat nemzetgazdasági szinten. Chikán Attila, Czakó Erzsébet és Zoltay-Paprika Zita felhívja a figyelmet arra, hogy a versenyképesség különböző szintjei (termék, vállalati, nemzeti) többféle céllal elemzhetők, ami rendszerint különböző módszertani megközelítések alkalmazását teszi szükségessé. Ez nehezítheti az eredmények összehasonlítását, a vizsgálatok szintetizálását.

Makroszempontról vizsgálja és a sztenderd közgazdaságtan keretei közé ágyazza be a versenyképesség fogalmát Török Ádám, törekedve az ott koherensen működő eszköztár használatának megőrzésére (Török[1997]). Az elemzés kiindulópontját a komparatív előnyök tétele jelenti. A versenyképességet a gazdaságnak a nemzetközi piacokon nyújtott teljesítményéből vezeti le. Megkülönböztet kínálati illetve a keresleti oldali mutatót: előbbi a termelés hatékonyságát, utóbbi a külpiaci igényeknek való megfelelést méri.

- „A versenyképesség kínálati (termelési) oldali mérőszámai arra a hipotézisre épülnek, hogy a versenytársakhoz képest mért alacsonyabb fajlagos tényezőköltségek vagy a nyereség, vagy a piaci részesedés növelését teszik lehetővé a versenytársakhoz képest.” Példaként hozható a termékegységre jutó bérkölttség (ULC).
- A keresleti oldal versenyképessége arra épül, hogy az adott gazdaság mennyiben tud megfelelni a világpiacon fennálló kereslet követelményeinek. A megközelítés logikáját legismertebb példája, az export relatív egységértékének indexe illusztrálja (UVI). A mutató arról nyújt információt, hogy a vizsgált gazdaság exportjának egységnyi értéke hogyan változott, összehasonlítva a versenytársaknál tapasztalt változásokkal.

A kettő összehangolásának lefontosabb akadályát Török a felhasznált statisztikák eltérő forrásában látja. A termelési oldalt az iparstatisztika elemzi, ezzel szemben a piaci oldallal, a termékek értékesítésével a külkereskedelmi statisztikák foglalkoznak. A későbbiekben bemutatásra kerülő porter-i értelmezéséről is szó van Török versenyképességi koncepciójában, azt azonban már kívül helyezi az említett közgazdasági kereteken, és a marketingelmélet eszköztárába helyezi. Ennek legfőbb hiányosságaként az elemzési mód valamint a következtetések elméleti megalapozottságának hiányát említi.

Tovább árnyalja a fogalom értelmezéséről kialakult vitát a különböző, gazdasági szférával kapcsolatos nemzetközi szervezetek felfogása. Az UNCTAD beruházásokról szóló, versenyképességi kérdésekkel kiemelten foglalkozó jelentése hangsúlyozottan export-versenyképességet vizsgál, amit a transznacionális vállalatok tevékenységével összekapcsolva elemez. (WIR[2002]) Az export-versenyképesség a gyakorlatban az export bővülését,

diverzifikálását jelenti. Lehetővé teszi a rendszerint magas hozzáadott értéket hordozó fejlett technológiáknak és humán tőkének a növekvő részarányát az exportra termelő szektorokban. A hazai vállalkozások számára elősegíti a sikeres bekapcsolódást a globális versenybe. Ezáltal a versenyképességnek előfeltétele, de következménye is a jövedelmek növekvő szintje. A transznacionális vállalatok kiemelt szerepére hívja fel az UNCTAD a figyelmet, amelyek erősen befolyásolhatják a bemutatott hatások érvényesülését. Pozitív részvételük a folyamatokban nem valósul meg automatikusan, a nemzeti gazdaságpolitikákra fontos szerep hárul. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a transznacionális vállalatokkal való sikeres együttműködés hosszú távon akkor lehetséges, ha a gazdaságpolitikának ezt sikerül beépíteni egy fenntartható fejlesztési politikába. A kezdetben vonzó bér- és piacviszonyok átalakulnak, a folyamatos változások állandó alkalmazkodást igényelnek. A kormányok kitűzött célja a nemzet jólétének maximalizálása, a transznacionális vállalatok pedig globális versenyképességük fokozására törekednek. Az a gazdaságpolitika érhet el sikereket, amelynek a két célt sikerül összehangolnia.

A felvázolt megfontolások alapján az UNCTAD egy szűkebb és egy tágabb értelemben vett definícióját is meghatározza az export-versenyképességnek. Szűkebb értelemben a világpiaci részesedés növelését jelenti a bérek alacsonyan tartott szintje mellett, tágabb értelemben pedig a világpiaci részesedés fenntartását a jövedelmek növekvő szintje mellett. A versenyképesség hosszú távú javítása egyértelműen a második megközelítés alkalmazását követeli meg. A fejlett gazdaságok számára a versenyképesség előfeltétele a magas jövedelmi és foglalkoztatottsági szint fenntartásának, a fejlődő országok számára pedig fejlődésükhöz nélkülözhetetlen. Az UNCTAD tanulmánya utal rá, hogy az export-versenyképesség javulása a növekvő nemzetközi jövedelmek révén lehetővé teszi az életszínvonal és a termelékenység pozitív változásához szükséges import bővítését. A fejlődő gazdaságok diverzifikálhatják termelésüket, kikerülve a kis számú

exportcikküktől való függőségből. Ugyancsak lényeges, hogy a versenyképes gazdaságok számára hozzáférhető nagyobb és komplexebb piac biztosíthatja a méretgazdaságossági és termékváltozat-gazdaságossági előnyök teljesebb kihasználását.

Az OECD definíciója szerint a versenyképesség egy ország előnyeit és hátrányait méri fel termékeinek a nemzetközi piacon történő értékesítése során. (OECD[2004]) Megközelítésük a gazdaságok realizálódott teljesítményére koncentrálnak, fő versenyképességi mutatónak a termékegységre jutó bérköltséget tekintik. A versenyképesség leírására alkalmas mutatónak tekintik ezen kívül a nominális effektív árfolyamot. Az OECD világgazdasági elemzése során a nominális árfolyamok jelentős ingadozását tapasztalta. Az árfolyammozgások azáltal, hogy átalakították a relatív költség- és árviszonyokat, változásokat eredményeztek a gazdaságok versenyképességi pozíciójában, kereskedelmi mérlegében, fizetési mérlegében. Erre az összefüggésre legélesebben a feltörekvő ázsiai gazdaságokban 1997-ben végbement nagy mértékű leértékelődések hívták fel a figyelmet. A vizsgálatok azonban arra is rámutattak, hogy a leértékelődés kedvező versenyképességi hatásait rendszerint kioltotta az emelkedő infláció.

A versenyképesség mérésére alkalmazott ár- és költségkülönbségek mellett egyéb, nem „ár típusú” tényezők szerepét is említi az OECD. Hatásuk, jelentőségük nem megkérdőjelezhető, de ellenük szól, hogy mérésük, értelmezésük sok esetben problematikus. A szervezet szakértői elsősorban a mérhető, számszerűsíthető tényezőket elemzik, amelyek a nemzetközi kereskedelemben bekövetkező változásokat magyarázzák. Ennek alapján feltárhatók az egyes országok mindenkori komparatív előnyei. A költség szintek abszolút értékei közötti különbségek az egyensúlyi árfolyamok meghatározása során jelentenek kiindulási alapot. (Durand, Madaschi, Terribile[1998])

Az Európai Unióval kapcsolatos versenyképességi kérdések a Vállalkozások Főigazgatóság (Enterprise DG) hatáskörébe tartoznak, ami rányomja bélyegét az Unió versenyképesség felfogására is. A fogalmat a termelékenységgel valamint az azt meghatározó tényezőkkel teszik egyenlővé. Legutóbbi versenyképességi jelentésében a Bizottság két kiemelt szempontra hívja még fel a figyelmet. (European Commission [2002]) Tárgyalja a vállalkozás politika és a versenypolitika összefüggéseit, szinergiáját, emellett pedig kiemelt figyelmet szentel a különféle fenntarthatósági korlátok szerepének is. Aktualitása miatt a legutóbbi jelentés a humán tőkének a termelékenység javításában betöltött szerepét, valamint a szolgáltatások termelékenységét vizsgálja meg részletesen.

Fontos sarokpontja a vonatkozó szakirodalomnak az ún. versenyképességi „gyémánt”, amely négy fő tényezőben látja egy nemzetgazdaság versenyképességének meghatározóit. (Porter[1990]) A modell Michael E. Porter nevéhez fűződik, aki a nemzetek versenyképességét a jól ismert és széles körben alkalmazott vállalati versenyképességből vezeti le. A vállalatok versenyképességét alapvetően meghatározza bázisuk, ahol működnek. A nemzetek versenyét abban látja Porter, hogy azok –mint bázis- milyen feltételeket tudnak kínálni a vállalkozások számára. Ennek vizsgálata során az alábbi összfüggésekre épít:

- A verseny illetve annak összetevői jelentős mértékben különböznek iparáganként. Ennek következtében javasolt elkülöníteni a nemzetek versenyét is a különböző iparágak szerint. Lényeges, hogy ne kizárólag egy általános faktorra koncentráljon az elemzés (pl. kedvező árú munkaerő, méretgazdaságosság), hanem feltárja azokat a gyakran összetett és komplex okokat, amelyek meghatározzák a bázisnak a vállalati tevékenységre gyakorolt befolyását.
- A globális tevékenységet folytató, az értéklánc fázisait nemzetközi szinten allokáló transznacionális vállalatok esetében fontos szerep jut a

hazai bázist jelentő gazdaságnak. Hazai bázis az a nemzetgazdaság, ahol kialakítják a vállalati stratégiát, a legfontosabb fejlesztéseket végzik, a cég szempontjából kiemelt jelentőségű erőforrások találhatóak.

- A vállalatok számára a kompetitív előnyök szerzése és megőrzése szorosan összefügg a fejlesztésekkel és innovációkkal.
- A vállalatok számára versenyképességük szempontjából meghatározó, hogy felismerjék az új és kedvező lehetőségeket és ki tudják azokat aknázni.

A porteri elemzés fő célkitűzése annak vizsgálata, hogy melyik vállalatok, melyik országhoz tartozó vállalatok képesek a legjobban helyt állni a nemzetközi versenyben. További elemzés tárgyát képezik az ezt meghatározó okozati összefüggések. Az elmélet középpontjában álló versenyképességi „gyémánt” négy fő elemet tartalmaz, amelyek összefoglalják azokat a tényezőket, amelyek révén a bázis meghatározza a vállalatok versenyképességét:

- a termelési tényezők,

A bázis ellátottsága azokból az erőforrásokból, amelyek egy adott iparágban szükségesek a vállalatok eredményes működéséhez.

- a keresleti tényezők,

Az iparági kereslet jellege, természete.

- a kapcsolódó ipar,

Nemzetközileg versenyképes beszállító illetve kapcsolódó iparágak működése illetve hiánya a nemzeti piacon.

- a cégstruktúra jellemzői.

Az országban jelen lévő cégek szervezeti struktúrája, menedzsmentje; a verseny jellege.

Ezek a tényezők nem egymástól függetlenül, hanem egymással is komplex összefüggésben állva határozzák meg a versenyképességet. A bemutatott faktorok alapján a cégek ott tudnak kompetitív előnyöket realizálni:

- ahol a bázis a legkedvezőbb lehetőségeket biztosítja a szükséges speciális erőforrások vonatkozásában.
- ahol a bázis olyan információkat nyújt a szükségletekről, amelyek révén a legjobb fejlődési lehetőségeket biztosítja.
- ahol a tulajdonosok, menedzserek, alkalmazottak céljai, tevékenysége a legkedvezőbb kereteket biztosítja a vállalatok fejlődéséhez.

Összefoglalva az eddigieket: azok a nemzetek sikeresek egy bizonyos iparágban, amelyeknél a hazai gazdasági környezet dinamikus, és ösztönzi a vállalatokat előnyeik folyamatos javítására és bővítésére. A porteri megközelítést árnyalja tovább az egyéb kérdések mellett a versenyképességet is vizsgáló World Economic Forum (WEF) éves rendszerességgel kiadott jelentése. Ez közel kétszáz tényezőt vesz számításba a tényleges versenyképességi helyzet felvázolására.

A WEF a versenyképesség elméleti megalapozása során óva int attól, hogy a fogalmat közvetlenül összekapcsoljuk a gazdaság teljesítményével, legfőképpen ne az exportteljesítményével. (WEF[2003] p.25) A tapasztalatok alapján azért tartják ezt a szervezet kutatói veszélyesnek, mert ez a felfogás teszi hajlamossá a gazdaságpolitikát arra, hogy a nemzeti valuta leértékelésével vagy a munkabérek alacsony szinten tartásával próbálja meg úgymond a gazdaság versenyképességét javítani. A logika azonban fordított: a valuta leértékelése illetve a munkabérek alacsony szinten tartása pont a gyenge versenyképesség következtében válhat szükségessé. A Fórum által ajánlott versenyképesség-felfogás középpontjában a termelékenység fogalma áll. Egy nemzetgazdaság jólétét alapvetően az határozza meg, hogy milyen hatékonysággal tud gazdálkodni a rendelkezésére álló erőforrásokkal. Ennek

alapján a vizsgálat tárgya az –amint Porternél is láttuk-, hogy milyen tényezők és milyen módon határozzák meg az adott gazdaság termelékenységét. Lényegét tekintve a World Economic Forum felfogásával azonos vonalat követ az IMD svájci oktató- és kutatóintézet versenyképességi koncepciója és elemzése is. A két intézmény korábban közösen adta ki versenyképességi jelentését, és a napjainkban már külön kiadott jelentések sem koncepciójukban, hanem technikai részletekben különböznek.

Szentes Tamás szintén a versenyképesség fogalmának komplex megközelítésének szükségességére hívja fel a figyelmet. "A nemzetek, országok gazdasági fejlődése és világgazdasági pozíciója, "versenyképessége" tehát ma, a felgyorsult globalizálódás korában nemcsak saját meglévő adottságaiktól (természeti erőforrásaiktól, tényezőellátottságuktól) és adott "komparatív előnyeiktől" függ, hanem mind nagyobb mértékben a transznacionális társaságok globális hálózatába való beépülésüktől, annak mikéntjétől és azoktól a (ez utóbbit is meghatározó) kompetitív (azaz verseny-) előnyöktől, amelyeket maguk a kormányzatok és a társadalom tagjai, illetve maguk a transznacionális cégek teremtenek meg." (Szentes[2002] p.193)

2. Makro-versenyképesség

Az eddigi kutatások vázlatos áttekintése előtt bevezetek egy fogalmat, ami talán a legteljesebben leírja a jelen kutatás által vizsgált problémát. A versenyképességnek az itt bemutatott értelmezését a kutatás során *makro-versenyképességnek* nevezzük, utalva arra a dimenzióra, amelyen a továbbiakban a versenyképességet vizsgáljuk. Az államok közötti gazdasági kapcsolatok intenzifikálódásával, komplexitásának növekedésével, a globalizációval a makro-versenyképesség kérdése egyre inkább kulcskérdésévé válik a világgazdaságtannak. Miután a számos hasonlóság mellett sokmindenben különbözik is a korábban -elsősorban vállalati szinten (mikroszinten)- értelmezett versenyképesség fogalomtól, feltétlenül

érdemesnek tartom ettől részben elkülönített kezelését a makro-
versenyképességnek.

Az általunk vizsgált kérdés még további árnyalást is igényel, mivel a legújabb tendenciák az államok szerepének csökkenése, és egyúttal az egyéb, modern gazdasági egységek (régiók, integrációk) térnyerése irányába mutatnak. Különösen igaz ez az Európai Unió vonatkozásában, emiatt két újabb, igen lényeges tényező bevezetésére kerül most sor: *a piac mérete és a piac egységessége* lényeges elemei a versenyképességnek. Ennek hatása a gyakorlatban elsősorban két fő csatornán keresztül érvényesül. A méretgazdaságosság pozitív hatásai alkotják az egyik nagy csoportot, ami az utóbbi idők fejleményeként kiegészült az ún. termékváltozat-gazdaságossági hatékonysággal²; a verseny intenzifikálódásából fakadó gazdasági előnyök a másikat. A tapasztalatok azt támasztották alá, hogy a jogilag deklarált piacméret nem feltétlenül elégséges feltétele az említett pozitívumok érvényesülésének, szükség van arra, hogy a piac valóban egységesen funkcionáljon, a szereplők számára ténylegesen elérhetővé váljon annak egésze. Ezen cél érdekében született az egységes piacot célként megfogalmazó intézkedéscsomag. Az Európai Unió sajátos helyzetét a nemzetgazdasági keretből való kilépésnek köszönheti, aminek révén a piacméret számára többé nem adottság, hanem -bizonyos keretek között- alakítható változó.

Számos esetben tükröződnek az eddig tárgyalt mutatókban is a közvetlen gazdasági dimenzió túlmutató *társadalmi, kulturális, politikai jellemzők*. Megkerülhetetlen dilemma az állam jövőbeni szerepének vizsgálata. A múltban is a versenyképesség kulcsmomentuma volt az, hogy az adott állam milyen típusú szerepet definiált önmaga számára (neoliberalizmus - jóléti állam), és ugyanez várható a jövőben is. A globalizáció közismert jellemzőinek hatására az állam befolyásának, érdekérvényesítő képességének mind kevésbé alapja területének nagysága, sokkal inkább az viszont gazdasági

² Ismert angol elnevezésével: economies of scope.

teljesítőképesége. Ez felveti az ún. virtuális állam koncepcióját, amelynek befolyása már nem elsősorban területén, hanem gazdasági lehetőségein, gazdasági hatalmán alapul (Rosecrance[1996]).

A vizsgált folyamatok szempontjából nagy jelentőséggel bír az állam szerepének esetleges módosulása. Napjaink nemzetközi rendszere egyre kevésbé hasonlít a hagyományos, államok által meghatározott nemzetközi rendszerre. Az NGO-k megjelenésével, szerepük, jelentőségük növekedésével az államok fokozatosan szorultak vissza, és bár szerepük ma is meghatározó, már korántsem egyedüli alakítói a nemzetközi politikai rendnek. Számos tanulmány foglalkozik az állam helyének keresésével, új pozíciójával. Konzervatív gondolkodók számára megdöbbentő jövőképet vázol fel a „virtuális állam” koncepciója. Alapelve, a „territory becomes passé” értelmében az állam hatalma többé nem függ a területének nagyságától, sokkal inkább függ gazdasági teljesítményétől. A gazdasági erő gazdasági hatalmat jelent, aminek szerepe egyre inkább meghatározó a nemzetközi politikai életben. Mind kevésbé engedheti meg magának egy komoly nemzetközi befolyással rendelkező állam, hogy gazdasága ne legyen versenyképes partnereivel. Leglátványosabb példát erre a Szovjetunió összeomlása szolgáltatja, amely hiába volt szuperhatalom, vesztét végül a gyenge eredményt produkáló gazdasága okozta. Az utóbbi tézis is azt húzza alá, hogy a nemzetközi rend átalakulása, az állam csökkenő szerepe a gazdasági globalizálódás következménye. A gazdasági folyamatok túlnőttek az állami kereteken, az állam kizárólagos befolyása ezen folyamatokra egyre kevésbé érvényesíthető.

A bemutatott elméleti megfontolások alapján a versenyképességnek jelen vizsgálathoz leginkább illeszkedő megragadásához a következő definíciót használom:

A makro-versenyképesség egy adott gazdaságra (régióra, nemzetgazdaságra, integrációra) vonatkozó azon tényezőknek az összessége, amelyek

meghatározzák azt a hatékonysági szintet, amelyen a racionálisan gazdálkodó vállalatok működni képesek.

A gazdaság szereplői közül az állam az, amely erre a makro-versenyképességre közvetlen módon képes hatást gyakorolni. A definíció megfogalmazása során a legfontosabb szempont az volt, hogy az oly módon tegye lehetővé a különböző gazdálkodási szintek (régiók, nemzetgazdaságok) vizsgálatát, hogy a kutatás gazdaságpolitikai irányvonalat, cselekvési tervet legyen képes megfogalmazni. A dolgozat által alkalmazott megközelítés tehát egy mérhető, befolyásolói számára jól megragadható versenyképességi koncepciót kíván felállítani. Az itt megfogalmazásra kerülő ajánlások -melyek a vonatkozó elemzések eredményeit összegző téziseknek tekinthetők- a definícióban megfogalmazott tényezők alakításának, befolyásolásának lehetséges módjait tartalmazzák. Vezérelvnek pedig ennek során egy olyan feltételrendszer kialakítását tekintjük, amely a racionálisan gazdálkodó vállalatok hatékonyságát a legteljesebb mértékben támogatja.

Ennek során a következő kiindulási feltételekre építünk:

- A termelés tényleges nagyságát és a termelékenységet közvetlen módon a vállalatok határozzák meg, a gazdaságpolitika ebben nem vesz közvetlenül részt, feladata a vállalatok működését meghatározó gazdasági környezet optimalizálása. Természetesen nem hagyhatóak figyelmen kívül a jelentős gazdasági súllyal bíró állami vállalatok, esetükben azonban különösen indokolt egy versenyképességi vizsgálat, amely feltárja azon motivációkat, amelyek szükségessé teszik az állam részvételét a közvetlen termelő tevékenységben.
- Összhangban a közgazdaságtan kiinduló feltételeivel feltételezzük, hogy a vállalatok racionális magatartást követnek. A gazdaságpolitika említett feladatait ennek figyelembe vételével kell ellátni.
- A versenyképesség ugyan elméletileg mind abszolút módon, mind relatív módon értelmezhető a gyakorlati tapasztalatok elsősorban a

relatív értelmezést indokolják. Maga a verseny szó is valamiféle viszonyítást jelöl, és általában a versenyképesség esetén is elégnek szokott bizonyulni, ha a többieket sikerül megelőzni: a nemzetközi tőkét, esetleg munkaerőt a hazai gazdaság javára kamatoztatni. Ugyancsak a relatív értelmezést sugallja az a szintén gyakorta megfigyelhető jelenség, hogy egy adott szempontból versenyképességi előnyre szert tevő gazdaság számos esetben elkényelmesedik további motiváció hiányában, és ezzel lehetőséget teremt feltörekvő követői számára az utolérésre, sőt előzésre. Az Európai Unió számára a versenytársakat a Triád nagy térségei, az Egyesült Államok és Japán jelenti. Ezek a gazdaságok mind méretükben, mind fejlettségükben egy kategóriába esnek az Unióval, a három nagy térség a világgazdaság három fő pólusa.

3. A makro-versenyképesség főbb összefüggései

A versenyképességet meghatározó karakterisztikák alakulását aggregált szinten két közgazdasági összefüggés befolyásolja.

- A verseny, mint koordinációs mechanizmus biztosítja az erőforrások hatékony elosztását. A piaci tökéletlenségek torzíthatják az optimális gazdasági szerkezet kialakulását tökéletes verseny esetén is. A hatékony gazdaságpolitikának ezen piaci tökéletlenségeket kell kezelnie, oly módon, hogy ennek során ne akadályozza a verseny, a piaci koordináció előnyeinek érvényesülését. A vonatkozó gazdaságpolitika a versenypolitika kompetenciájába tartozik, ami kiemelt szerepe miatt külön fejezetet képez az elemzés során.
- A megfelelő koordinációs mechanizmus mellett a méretgazdaságosság befolyásolja aggregált szinten a nemzetgazdaság makroszintű hatékonyságát. A legutóbbi világgazdasági fejlemények eredményeképp a méretgazdaságosság tárgyalása rendszerint kiegészül

az ún. termékváltozat-gazdaságossági hatékonysággal³. A *méretgazdaságosság* olyan megtakarítási lehetőség amely a termelés (vagy más tevékenység volumenének, méretének a növekedéséből adódik (volumenhozadék) abból következően, illetve annak feltétele mellett, hogy az nem jár együtt minden költség arányos növekedésével. A *termékváltozat-gazdaságossági hatékonyság* az azonos termelési berendezésekkel és munkaerővel előállítható többféle termék gyártásánál és gyártási arányának változtatásánál, vagyis a profilváltásnál elérhető költségmegtakarítás. (Szentesi[1999b])

Az első összefüggés alapján a jelen kutatás külön fejezetet szentel a versenypolitika tárgyalásának, amely hivatott biztosítani a verseny és kedvező gazdasági következményeinek érvényesülését. A versenypolitika hangsúlyos területe a versenyjog, ez biztosítja azt a normatív jellegű szabályrendszert, amely működési keretét jelenti a konkrét beavatkozásoknak. A második összefüggés alapvetően az integráció kérdéskörét, annak is gazdasági dimenzióját helyezi a középpontba. Az integrációra úgy tekint, mint a közvetlenül elérhető piac méretének bővítésére, ezáltal pedig a méret- és termékváltozat-gazdaságossági előnyök jobb, hatékonyabb kihasználására. Az integráció, a gazdasági integráció sikerességének számos kritériuma van. A dolgozat témáját jelentő Európai Unió esetében a közös politikák kiemelt figyelmet szentelnek ezen feltételek érvényesülésének, amelyek hiánya az integrációtól remélt versenyképességi előnyök realizálódását akadályozhatja. A közös politikák eme célkitűzésének koordinációja az egységes belső piac működéséért felelős politika kompetenciájába tartozik. Az integráció további alakulásának és a versenyképességnek a kapcsolata az integráció-érettség vonatkozó témaköreinek elemzése révén írható le.

³ Economies of scope.

3.1. Versenypolitika és versenyképesség

A versenypolitikai együttműködés nemzetközi rendszeréről sokkal inkább lehet regionális szinten beszélni, mint globális szinten. Ennek oka a versenygazdasághoz, a piacgazdasághoz való eltérő társadalmi-kulturális hozzáállásban gyökerezik. Jelen kutatás a számunkra kiemelten fontos európai együttműködési rendszerrel foglalkozik, ami egyre inkább az Európai Unió versenypolitikáját jelenti. A versenypolitika funkciója, hogy a verseny intenzifikálása révén a gazdaságot a hatékonyság fokozására ösztönözze. A nemzeti versenypolitikák és az európai versenypolitika közötti különbség leglényegesebb eleme, hogy nemzetközi szinten az egyes tagállamok gazdasági versenyt befolyásoló tevékenysége is a versenypolitika által érintett terület részét képezi. Az Európai Unió versenypolitikája a következő területekre terjed ki:

- Fellépés a korlátozó üzleti gyakorlat ellen.

[81.(1) cikkely az Európai Közösség alapszerződésében]

Tilt minden olyan vállalatok közötti együttműködést vagy megállapodást, amely befolyásolhatja a tagállamok közötti kereskedelmet és azzal a céllal jött létre, hogy megelőzze, korlátozza vagy torzítsa a verseny kialakulását a közös piacon.

- Fellépés a domináns pozíció kihasználása ellen.

[82. cikkely az Európai Közösség alapszerződésében]

Megtiltja domináns helyzetben levő vállalat vagy vállalatok számára pozíciójuk kihasználását a közös piacon, amennyiben az befolyásolhatja a tagállamok közötti kereskedelmet.

- Fellépés a felvásárlások („koncentrációk”) ellen.

[4064/89. rendelete az Európai Tanácsnak]

Nem megengedett olyan közösségi szintű vállalati koncentráció, amely a hatékony verseny érvényesülését akadályozza.

- Állami támogatások kontrollja.

[87. cikkely az Európai Közösség alapszerződésében]

Nem megengedettek azok az állami forrásokból nyújtott támogatások, amelyek a versenyt torzítják vagy torzíthatják és érintik a tagállamok közötti kereskedelmet.

- Állami vállalatok szabályozása és a piac liberalizálásának ösztönzése.

[86. cikkely az Európai Közösség alapszerződésében]

Tilt minden olyan intézkedést ezen a területen, amelyek ellentétesek a közösség versenyszabályaival. Kivételt képezhetnek általános gazdasági érdeket jelentő szolgáltatások, amennyiben az alkalmazott szabályok veszélyeztetnék ezek biztosítását.

A Bizottság az alábbi esetekben léphet fel a verseny biztosítása érdekében:

- saját kezdeményezésére,
- tagállamok, vállalatok vagy személyek panaszainak hatására,
- cégek közötti megállapodások bejelentése nyomán,
- a tagállamok által tervezett támogatások bejelentése nyomán.

A szorosabb, kereskedelmi kapcsolatokon túlmutató nemzetközi gazdasági együttműködés egyik alapvető területe a versenypolitika. A sikeres versenypolitikai együttműködés feltétele annak, hogy az európai gazdasági integráció elérje célját: a versenyképesebb, magasabb hatékonysági szinten működő európai gazdaságot.

3.2. Az egységes belső piacot alakító közös politika

Az európai integráció alapvető, az elsők között közös területté, közös politikává váló szegmense a belső piac (internal market). Az EK/EU alapjait letevő Római Szerződés legfőbb célkitűzése, az akkor közös piacnak nevezett integrációs forma létrehozása. Rómában, 1958-ban határidőt is megfogalmaztak erre vonatkozóan. 12 év alatt kívánták a kitűzött célt megvalósítani. A tervet bizonyos szempontból igen eredményesen sikerült megvalósítani, hiszen a tervezett határidőnél két évvel korábban, már 1968-ra megteremtődtek az ehhez szükséges jogi feltételek. Más szempontból viszont megállapítható, hogy a közös piac effektív működése tulajdonképpen mindmáig nem valósult meg tökéletesen.

Az adekvát vizsgálat megköveteli, hogy mindenekelőtt tisztázzuk a használt fogalmakat. Közös piacon a 4 szabadság elvének megvalósítását értjük a tagállamok között: az áruk, a tőke, a munkaerő és a szolgáltatások szabad áramlását. Természetesen mindez szorosan összefügg szinte az összes egyéb közös politikával is, amiket ezért szintén alá lehetne vetni alaposabb vizsgálatnak, ez azonban messze túlmutatna jelen elemzés keretein. Így ehelyett arra koncentrálnunk, hogy áttekintsük, mennyire érvényesül a négy szabadság elve a gazdaság egészére értelmezve, melyek érvényesülésének legfontosabb lehetőségei illetve korlátai. Példaként, az egyes témakörök végén röviden említésre kerülnek Magyarország és az Európai Unió kapcsolatának az adott terület szempontjából legfontosabb jellemzői.

Minden közös politika működésének megértéséhez fel kell tárni az adott politika közösségi jellegének okait. Az egységes piac esetében ezek általában jólismertek. A békés, konstruktív egymás mellett élést célként megfogalmazó politikai motivációknak kitűnő eszköze, a mindenki számára előnyös gazdasági kooperáció. Gazdasági előnyei sokkal inkább kézzelfoghatóak,

kiemelhető közülük a tranzakciós költségek csökkenésének, és a verseny intenzifikálódásának kedvező gazdasági következményei.

Az egységes belső piac kialakulása

- Az előzmények terén a már említett Római Szerződésig érdemes visszanézni, az abban kitűzött 12 éves átmeneti időszak jelentette az első lépést az európai közös piac kialakítása felé. Volt szó arról is, hogy a szükséges jogi keretek megteremtése gyakorlatilag másfél évvel a kitűzött határidő előtt, 1968-ra megtörtént.
- Az ezt követő időszak már egy új szakasz nyitánya volt, amit szokás euro-pesszimizmusnak is nevezni. Számos globális probléma (olajválság, bretton woods-i rendszer összeomlása) rávilágított arra, hogy számos olyan kiskapu maradt a közös piac építményén, amit a tagállamok a nehéz helyzetben sikeresen tudtak kihasználni saját javukra és az integráció rovására. Ennek negatív hatásait a nemzetközi versenyképességre nem lehetett nem észrevenni, így amint a világgazdasági helyzet javulása ismét elősegítette a Közösségen belüli együttműködést, igen erős motiváció mutatkozott ezen kiskapuk eltüntetésére, vagyis az együttműködés még szorosabbá fűzésére.
- A folyamatok végül az 1985-ös, az egységes piacról szóló Fehér Könyv elfogadásában csúcsozódtak ki, amelyet elsősorban Jacques Delors neve fémjelez.

Az együttműködés keretei

A közösségi együttműködés jellegét tekintve különösen fontos kiemelni a többször módosított Római Szerződésbe ekkor bekerült 95. cikket. Ez számos lényeges, az egységes piaccal összefüggő kérdésben teszi lehetővé a minősített

többségi szavazás alkalmazását a Tanácsban, a korábbi egyhangú szavazással szemben. A változtatás mellett, hogy hatékonyabbá teszi az érintett területeken a közös akciókat, egy újabb lépés a tagállamok közötti együttműködés közösségi jellegének erősítése felé vezető úton. Jól tükrözik az egységes piac vonatkozásában a tagállamok közötti együttműködés jellegét azok az alapelvek, amelyekre a '85-ös Fehér Könyv épül. Ezek az alábbiak:

- a diszkrimináció-mentesség elve

Külön hangsúlyt kap természetesen a nemzeti hovatartozás alapján történő diszkrimináció tilalma, ami nem más, mint a nemzeti elbánás elve.

- kölcsönös elismerés

Hacsak valamilyen rendkívüli indok (pl. egészségvédelmi) nem merül fel, akkor el kell ismerni a belső jogban is a többi tagállam vonatkozó szabályozását, szabványait (Isd. Cassis de Dijon-ügy).

- közösségi jogalkotás

Példaként említve szóba került már az egészségvédelem, mint olyan eset, amely felmentést adhat a kölcsönös elismerés elve alól. Látható, hogy ez az elv nem képes feloldani és megoldani minden problémáját az egységes piacnak, ez tette szükségessé ezt az újabb elvet. Ennek keretében bizonyos problémás területeken lehetővé válik a tagállamok egyetértésével létrejövő kompromisszum kialakítása, ami mind a bizalomra, mind a legitimitásra pozitívan hat. Az elv alkalmazásának igen látványos eredményei a különböző európai szabványhivatalok. Azt tapasztaljuk, hogy a kormányközi együttműködés mellett, számos jele tapasztalható a szupranacionális dimenzióknak is a tagok viszonyában. Ugyanez látható, ha megvizsgáljuk az egységes piac működési mechanizmusát.

Döntéshozás terén két eltérő eset különböztethető meg. Bizonyos kérdésekben erősödött a szupranacionalitás, ami egyrészt azt jelentett, hogy a Tanácsban

lehetővé tették a minősített többséggel történő döntéshozást, másrészt a határozatokat a Parlamentnek is el kellett fogadnia. Néhány érzékenyebb területen viszont megmaradt a Tanácsban az egyhangúság kritériuma. Ez elsősorban pénzügyi valamint foglalkoztatásügyi problémákra vonatkozott.

Leginkább a végrehajtás terén figyelhető meg a szupranacionalitás, ahol az Unió kormányok felettségét jelképező Bizottság működik. A Bizottság a ráruházott jogkör keretében intézkedhet, döntései a tagállamokra nézve kötelezőek. Természetesen ezeket a döntéseket alaposan megkonzultálja a tagállamok képviselőivel. Ennek színterét azok a szakmai bizottságok jelentik, ahol együtt ülnek a Bizottság és az egyes tagállamok képviselői. Számos hatásköre a Bizottságnak delegálva van különböző szakmai szervezetekhez. Példaként azokat említeném, amelyek témánk szempontjából nagy jelentőséggel bírnak: a különböző szabványügyi hivatalokat.

Az ellenőrzés esetében is megfigyelhető az említett kettősség, jelen vannak úgy a kormányköziségnek, mint a szupranacionalitásnak jelei. Egyrészt a kormányok is ellenőrzik, hogy az egyes európai jogszabályokat megfelelően alkalmazzák-e, másrészt az uniós szervek is megteszik ugyanezt. A Bizottság mellett a Bíróságnak jut ennek során fontos szerep. Az effektív működés mellett azt is alaposan ellenőrzik, hogy a jogszabályok valóban részévé válnak-e a hazai jognak, hiszen ez nem mindenhol történik meg automatikusan. Az Európai Unió több jelentése is tartalmaz információkat arról, hogy a kihirdetett közösségi jogszabályok mennyiben érvényesülnek a tagállamokban. A Bizottság, "Közösségi jog a tagállamokban" c. éves kiadványa mellett, az egységes piacról szóló értesítő is tartalmaz lényeges vonatkozásokat. E közösségi ellenőrző szervek bejelentésre indítanak vizsgálatot, végső esetben a Bíróság szankcióként pénzbírságot vethet ki.

Az együttműködés területei

Az áruk szabad mozgása terén a következő főbb területei említhetők az együttműködésnek:

- A forgalomba kerülés azonos feltételeit megteremtő jogharmonizáció.
- Az egyes termékekre, eljárásokra vonatkozó részletes ajánlások európai szabványok formájában történő rögzítése.
- A termékek kölcsönös elismerése.
- Piacfelügyelet koordinációja.
- Közbeszerzések nyitottá tétele az összes EU-tagállam számára.

A személyek szabad áramlására vonatkozó fő témakörök között említhető a szociális ellátás európai szintű koordinálása valamint a diplomák elismerése. A szolgáltatások szabad áramlásának kritikus kérdése a vállalkozás (letelepedés) szabadsága.

Magyarország és az egységes piac

A csatlakozni szándékozó országok –köztük Magyarország- számára sikerességük kiemelten fontos kritériuma, hogy mennyiben tudnak felkészülni a közös politikákban való részvételre. Hazánk lehetőségeinek és feladatainak áttekintése az egységes piachoz történő csatlakozás vonatkozásában ezért feltétlenül indokolt. Ezen elemzés kiindulópontja az ún. „négy szabadság” lesz, amelyek alapján át fogom tekinteni Magyarország felkészülését. A vizsgálat a csatlakozási szerződés első négy fejezete alapján ad áttekintést, amely fejezetek a négy szabad áramlás kérdéseivel foglalkoznak (Külügyminisztérium[2004]).

Az áruk szabad mozgása terén a csatlakozási szerződésben nem található kitételek, derogációk. A személyek szabad áramlása esetében a jelenlegi tagok

kezdemenyezésére hétéves derogáció áll fenn. A derogáció támogatói a keleti kibővítéssel csatlakozó országok munkaerőpiaci problémáira hivatkozva a munkaerő tömeges, saját munkavállalókik lehetőségeit veszélyeztető érkezésétől tartanak. Az intézkedés a közös piac alapelveivel hosszútávon összeegyeztethetlen, bevezetését elsősorban politikai okok indokolták. A szolgáltatások szabad áramlása fejezet esetében két területen kapott Magyarország derogációt: a befektetésvédelem és a szövetkezeti hitelintézetek indulótőke-követelménye tartozik ide. A jövedelmek alacsonyabb szintje miatt az uniós követelmények egyenlőre még gondokat okoznának e szolgáltatók és a piac működésében. A tőkemozgások liberalizálása a magyarországi ingatlan- és termőföldvásárlás esetében járt átmeneti korlátozásokkal. Az intézkedés az árak európai szinthez való felzárkózására kíván lehetőséget adni, kizárva az átmeneti, spekulációs célú felvásárlásokat.

Tendenciák, jövőképek

Annak ellenére, hogy az egységes belső piac deklaráltan 1993-ra megvalósult, a konstrukció természetesen még ma sem tökéletes, az állandóan változó világban folyamatos kiigazításokra szorul. Sem az egységes piac jelenlegi helyzetét, sem jövőképét nem lehet megérteni a 2000. márciusában indult, ún. lisszaboni folyamat⁴ elemzése nélkül. A kettő építése egymással szoros összhangban halad, és kell, hogy haladjon a közöttük levő komplex összefüggések miatt. Az Európai Unió reformtörekvéseiben ennek fényében az alábbiakat fogalmazta meg:

- vállalkozásbarát, a hatékonyság maximalizálását lehetővé tevő gazdasági környezet kialakítása

Ide tartozik a szabályozási környezet, a közbeszerzési eljárások, a versenyszabályozás közösségi szinten történő optimalizálása.

⁴ Lisszabonban a versenyképes, európai dimenziójú gazdaság, és egy ezzel együttműködni képes, modern szociálpolitika kialakításáról határoztak.

- az üzleti bizalom építése az Unió szintjén

Rendkívül lényeges, hogy csak abban az esetben működhet igazán integrált piacként a Közös Piac, ha a szereplők úgy tekintenek rá, egyedi tranzakcióikat ebben a dimenzióban folytatják, ami nem képzelhető el a kellő bizalom hiányában. Fogyasztóvédelem, probléma-kezelési mechanizmusok, biztonsági előírások jelentik a legfontosabb alkotóelemeit ennek az intézkedéscsomagnak.

- európai dimenziójú hálózatok kialakítása a szervezetek, vállalatok terén
Különösen azért, mert egy létező struktúra megváltoztatásáról van szó, fontos szerep jut a különböző ösztönzők alkalmazásának. A Transzeurópai Hálózatoknak nagy szerep juthat e célok elérésében.

- az innováció közösségi szintre emelése és fejlesztése

Költség és eredményesség szempontjából is számos előnyt biztosíthat ez a célkitűzés, melynek főbb lépései a kommunikációs hálózatokhoz való hozzáférés elősegítése (külön kiemelve a kis- és középvállalkozásokat), az uniós szintű szabadalom bevezetése, valamint annak támogatása, hogy az új, nagy fejlődési lehetőséget biztosító technológiák kialakulhassanak és meghonosodhassanak Európában.

Magyarország lehetőségei

Magyarország -relatívén kis ország lévén- különösen rá van, rá lesz utalva a Közös Piacra, ezért arra kell törekednie, hogy az lehetőleg minél teljesebb legyen. Természetes, hogy kedvezőtlen hatások is érhetik Magyarországot, amelyeket -többek között a derogációknál említett módokon- meg kell próbálni minimalizálni. Ennek mozgásteret a csatlakozás után egészen bizonyosan le fog csökkenni. Mindez arra a nagyon lényeges konzekvenciára világít rá, miszerint a tárgyalások sikeres lefolytatása mellett, legalább akkora

fontossággal bír a felkészülés is. Bármilyen korlátozás esetén kiemelt fontosságú, a korlátozás segítségével elérendő cél pontos definiálása, a megvalósítás pontos menetrendje, mivel a közös piacon minden korlátozás csak jól definiált, lényeges célok érdekében és szigorúan rövid távon történhet.

Az integráció minden szintjén, így a közös/egységes piac esetében is tapasztalható az, hogy ha az adminisztratív módon elérhető eredményeknél (pl. vámunió) több a célkitűzés, és egy valóban integráltan működő közös piacot szándékozunk létrehozni, akkor az integráció mélyülésével egyre újabb és újabb területek közösségi szintre emelése válik szükségessé. Ez arra világít rá, hogy az egységes piac reformjainak irányát, az egységes piac jövőképét, az integráció magasabb szintű formáiban kell keresni: a már megvalósult monetáris unióban, valamint a gazdasági illetve a politikai unió optimálisan meghatározott szintjén.

3.3. Integráció-érettség

Európába történő (re)integrálódásunk során, az integráció szinte minden területén egy sajátos és fontos mechanizmusnak lehetünk tanúi, amelynek megértése lehet a záloga a sikeres felkészülésnek és csatlakozásnak. A teljes jogú tagság jelentős fejlődést ígér a legtöbb területen, ahhoz azonban, hogy ez valóban így történjen, már a csatlakozás pillanatában egy bizonyos fejlettségi szintet el kell érnie a tagjelölteknek. Ebből az első pillantásra "ördögi körnek" tűnő folyamatból a kilépési lehetőséget ennek a bizonyos kritikus fejlettségi szintnek az (önerőből történő) elérése jelentheti. Különösen igaz ez jelen probléma, a versenyképesség területén. A makro-versenyképesség integráció-érettségi és csatlakozási kritérium is egyben, a két kritérium azonban nem mindig esik egybe. A fejezet a versenyképességgel, mint integráció-érettségi kritériummal foglalkozik. „Az integráció-érettség valamilyen integrációban általánosan elemzi a bekapcsolódás, a részvétel vagy az integrálódás

feltételeit, követelményeit, valamint a résztvevők képességeit, hogy a nyerhető előnyöket és hátrányokat optimalizálni tudják.” (Palánkai[2001] p.3)

A koppenhágai (tagsági) kritériumok között is ott van az integráció-érettség egy igen lényeges dimenzióját adó versenyképesség. Jelentősége abból fakad, hogy ennek hiányában az integrációba bekerülő gazdaság nem lesz képes az abból fakadó előnyök kellő mértékű kihasználására, ahogy nem fogják tudni kihasználni az új tag bekerülésében rejlő előnyöket a korábbi tagok sem. Szemléltetésként említem meg a munkaerő minőségét, mint a versenyképesség egyik meghatározóját, amely eleme az imént említett versenyképességi rangsor kritériumrendszerének is. Vagyis ha ez a kritérium gyenge egy adott gazdaságban, akkor az a gazdaság nem lesz képes kellő hatékonysággal részt venni az integrációban. Természetesen e példa esetében is fennáll a bevezetőben leírt mechanizmus, tehát egy kritikus szint felett az integráció már "elvégzi" a további javítást. Gondoljunk arra, ahogy a betelepülő vállalatok megszervezik a szükséges utánpótlásokat, amikhez azonban szükség van a megfelelő alapismeretekre, különben a vállalat valószínűleg be sem települ.

Az elemzés új aspektussal gazdagítja az Európai Unió versenyképességének elemzését, azt vizsgálva, hogy az egyes tagállamok illetve tagjelöltek mit tehetnek integrálódásuk és ezáltal az egész integráció sikeréért. Arra keres választ, hogy melyek azok a területek, ahol a kormányzatnak aktív szerepet kell vállalnia a változásokban, ahol bizonyos feltételek fennállása szükséges feltétele a sikeres integrációs részvételnek. Számos egyéb területen a változások rábízhatók az integráció által beindított piaci mechanizmusokra, amelyek hatékonyabban végrehajthatják ezeket mint az állam. Az eddig csatlakozók példái azt bizonyítják, hogy ha egy állam ennek megfelelően tudja megosztani a kompetenciákat saját maga és a piac között, akkor csatlakozása, integrációs részvétele sikerre van ítélve.

4. Az Európai Unió versenyképessége

A versenyképességet általánosságban meghatározó közgazdasági és jogi összefüggések áttekintése után, a továbbiakban az Európai Unió versenyképességének elemzésére kerül sor. A kutatás két szálon halad: az Európai Bizottság szakértőinek eredményeire támaszkodva felvázolja az Unió versenyképességének aktuális kérdéseit, kritikus területeit, majd nemzetközi összehasonlításba helyezve az EU-t, értékeli annak versenyképességi pozícióit.

A legutóbbi fejlemények a versenyképesség terén négy –kritikusnak számító- terület megkülönböztetett elemzését teszik szükségessé:

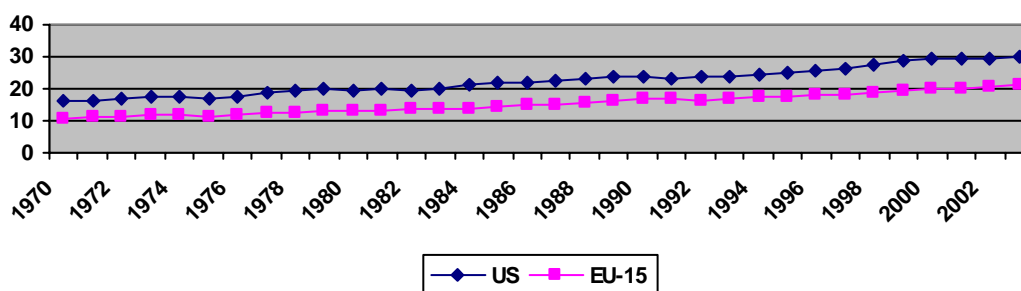
- a humán tőke szerepe a termelékenység javításában
- a szolgáltatási szektor szerepe
- a versenypolitika és a vállalati politika összhangja
- fenntartható ipari fejlődés.

(European Commission[2002])

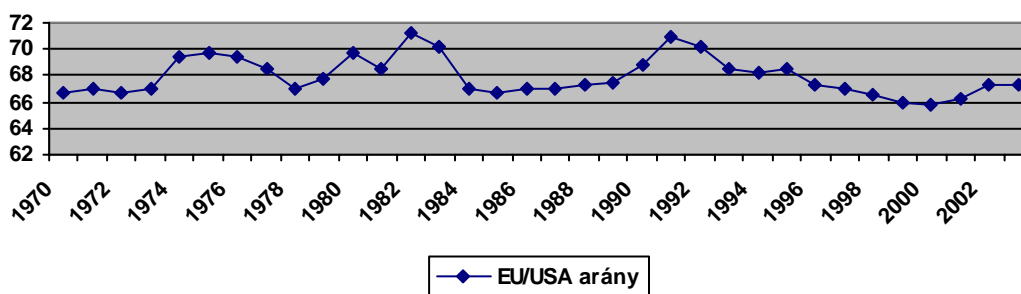
Dolgozatomban kitérek a versenyképességet meghatározó összefüggések bemutatására ezen területeken, valamint áttekintésre kerülnek az Európai Unió legfőbb problémái a Bizottság értékelése alapján.(European Commission[2002])

4.1. Versenyképességi helyzetkép

1/a. ábra: GDP/fő 1995-ös piaci árakon (1000 PPS)



1/b. ábra: EU/USA arány (%)



Megjegyzés: A 2001-es adat becslés, a 2002-03-as adat előrejelzés eredménye.

Forrás: European competitiveness report.

Megfigyelhető a trendvonalon az európai uniós életszínvonal folyamatos javulása (1.ábra), azonban az is megállapítható a vizsgált időszak alapján, hogy ez az emelkedési ütem nem elegendő az Egyesült Államok életszínvonalát megközelítő felzárkózáshoz. A versenyképesség meghatározása egyértelműen a relatív értelmezés alkalmazását indokolta, ezért az életszínvonal pozitív változása nem jelenti a versenyképesség javulását is.

1. táblázat: GDP/fő, 2001 (USA=100)

Luxemburg	137	Németország	72	Spanyolország	57
Írország	83	Olaszország	70	Portugália	50
Dánia	83	Finnország	70	Görögország	49
Hollandia	79	Egyesült Királyság	70	EU-15	69
Ausztria	75	Svédország	69	Egyesült Államok	100
Belgium	73	Franciaország	68	Japán	72

Forrás: European competitiveness report.

A gazdaság teljesítményének vonatkozásában jelentős különbségek mutatkoznak az EU egyes tagállamai között is (1. táblázat). Néhány gazdaság teljesítménye viszonylag közel jár az Egyesült Államok szintjéhez, de negatív példák is találhatók.

2. táblázat: A reál GDP éves átlagos növekedése, 1975-2001 (% , sorbarendezve az 1995-2001. évi teljesítmény alapján)

	1975-85	1985-90	1990-95	1995-2001	2001
Írország	3,5	4,6	4,7	9,3	6,5
Luxemburg	2,4	6,4	3,9	6,0	4,0
Finnország	2,9	3,3	-0,7	4,3	0,5
Spanyolország	1,6	4,5	1,5	3,6	2,7
Görögország	2,1	1,2	1,2	3,5	4,1
Portugália	3,0	5,7	1,7	3,5	1,7
Hollandia	1,9	3,3	2,1	3,3	1,5
Egyesült Királyság	1,9	3,3	1,8	2,8	2,3
Svédország	1,6	2,5	0,6	2,7	1,4
Belgium	2,1	3,2	1,4	2,6	1,3
Dánia	2,1	1,3	2,0	2,4	1,3
Franciaország	2,4	3,3	1,1	2,4	2,0
Ausztria	2,4	3,2	2,0	2,3	1,1
Olaszország	3,0	2,9	1,3	1,9	1,8
Németország	2,2	3,4	1,5	1,6	0,6
EU-15	2,3	3,3	1,4	2,4	1,6
USA	3,4	3,2	2,4	3,6	1,1
Japán	3,8	4,9	1,4	1,1	-0,6

Forrás: European competitiveness report.

Az Európai Unióban a relatíve kisebb illetve nagyobb gazdaságok teljesítménye, mutatói részben külön áttekintést igényelnek eltérő lehetőségeik és jelentőségük miatt. A 2001-es adatok alapján Írország, Görögország és Luxemburg regisztrálta a legnagyobb növekedést. (2.táblázat) Az Unió nagy gazdaságai közül az Egyesült Királyság 2,3 %-kal, Franciaország 2 %-kal, Olaszország 1,8 %-kal, Németország pedig 0,6 %-kal növekedett. A megelőző öt év adataihoz viszonyítva a legjelentősebb visszaesést a finn gazdaság mutatta, ahol a növekedési ütem 4,3 %-ról 0,5 %-ra esett vissza.

3. táblázat: Foglalkoztatottság átlagos bővülése, 1975-2001; foglalkoztatottsági ráta, 2001 (% , sorbarendezve az 1995-2001. évi érték alapján)

	1975-85	1985-90	1990-95	1995-2001	2001	Foglalkoztatottsági ráta 2001-ben
Írország	0,0	1,1	1,9	5,1	2,3	67
Spanyolország	-1,6	3,3	-0,5	2,7	2,3	58
Hollandia	0,5	2,3	1,1	2,5	2,0	76
Luxemburg	0,0	1,4	0,5	2,5	5,5	65
Finnország	0,5	0,3	-3,8	2,1	1,4	67
Franciaország	0,2	1,0	-0,2	1,3	1,6	63
Egyesült Királyság	-0,2	1,8	-0,9	1,2	0,7	72
Belgium	-0,4	1,0	-0,2	1,1	1,2	60
Olaszország	0,8	0,8	-0,7	1,1	1,5	59
Dánia	0,5	0,1	-0,2	1,0	0,4	78
Svédország	0,5	1,0	-2,2	0,9	1,8	75
Németország	0,2	1,4	-0,8	0,6	0,1	69
Portugália	-0,3	1,1	-0,6	0,5	1,5	73
Görögország	1,2	0,7	0,6	0,5	1,1	55
Ausztria	0,1	0,8	0,2	0,4	0,0	73
EU-15	0,1	1,4	-0,6	1,2	1,1	66
USA	2,2	2,0	0,9	1,3	-0,1	74
Japán	0,9	1,0	0,8	-0,1	-0,3	77

Forrás: European competitiveness report.

A foglalkoztatottság bővülése tekintetében az Európai Unió tagállamai 2001-ben egymáshoz viszonyítva hasonlóan teljesítettek mint a megelőző öt évben. (3. táblázat) Kiemelkedik Luxemburg 5,5 %-os, Svédország 1,8 %-os, Portugália 1,5 %-os és Görögország 1,1 %-os mutatója. Mind a négy adat legalább kétszer akkora mértékű bővülést mutat mint az adott gazdaságnak a megelőző öt évre számított átlaga.

**4. táblázat: A munkatermelékenység átlagos éves növekedése, 1975-2001
(%, sorbarendezve az 1995-2001. évi érték alapján)**

	1975-85	1985-90	1990-95	1995-2001	2001	Munkatermelékenység 2001-ben (USA=100)
Írország	3,5	3,5	2,7	4,0	4,1	90
Görögország	1,0	0,5	0,7	3,0	3,0	64
Portugália	3,3	4,6	2,3	2,9	0,2	49
Finnország	2,4	3,0	3,2	2,1	-0,8	77
Ausztria	2,4	2,6	2,1	1,7	1,1	89
Svédország	1,1	1,4	2,8	1,7	-0,4	69
Egyesült Királyság	2,1	1,5	2,7	1,5	1,6	73
Luxemburg	2,2	3,1	1,2	1,5	-1,4	108
Belgium	2,5	2,2	1,6	1,4	0,1	92
Dánia	1,6	1,2	2,2	1,4	0,9	78
Franciaország	2,4	2,4	1,5	1,2	-0,2	87
Németország	2,0	1,9	1,5	1,0	0,4	74
Olaszország	2,1	2,1	2,1	0,9	0,3	83
Spanyolország	3,2	1,2	2,0	0,7	0,4	73
Hollandia	2,0	1,1	1,2	0,7	-0,4	94
EU-15	2,2	1,9	1,9	1,2	0,5	78
USA	1,2	1,0	1,2	1,9	1,2	100
Japán	2,9	3,8	0,6	1,2	-0,3	67

Forrás: European competitiveness report.

A kilencvenes évek második felétől kezdődően az Egyesült Államok jobb munkatermelékenységi mutatója nem csupán abszolút értékben, hanem növekedési ütemben is felülmúlja az Európai Unió átlagát. (4.táblázat) Számos uniós tagállam, ahol a termelékenység a kilencvenes évek második felében jelentősen javult, 2001-ben a korábbi adataihoz képest visszaesést mutatott. Ezt az országcsoportot Portugália, Finnország, Svédország, Luxemburg, Franciaország és Hollandia alkotja. Portugália kivételével a csoport minden gazdaságának munkatermelékenysége csökkent. A változásokat érdemes összevetni és együtt elemezni a foglalkoztatottság bővülésének mutatóival,

amelyek esetében az itt alulteljesítő gazdaságok relatíve jól szerepeltek. A munkatermelékenység alapján az Unió tagállamai közül kiemelhető Írország (4,1 %), Görögország (3,0 %), Ausztria (1,1 %), az Egyesült Királyság (1,6 %) és Dánia (0,9 %).

A következő tagállamok javítottak 2001-ben munkatermelékenységükön: Belgium, Dánia, Németország, Spanyolország, Görögország, Írország, Olaszország, Portugália, Ausztria, Egyesült Királyság.

A munkatermelékenység az alábbi tagállamok esetében romlott: Franciaország, Luxemburg, Hollandia, Finnország, Svédország.

A foglalkoztatottsági ráta 2001-ben egyik tagállam esetében sem csökkent, ezért az első csoportba sorolt tíz tagállam –amelyek javítottak munkatermelékenységükön- egyidejűleg tudta bővíteni a foglalkoztatottságot és javítani a munka termelékenységét. A termelékenység szerepe recesszió idején különösen fontosnak bizonyulhat, mert növekedése enyhíti a visszaesés negatív, restriktív hatásait valamint elősegíti a recesszióból való kilépést, a fellendülés beindulását.

4.2. Humán tőke és a termelékenység javulása az Európai Unióban

Az Európai Unióban tapasztalható relatíve magas munkanélküliség előtérbe helyezi a képzettség terén megmutatkozó hiányosságokat. További problémát jelent az, hogy a szükséges mobilitás a humán tőke esetében nem áll fent. Utóbbi különösen azokban a szektorokban okoz gondot, ahol a hozzáadott érték magasabb. A jelenséget illusztrálják a német kormány annak érdekében tett törekvései (2002), hogy előmozdítsák a külföldi szakképzett munkaerő beáramlását a nemzetgazdaság csúcstechnológiai iparágaiba. A jól képzett munkaerő hiánya az új technológiák kiaknázásának lehetőségeit, és ezáltal a gazdaság növekedését veszélyezteti. Komoly munkapiaci egyensúlytalanságot mutat, hogy jelentős munkanélküliség mellett számos jól képzett munkaerőt igénylő álláshely betöltetlen.

A munkanélküliség és az álláshelyek közötti kapcsolatot megjelenítő Beveridge-görbe⁵ az elmúlt húsz év során kitolódott. Az Európai Bizottság vizsgálatai ezt elsősorban Belgium, Németország és Görögország, kisebb mértékben Luxemburg, Ausztria és Finnország esetében mutatta ki. Pontos statisztikák hiányában a kitolódás csupán feltételezhető Franciaország és Olaszország esetében. Egyedül Hollandiában volt tapasztalható a görbe origó irányába történő elmozdulása. Spanyolország, Portugália és feltételezhetően Írország esetében a görbe nem mutatott jelentős elmozdulást. Az okokat vizsgálva a következőket hangsúlyozza a vizsgálat:

- Szerkezeti eltérések a munkaerő kereslete és a képzési rendszer felépítésében. A kilencvenes években az egyensúlytalanság egyértelműen fokozódott. A probléma elsősorban Németország, Franciaország, Írország és Ausztria, kisebb mértékben Belgium, Olaszország és Finnország gazdaságára jellemző. Jelentősen csökkent viszont az egyensúlytalanság Hollandia és Portugália esetében.
- Kereslet és kínálat közötti szerkezeti eltérések a foglalkoztatottság terén. A kilencvenes évek közepén az eltérés nőtt a vizsgált Monetáris Unió tekintetében, majd az évtized végén csökkenésnek indult. A szerkezeti problémák nem kizárólag a csúcstechnológiai szektorokat jellemzik, megmutatkoznak az alacsonyabb képzettséget igénylő területeken is.
- A regionális szerkezeti különbségek a munkaerő mobilitásának hiányából fakadnak. A regionális eltérések Belgiumban, Németországban és Olaszországban a legjelentősebbek. Az eurózónát tekintve az eltérések a kilencvenes évek nagyobb részében csökkentek, azonban az évtized végén növekedésnek indultak.

⁵ A Beveridge-görbe a munkanélküliség és a kínált álláshelyek között teremt kapcsolatot. Rendszerint negatív lejtésű, mivel az álláshelyek bővülése általában a munkanélküliség csökkenéséhez vezet.

A felvázolt problémák kezelése fontos szerepet játszhat a munkapiacok hatékonyságának javításában, és ezáltal a fenntartható gazdasági növekedés elősegítésében. Az oktatás terén tapasztalható szerkezeti problémák szerepe kritikus az új technológiák meghonosodása és elterjedése szempontjából, ami nagy mértékben befolyásolja a gazdaság jövőbeni lehetőségeit.

4.3. A termelékenység növekedése a szolgáltatási szektorban

A szolgáltatások a modern gazdaságok legjelentősebb szektorát jelentik. A szolgáltatási szektor termelékenysége, versenyképessége meghatározó jelentőséggel bír a növekedés, a jólét vonatkozásában is. Számos szolgáltatás inputként az ipari termelésben is szerepet kap (üzleti szolgáltatások, kommunikációs szolgáltatások), emiatt az ipari szektor versenyképességére is kihatással van. Egyre több szolgáltatás kerül be a külkereskedelembé, ami növeli jelentőségüket az ország külkereskedelmi teljesítményét illetően is. Az Európai Unióban a foglalkoztatottságot tekintve a szolgáltatások aránya 69 %, a GDP-hez viszonyítva 70 %. Mindkét arány az elmúlt évtizedben folyamatosan növekedett. A tagállamok között a szolgáltatási szektor súlyát tekintve is vannak különbségek: a foglalkoztatottság alapján Portugáliában 56 % az arány, szemben Hollandia 76 %-os mutatójával. A hozzáadott érték esetében Írország 60 %-os és Luxemburg 80 %-os adata jelenti a két szélsőértéket. A szolgáltatásoknak az Egyesült Államokban mért aránya Luxemburg kivételével az összes uniós tagállam mutatóját meghaladja. Hosszú időn keresztül az Egyesült Államok jobban szerepelt a foglalkoztatottak bővülése alapján, mialatt az Európai Unió a termelékenység javítása terén előzte meg legfőbb versenytársát. Az utóbbi években megfordult a trend a termelékenység esetében, és az Egyesült Államok korábban csökkenő előnye növekedésnek indult.

A Bizottság jelentése Baumol egyenlőtlen növekedési modellje alapján egy fontos összefüggésre hívja fel a figyelmet. A szolgáltatási szektorban a

munkaintenzitás magas szintje gátolja a munkatermelékenység növekedését, miközben az iparban a munkának tőkével történő felváltása ahhoz vezet, hogy a termelékenységnek az iparban mért javulása folyamatosan felülmúlja a szolgáltatási szektorét. A szolgáltatások keresletének a magas jövedelemrugalmasság miatt növekedése ezért növeli a szolgáltatási szektorban foglalkoztatottak arányát, miközben ceteris paribus az iparban foglalkoztatottak aránya csökken. A modell következtetései beigazolódottak az Európai Unió esetében. A kilencvenes évek végén a szolgáltatások szektorában foglalkoztatottak száma közel 2 %-kal bővült az Unióban, az iparban csökkent a foglalkoztatottság. A termelékenység javulása viszont az ipari szektorban volt magasabb: 1,8 %, mialatt 1 % a szolgáltatások esetében.

4.4. A vállalati politika és a versenypolitika szinergiája

Vállalati politika és versenypolitika komplementer elemei a modern gazdaságpolitikának. Optimális esetben a két politika egymást erősítve segíti elő a közös célt, a gazdaság fejlődését. A versenyfeltételeket biztosító szabályozási keret ösztönzi a vállalatokat hatékonyságuk javítására, ami lehetővé teszi számukra piaci pozícióik javítását. A vállalatok versenyképességének javítását célzó politika tovább javíthatja a verseny révén elért eredményeket. A politikák pozitív hatása nem kizárólag a vállalatokat érinti, hanem a gazdaság minden szereplőjét, beleértve a fogyasztókat is. A verseny csökkenti az árkülönbségeket, érvényesülése megakadályozza a források pazarló felhasználását és végeredményben maximalizálja a jólétet. Növeli az innovációk arányát, a termelőket a fogyasztói igények teljesebb kielégítésére ösztönzi és végeredményben pozitívan hat a gazdaság növekedésére.

4.5. Fenntartható ipari fejlődés

Az Európai Bizottság a Brundtland Bizottság 1987-ben alkotott definíciója alapján értelmezi a fenntartható fejlődést. A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen generációk igényeit, anélkül hogy veszélyeztetné a jövő generációit saját szükségleteik kielégítésében. A természeti erőforrások és a környezet megóvásának összhangja a gazdasági és társadalmi fejlődéssel egyike az Európai Unió fő célkitűzéseinek, amelyet az Unió alapszerződése is tartalmaz. 2001-es göteborgi csúcstalálkozójukon az állam- és kormányfők elfogadták azt a stratégiát, amely a közösség fenntartható fejlődését három pillérre helyezi. A fejlődésnek a gazdasági növekedés, a társadalmi védelem és a környezeti minőség szerves összhangjára kell épülnie. A Tanács hangsúlyozta a gazdasági növekedés és az erőforrások felhasználásának különválasztását. Az erőforrások felhasználásának körébe tartozik a szennyező anyagok kibocsátása is. Amennyiben a gazdasági növekedés az erőforrások bővülő felhasználásával, a szennyezés növekedésével párhuzamosan valósul meg, akkor nem beszélhetünk fenntartható fejlődésről, mivel a Föld a nem megújítható erőforrásokból véges készletekkel rendelkezik, és szennyező anyagokat felszívó kapacitása is véges.

Az Európai Unió szakemberei egy fontos tendenciára hívják fel a figyelmet a környezeti Kuznets görbe révén. A gazdasági fejlődés egy bizonyos küszöbértéke felett mérséklődhet a környezet terhelése, a jólét magasabb szintjén nagyobb a társadalmi kereslet a jó minőségű környezet iránt. A környezeti Kuznets görbe szerint egy gazdaság reáljövedelmének növekedése első lépésben együtt jár a szennyezőanyagok kibocsátásának valamint a nyersanyagok felhasználásának növekedésével. A jövedelem egy magasabb szintjén azonban a növekedési ütemek rendszerint mérséklődnek, sőt csökkenés is előfordulhat.

5. A lisszaboni stratégia

A tézisek megfogalmazása során nem hagyhatók figyelmen kívül az érintett döntéshozók álláspontjai, érdekei illetve a szereplők közötti erőviszonyok. A versenyképesség javítását célként kitűző politika legutóbbi stratégiai jellegű megállapodása az Európai Tanács 2000. március 23-24.-ei lisszaboni csúcstalálkozóján született (European Council[2000]), programja tíz éves periódust ölel fel. A stratégia részletei ugyan folyamatosan alakulnak a résztvevők érdekeinek megfelelően, a főbb célkitűzéseket azonban sikerült megőrizni. A találkozó eredményeit rögzítő dokumentumnak illetve a megszületés körülményeinek elemzése révén így felvázolhatók az egyes szereplők érdekei, elképzelései és a releváns erőviszonyok.

Az Európai Unió fejlődését ösztönző versenynek lehetünk tanúi az Európai Tanács tevékenységét figyelve. A kötelező feladatokon túl, az aktuális soros elnökség igyekszik rendszerint új és fontos kérdéseket felvetni illetve megoldani, azzal a céllal, hogy az később az ő nevéhez fűződve növelje tekintélyét, és ezáltal befolyását az Unióban. A portugál elnökség ebben a versengésben kitűnően szerepelt a versenyképesség aktuális és jelentős kérdésének középpontba állításával.

5.1. Az Európai Unió az ezredfordulón

Tartós és jelentős probléma az Európai Unió számára, hogy az Egyesült Államokhoz viszonyítva a jövedelemszint lényegesen alacsonyabb, és a tendenciák sem utalnak felzárkózásra. A felzárkózásnak, a relatív elszegényedés megakadályozásának kulcsa a gyors cselekvés lehet, mivel a tapasztalatok alapján a versenyképesség romlása, a termelékenységben mért lemaradás önmagát erősítő folyamat. Ennek szellemében határozták meg a

lisszaboni csúcstalálkozó témáját. A téma meglehetősen kényes és összetett, ezért számos problémát is felvet az egyes tagállami érdekekkel kapcsolatosan.

A problémák között első helyen említhető a számos európai országban meghonosodott nagy mértékű állami beavatkozás; a gazdaságilag aktív, jóléti állam modelljének követése. A modell megítélése nem egységes az Európai Unióban. Versenyképesség terén jelenleg sikeresebbnek bizonyul a jóléti állam eszköztárát elvető, piaci megoldásokat előtérbe állító államtípus. A két elképzelés illetve az azokat támogató államok közötti különbségek indukálták azt a szembenállást, ami végül az Unió stratégiájának kialakításánál is megnyilvánult. Ebből a törésvonalból fakadóan itt nem az akkoriban gyakori német-francia érdekellentét határozta meg a vitázó csoportokat, nem is a szegény-gazdag ellentét, hanem az egyes államok piachoz való viszonya, állam és piac viszonyáról kialakult elképzelése. Így kerülhetett az első, óvatos váltást pártoló csoportba Franciaország és nem ilyen egyértelműen, csupán bizonyos rész kérdésekben Németország. A második, a piaci megoldások alkalmazásának kiszélesítését támogató csoporthoz tartozott Nagy-Britannia .

5.2. Tagállami és európai érdekek

A reform legelszántabb pártolóinak a britek tekinthetők, akik úgy tekintettek a lisszaboni csúcsra, mint egy nagy lehetőségre a liberalizálás, a tőkepiacok egységesítése, az internet térhódítása és az élethosszig tartó tanulás terén⁶. A brit gazdaság filozófiájához és berendezkedéséhez közel álló lisszaboni célkitűzések lehetőséget adtak uniós pozícióik javítására.

A franciák is kiállnak a közös európai érdekek nyilvánított változtatások mellett, de ahogy Chirac elnök kijelenti: "mindenkinek meg kell értenie", hogy nem lehet magukra hagyni azokat az embereket, akik valamilyen oknál fogva

⁶ Blair's plan for Europe. The Economist, February 19th 2000: 35-36. o.

képtelenek magukról gondoskodni⁷. Ebben egyet lehet vele érteni, azonban megjegyzése arról árulkodik, hogy a francia vezetés nem bízik maradéktalanul az új európai stratégia sikerében. A gondoskodó állam egyik mintaképét jelentő Franciaország számára értékeinek lényegesen nagyobb feladásával jár a reform, mint a liberálisabb Nagy-Britannia esetében. A francia vezetés a francia hagyományoknak megfelelően törekszik az aktív, gondoskodó állam elemeinek megőrzésére. Kedvezőtlen számukra, hogy a folyamatok, az eredmények az ilyen típusú megoldások eredményességét nem igazolják.

Németország kitűnő alkalmazkodóképességét bizonyították a lisszaboni döntésekhez vezető diplomáciai előkészületek. Kezdetben a németek átmeneti pozíciót foglaltak el az imént említett két tagállam között. Lényegesen kisebb a társadalom ellenállása a változások iránt mint Franciaországban, de annyira nem áll hozzájuk közel a felvázolt jövőkép mint a britekhez. A váltás szükségessége számukra, mint Európa vezető gazdasági hatalma számára nyilvánvaló. A szociáldemokrata vezetés a brit munkáspárti vezetéssel közösen kiállt a szükséges reformok mellett az ún. harmadik út melletti elkötelezettségüket kinyilvánító deklarációban⁸. A lisszaboni eredményekről Schröder kancellár úgy beszélt, mint a sikeres európai jövő zálogáról, Európa megújulási képességéről. Sokat elárul, hogy a kereszténydemokrata ellenzék sem a megállapodás tartalmát kritizálta, hanem a kitűzött célokat tartja felületesnek.⁹ Németország tehát céltudatosan arra törekszik, hogy a szükséges változtatásokat -a lehetőségek szerint- saját tradicionális értékeivel összhangban hajtsák végre. Ez tükröződik az említett Schröder-Blair közös nyilatkozatban is.

⁷ Statements made by M. Jacques Chirac, President of the Republic, during his joint press briefing with Mr Antonio Guterres, Prime Minister of Portugal (Paris, 17 March 2000). www.france.diplomatie.fr/actual/evenements/lisbonne/chirac1.gb.html.

⁸ Der Weg nach vorne für Europas Sozialdemokraten. www.blaetter.de/kommenta/dok30799.htm.

⁹ Europa startet durch. www.spiegel.de/politik/europa/0,1518,70502,00.html, 24. März 2000.

5.3. A versenyképesség javítását célul kitűző stratégia

A versenyképesség javításának kulcsát az informatika által nyújtott lehetőségek kiaknázására építő gazdaság és társadalom kialakításában határozták meg. A cél prioritását egy tagállam sem kérdőjelezte meg. Az informatika lehetőséget teremt a gazdaság szereplői számára rendelkezésre álló információk jelentős mértékű bővítésére. Az informáltsági szint és a piac hatékonysága közötti egyenes arányossági viszony teszi ezt a területet a versenyképesség szempontjából döntő jelentőségűvé. A lisszaboni stratégia alapvető célja, hogy az Európai Unió a világ leginkább versenyképes és dinamikus tudásalapú gazdaságává váljon, amely fenntartható gazdasági növekedésre képes, bővülő és javuló munkalehetőségek valamint nagyobb társadalmi kohézió mellett. A következő fejezet az Európai Tanács vonatkozó tervét tekinti át. (European Council[2000])

Gazdasági reformok

Alapvető és demonstratív célként fogalmazódott meg, hogy az információs világhálózatokhoz való hozzáférést biztosítsák mindenki számára. A fő gazdasági célhoz egyéb közvetett és közvetlen célok is kapcsolódnak. A közvetlenül kapcsolódó célokhoz tartozik az információs-kommunikációs eszközök felhasználási ismereteinek terjesztése mindenki számára, továbbá a technikai feltételek biztosítása (pl. megfelelő gyorsaságú adatátvitel), a megfelelő jogszabályi háttér megteremtése (pl. elektronikus kereskedelem, elektronikus aláírás). Az információs-kommunikációs szolgáltatások mellett, hogy a gazdálkodás keretfeltételei, önmaguk is a gazdaság egy szektorát képezik. Ennek következtében a szektor működésének hatékonysága –és így az információs-kommunikációs szolgáltatások minősége- függ a vonatkozó piaci viszonyoktól. A lisszaboni stratégia ezért kiemelten kezeli a távközlési piac liberalizálását és integrálását az Unióban a hatékonyság fokozása

érdekében. Az állami, közösségi adatbázisok internetes elérhetőségének biztosítása az érintett közintézmények feladata.

Az informatikai fejlődés valóban lényeges és demonstratív célkitűzés, önmagában azonban nem oldja meg az európai gazdaság meglehetősen komplex problémáit. Az informatikai szektorban tapasztalható állapot nem csak oka a versenyképességi problémáknak, hanem következménye is. További kiemelt területei a lisszaboni stratégiának a következők:

- Európai Kutatási és Fejlesztési Tér létrehozása,
- Vállalkozásbarát gazdasági környezet kialakítása, különös tekintettel a kis- és középvállalkozásokra,
- Integráltan működő egységes piac kialakításához szükséges gazdasági reformok végrehajtása,
- Hatékony és integrált európai pénzügyi piacok,
- Makrogazdasági politikák koordinálása: költségvetési konszolidáció, minőségi javulás és fenntarthatóság érdekében.

A felvázolt gazdasági hatékonyságot fokozó lépések megtétele mindenki érdeke, szükségességük nem jelenti vita tárgyát. Konfliktust a finanszírozás kérdései váltottak ki.

Társadalmi kohézió

Európa hagyományosan jelentős nagyságrendű forrásokat fordít szociális kiadásokra. A versenyképesség javulásához szükséges hatékony gazdaságpolitika megköveteli a szociális kiadások újraértékelését. A szociálpolitika közösségi jellegének erősödésében fontos szerepet játszott az együttműködés elmélyülése egyéb területeken. Az integráció komplexebbé válása maga után vonja a szociálpolitikai koordináció szükségességét. A közösségi célok a tagállamok forrásainak felhasználására növekvő mértékben

gyakorolnak hatást, ami behatárolja a szociálpolitika lehetőségeit.¹⁰ A hatékony szociálpolitika kialakítása a versenyképesség javítását megcélzó lisszaboni stratégia fő eleme. A stratégia a szociálpolitika és a foglalkoztatáspolitikai közös, összehangolt alakításában látja a megoldást, ami összhangban van a versenyképesség javítása érdekében megkövetelt hatékonysági kritériumokkal. A közös álláspont kialakítását nehezítik a tagállamok által követett gazdaságpolitikai modellek közötti különbségek. A legnagyobb viták ezen területen alakultak ki, ezért szokás a lisszaboni csúcstalálkozót foglalkoztatáspolitikai csúcsnak is nevezni.

A társadalmi kohézió megvalósítása során az alábbi célokat követik:

- Oktatáspolitikai a tudásalapú társadalom irányába való elmozdulás érdekében,
- Foglalkoztatáspolitikai a munkahelyek mennyiségének és minőségének javítására,
- A szociálpolitika céljainak, eszköztárának modernizálása,
- Esélyteremtés mindenki számára.

Értékelés

Ami a lisszaboni csúcs fő témakörében történt, az szinte teljes mértékben megfelel annak a gondolatnak, amit Gerhard Schröder német kancellár és Tony Blair brit kormányfő 1999. június 8.-án a harmadik utas gazdaságpolitikáról tett nyilatkozata megfogalmaz¹¹. Felismeri és elismeri a piacközpontú angolszász modell erényeit, megpróbálja abból a lényegi vonásokat kiemelni, és a lehetőségek szerint ötvözni azt a tradicionális európai értékekkel. A stratégia kialakítására az említett tagállamok mellett Franciaország gyakorolt jelentős hatást. A fő célkitűzésekkel ők is egyetértettek, de mindvégig ragaszkodtak ahhoz, hogy a társadalom jólétét

¹⁰ Working together. The Economist, March 18th 2000: 34-35. o.

¹¹ Der Weg nach vorne für Europas Sozialdemokraten. www.blaetter.de/kommenta/dok30799.htm.

közvetlenül érintő változtatások nem sokszerűen, sokkal inkább fokozatosan menjenek végbe. A stabilitás hangsúlyozásának oka, hogy a francia társadalom az, amelyik valószínűleg a legérzékenyebben reagálna a felvázolt változásokra. A végeredményben tükröződnek a tagállami álláspontok, a stratégia kompromisszumok eredménye. Megszülettek a kötelezettségvállalások az elkerülhetetlen változtatásokra, sőt számos konkrét lépést is meghatározott a Tanács. A határidők vonatkozásában végül sikerült kompromisszumot kötni Franciaországgal is. Néhány kritikus piac esetében a liberalizációra adott határidőt kitolták.

A probléma komplexitását mutatja, hogy miközben a liberalizálással leginkább a franciák helyezkedtek szembe, addig az egységesítéssel kapcsolatban -ami a másik fő motorja a gazdasági reformnak- legerősebben a britek fogalmazták meg ellenvéleményüket. A fiskális harmonizáció érdekében azt a javaslatot tette az Európai Bizottság, hogy a közös piaccal kapcsolatos adóztatási és társadalombiztosítási kérdésekben a nagyobb hatékonyság érdekében az egyhangú szavazási mechanizmust a többségi szavazás váltsa fel. Nagy-Britannia, aki folyamatosan hangsúlyozza -egyebek mellett- a piac szerepének megítélésében is a kontinens álláspontjától való eltérő nézeteit, úgy vélte, hogy ez a lépés könnyen vezethet a liberalizációs tendenciák visszafogásához új adók kivetése révén. A hatékonyság növeléséhez feltétlenül szükséges egységességet ez esetben tehát éppen a másik fontos területen, a liberalizációban vezető szerepet játszó brit kormány akadályozta meg. Az ésszerű kompromisszumok mindazonáltal természetes velejárói ezen alkufolyamatoknak. Úgy vélem ez esetben a tendenciák fontosabbak és jelentősebbek, mint a remélhetőleg csak ideig-óráig fennálló vagy áthidalható kivételek.

A lisszaboni Tanács által felvázolt jövőkép egy gazdaságilag hatékony és prosperáló, társadalmi értékeit modern eszköztárral védelmező Európát körvonalaz. Ezek a célok nem nélkülözhetik a hosszútávú gondolkodást.

Európa dicséretére legyen mondva, hogy Lisszabonban sikerült mindenkinek felülemelkednie pillanatnyi érdekein, belátni a változtatás szükségességét, és elfogadták ezt a valóban impozáns tervet. Amennyiben a mai világban elkerülhetetlenül szükséges alkalmazkodóképesség a továbbiakban is jellemezni fogja az Európai Unió gondolkodását, úgy a tradicionális európai értékek, amiket Európa természetesen a továbbiakban is őrizni kíván, elősegíthetik a kontinens egyébként nem rossz világgazdasági pozícióinak megtartását, sőt javítását.

6. Uniós versenyképesség nemzetközi összehasonlításban

A nemzetközi összehasonlítás a World Economic Forum által összegyűjtött versenyképességi adatok másodelemzéséből indul ki. (WEF[2003]) A World Economic Forum által készített rangsor két átfogó indexre valamint alindexekre épül:

- Növekedési versenyképesség indexe (Growth Competitiveness Index),
 - Technológiai index,
 - Közintézmények indexe,
 - Makrogazdasági környezet indexe,
- Mikroökonómiai versenyképesség indexe (Microeconomic Competitiveness Index).

A növekedési versenyképesség indexe azon tényezőket gyűjti össze, amelyek meghatározzák gazdaság közép- és hosszútávú növekedési lehetőségeit. A három alcsoport ezen elemeket kategorizálja. A mikroökonómiai versenyképesség indexe által összegyűjtött faktorok biztosítják az elért termelékenységi szint fenntarthatóságát. A vizsgálat során figyelembe vett elemek az alábbi fő csoportokba oszthatók:

- Aggregált teljesítménymutatók,
- Makrogazdasági környezet,
- Technológiai innováció és elterjedése,

- Információs és kommunikációs technológiák,
- Általános infrastruktúra,
- Közintézmények – Szerződések és jog,
- Közintézmények – Korrupció,
- Hazai verseny,
- Klaszterek fejlettsége,
- Cégek működése, stratégiája,
- Környezeti politikák,
- Nemzetközi intézmények.

Az elemzés első lépésben megvizsgálja az Európai Unió nemzetközi pozícióit az Európai Bizottság által kritikusként vélt területeken, majd ezt követően a versenyképesség átfogó elemzésére kerül sor. Az átfogó elemzés révén nyert téziseket összevetjük a Bizottság által megfogalmazott következtetésekkel. Új elem a kutatásban, hogy az Európai Unió egészének versenyképességét kívánja megragadni a Forum által széles körben összegyűjtött adatok alapján. Az adatok az egyes országokra vonatkozóan állnak rendelkezésre, ezeket a következő alapelvek mentén aggregálom az EU szintjére:

- Az Európai Uniót alkotó államok adatait a lakosságukkal arányos súlyuknak megfelelően veszem figyelembe az összegzésnél. Ebben az esetben egyértelműen célravezetőbb a súlyozott átlagolás az egyszerű átlagnál, mivel egy nagy ország versenyképessége lényegesen több európai fogyasztó életszínvonalát határozza meg összehasonlítva egy kis ország hasonló mutatójával.
- Lényeges elemzési szempont az egyes változókra vonatkozó tagállami szintű adatok szórása. A relatíve nagy szórás annak a bizonyítéka, hogy az Unió az adott változó tekintetében regionálisan nem egységes. Ez az esetek nagy többségében módosítja a tagállamok súlyozott átlagaként értelmezett versenyképességét.

Az Európai Unió 2004. május 1.-jén huszonöt tagúra bővült. Az új államok belépése döntő befolyással bír az Unió versenyképességére. A kutatás két szálon fogja elemezni a versenyképességet:

1. Kiindulva a közösség korábbi pozícióiból azt vizsgálja, hogy a kibővülés hogyan alakítja a versenyképességet.
2. Egészként vizsgálva az új Európai Uniót értékeli annak versenyképességi pozícióit.

A két elemzés várhatóan komplementer információkat nyújt a vizsgált kérdésről, lehetővé téve több oldalról alátámasztott következtetések levonását. Ugyancsak a kettős módszer alkalmazása mellett szól, hogy a statisztikai elemzések, adatok, az eddigi vizsgálatok szinte egésze a tizenöt tagú Unióra vonatkozik. A kibővülő integrációt tárgyaló vizsgálatok kevés kivétellel az itt említett első szálat követik, vagyis a huszonöt országot tizenöt plusz tíz országgént tekintik. A kibővülést követően feltételezhetően fokozatosan a huszonöt tagállam együttes vizsgálata felé fordulnak a kutatások. Különösen fontos a statisztikák bővülése, egységesedése, ami jelentős mértékben elősegíti majd a huszonöt tagú Unióban való gondolkodást. Az átmeneti időszakban mindkét megközelítési mód nyújt lényeges információkat, a kettő együttes alkalmazása indokolt.

Az elemzés a World Economic Forum által összegyűjtött versenyképességi statisztikákat használja.(WEF[2003]) Az egységes forrásból származó adatok révén kiküszöbölhető az a torzulás, amit különböző források esetében az adatgyűjtés eltérő módja okozhat. Az adatok két csoportba oszthatók:

- Mennyiségi adatok

Mennyiségileg mérhető, számbavételre alkalmas változók (pl. költségvetési hiány, beruházási ráta).

- Minőségi adatok

A World Economic Forum széles körű, mintegy nyolcvan országra kiterjedő, az adott gazdaság szereplőinek véleményét tükröző felmérése.

Az adatgyűjtésben a gazdaságban tevékenykedő vállalatok illetékesei működnek közre. Az adatok sztenderdizálása hétfokozatú skála segítségével történik. A vállalatok képviselőinek minden országban pontosan és egységesen definiált hét fokozatból álló skálán kell kiválasztania a leginkább megfelelő választ. A fokozatok minőségi sorrendet takarnak, lehetővé téve a különböző országoknak az adott versenyképességi tényező alapján történő összehasonlítását.

Az Európai Unió versenyképességi pozíciójának elemzése kiegészül a tagállami versenyképességi eredmények szóródásának vizsgálatával. Ez a rész az egységességet illetve annak hiányát tárgyalja, valamint ezek következményeinek elemzését alapozza meg. A szóródások relatív átlagos eltérésként kerülnek meghatározásra, ahol az átlagolás súlyozásos módszerrel történik. A sztenderdizálás eredményeképpen az egyes faktorokra vonatkozó szóródási mutatók egymással összehasonlíthatóak lesznek.

Az Európai Unió versenyképességi elemzésének kiindulópontja a még tizenöt tagú közösség vizsgálata. A világgazdasági versenyben elfoglalt uniós pozíció kérdéskörének legutóbbi fejezete, a lisszaboni stratégia alapvetően a tizenötökre lett szabva. Az új belépők beillesztése a stratégiába nem nélkülözheti a korábbi fejlemények áttekintését. Első lépésben a versenyképességi előnyök adják a vizsgálat tárgyát, amit a hátrányok elemzése követ. Az alkalmazott módszer átfogó képet nyújt arról, hogy mely területeken relatíve erős az Európai Unió versenyképessége, hol tekinthető átlagosnak illetve melyek azok a faktorok, ahol a lemaradás jelei tapasztalhatók. A kutatás a World Economic Forum által az egyes országokra vonatkozóan összegyűjtött jelentősebb előnyök és jelentősebb hátrányok tényezőcsoportokra épít. Az előnyök esetében azokra a faktorokra tér ki a kutatás, amelyek esetében valamelyik uniós tagállam teljesít globális szinten a legjobban. Elemzés tárgya lesz, hogy a jó tagállami mutató hogyan alakul az Európai Unió szintjén. Amennyiben ott kedvezőtlenebb az eredmény, akkor

kitér a kutatás az okok feltárására, valamint arra, hogy a kiemelkedő tagállami teljesítmény követésére uniós szinten milyen lehetőségek, esélyek vannak.

6.1. Az Európai Unió legjobb versenyképességi mutatói

Az Európai Unióra vonatkozó adatok számítása során alkalmazott súlyozott átlagolás eredményeképpen a következő mutatók esetében bizonyult a legkedvezőbbnek a közösség versenyképessége (zárójelben az a csoport szerepel, amelyhez a mutató tartozik):

A tizenöt régi tagállam eredményeinek átlagolásával:

1. *Termékmárkák szerepe*, az ehhez kapcsolódó előnyök kihasználása a vállalatok tevékenységében (Cégek működése, stratégiája)
2. Hazai termelésnek a globális termelés *értékláncában elfoglalt pozíciója* (Cégek működése, stratégiája)
3. Vállalatok *nemzetközi értékesítéseinek ellenőrzése* (Cégek működése, stratégiája)
4. *Regionális export szerepe* (Cégek működése, stratégiája)
5. *Exportpiacok kiterjedtsége* (Cégek működése, stratégiája)
6. *Helyi beszállítók minősége* (Klaszterek fejlettsége)
7. *A kompetitív előnyök jellege* (Cégek működése, stratégiája)
8. Cégek *innovációs képessége* (Cégek működése, stratégiája)
9. *Minőségi előírások* termékekre, szolgáltatásokra (Klaszterek fejlettsége)
10. *Helyi hozzáférés kutatási és képzési szolgáltatásokhoz* (Klaszterek fejlettsége)

A kibővült Európai Unió tagállamainak eredményeit vizsgálva:

1. *Termékmárkák szerepe* (Cégek működése, stratégiája)
2. *Értékláncban elfoglalt pozíció* (Cégek működése, stratégiája)
3. *Helyi hozzáférés kutatási és képzési szolgáltatásokhoz* (Klaszterek fejlettsége)

4. *Regionális export szerepe* (Cégek működése, stratégiája)
5. *Exportpiacok kiterjedtsége* (Cégek működése, stratégiája)
6. *Minőségi előírások* (Klaszterek fejlettsége)
7. *Cégek innovációs képessége* (Cégek működése, stratégiája)
8. *Helyi beszállítók minősége* (Klaszterek fejlettsége)
9. *Klaszteren belüli együttműködés* (Klaszterek fejlettsége)
10. *Légszennyezésre vonatkozó szabályozás* (Környezeti politikák)
11. *Átlagos vámszint* (Makrogazdasági környezet)
12. *Vízszennyezésre vonatkozó szabályozás* (Környezeti politikák)

Döntően két csoportba tartoznak a felsorolt mutatók mindkét esetben: cégek működése, stratégiája illetve klaszterek fejlettsége. Az Európai Unió versenyképessége egyértelműen ezeknek a mutatócsoportoknak vonatkozásában erős. A kibővülés után ezek kiegészültek még a környezeti politikákhoz valamint a makrogazdasági környezethez kapcsolódó mutatókkal.

5. táblázat: Az Európai Unió legjobb versenyképességi faktorai, 2002-2003

	EU-15	EU-25	USA	Japán
Termékmárkák szerepe*	5,79	5,4	6,1	6,1
Értékláncban elfoglalt pozíció*	5,88	5,54	6,2	6,3
Helyi hozzáférés kutatási és képzési szolgáltatásokhoz*	5,43	5,28	6,2	5,9
Regionális export szerepe*	6,04	5,85	6,0	5,8
Exportpiacok kiterjedtsége*	5,79	5,47	6,3	6,3
Minőségi előírások*	5,77	5,56	6,1	5,7
Cégek innovációs képessége*	5,23	4,93	5,7	5,8
Helyi beszállítók minősége*	5,76	5,55	6,2	6,1
Klaszteren belüli együttműködés*	4,79	4,65	5,4	5,5
Légszennyezésre vonatkozó szabályozás*	5,65	5,43	5,7	5,7
Átlagos vámszint (%), 2002	2,7	2,7	2,8	2,3
Vízszennyezésre vonatkozó szabályozás*	5,8	5,54	5,8	5,5
Nemzetközi értékesítés ellenőrzése*	5,07	4,82	5,3	5,5
Kompetitív előnyök jellege*	5,42	5,03	6,0	6,1

Megjegyzés: * 1-től 7-ig terjedő skálán értelmezett változó: 1 – legrosszabb érték, 7 – legjobb érték.

Forrás: The Global Competitiveness Report és saját számítások.

A tizenötök mutatói kis mértékben jobbak a kibővült Unió mutatóinál. Az Egyesült Államok a legtöbb esetben szignifikánsan jobban teljesít az Európai Uniónál. Néhány esetben mutatóik közel hasonlóak: regionális export szerepe, légszennyezésre vonatkozó szabályozás, átlagos vámszint, vízszennyezésre vonatkozó szabályozás. A huszonöt tagú Unió kizárólag az átlagos vámszint esetében veszi fel a versenyt az Egyesült Államokkal. A legtöbb vizsgált változónál Japán is jobban teljesít, mint az Európai Unió. Közel hasonló Japán és a tizenötök versenyképessége: a minőségi előírások és a légszennyezésre vonatkozó szabályozás esetében. Jobb a tizenötök teljesítménye: a regionális export szerepe és a vízszennyezésre vonatkozó szabályozások vonatkozásában. Ennél a két mutatónál a kibővült közösség versenyképessége hasonló Japánéhoz.

6. táblázat: Versenyképességi tényezők országonkénti bontásban, 2002-2003

	Termékmárkák szerepe	Értékláncban elfoglalt pozíció	Helyi hozzáférés kutatási és képzési szolgáltatásokhoz	Regionális export szerepe	Nemzetközi értékesítés ellenőrzése
Ausztria	5	5,7	5,3	6,2	4,7
Belgium	5,2	5,8	5,5	6,4	4,7
Dánia	5,3	6,1	5,1	6,2	4,9
Finnország	5,9	6	5,9	6,3	5,3
Franciaország	6,1	6	5,3	5,9	5,6
Németország	6,5	6,4	5,8	6,6	5,2
Görögország	3,2	3,7	3,7	4,8	3,9
Írország	4,9	5,4	4,7	6,2	4,3
Olaszország	5,7	5,9	5,2	5,9	4,8
Hollandia	6	5,8	5,6	6	4,8
Portugália	3,5	3,8	3,9	5	3,6
Spanyolország	4,8	5,1	4,8	5,5	4,7
Svédország	6,1	6,1	5,3	5,8	4,8
Nagy-Britannia	6,3	6,3	6,3	6,2	5,6
Csehország	3,6	4,7	5	5,9	3,0
Észtország	2,8	3,6	4,4	5,1	3,5
Magyarország	4	4,3	4,6	5,3	3,5
Lettország	2,9	3,2	4	4,2	3,3
Litvánia	3	4,6	4,1	4,7	4,1
Lengyelország	3,3	3,5	4,4	4,6	3,6
Szlovákia	3,4	3,3	4,3	4,7	3,5
Szlovénia	4,2	4,7	4,9	5,5	4,2
EU-15	5,79	5,88	5,43	6,04	5,07
EU-25	5,4	5,54	5,28	5,85	4,82
USA	6,1	6,2	6,2	6,0	5,3
Japán	6,1	6,3	5,9	5,8	5,5

Megjegyzés: 1-től 7-ig terjedő skálán értelmezett mindegyik változó: 1 – legrosszabb érték, 7 – legjobb érték.

Forrás: The Global Competitiveness Report és saját számítások.

A 6. táblázat a tizenöt illetve a huszonöt tagú Unió legjobb versenyképességi mutatóit gyűjti össze:

- Termékmárkák szerepe

A tagországok a termékmárkák gazdasági szerepe alapján a következő csoportokba oszthatók (elől azok a gazdaságok szerepelnek ahol a márkák szerepe a legjelentősebb):

- Németország, Nagy-Britannia, Franciaország, Svédország, Hollandia
- Finnország, Olaszország, Dánia, Belgium, Ausztria
- Írország, Spanyolország, Szlovénia, Magyarország
- Cseh Köztársaság, Portugália, Szlovákia, Lengyelország, Görögország, Litvánia,
- Lettország, Észtország.

Az első csoport tagjai az Unió versenytársainak eredményét is elérik, néhány esetben felülmúlják, a többi csoport tagjai nem érik el azt.

- Értékláncban elfoglalt pozíció

Az uniós átlag tagállamok szerinti összetételének alakulása (elől azok a gazdaságok szerepelnek, amelyek a globális értékláncban a legjobb helyen állnak):

- Németország, Nagy-Britannia, Dánia, Svédország, Finnország, Franciaország,
- Olaszország, Belgium, Hollandia, Ausztria, Írország, Spanyolország,
- Cseh Köztársaság, Szlovénia, Litvánia, Magyarország,
- Portugália, Görögország, Észtország, Lengyelország, Szlovákia, Lettország.

Az első csoport tagjai az Unió versenytársainak eredményét is megközelítik, néhány esetben felülmúlják, a többi csoport tagjai nem érik el azt.

- Helyi hozzáférés kutatási és képzési szolgáltatásokhoz

A tagállamok a mutatók szerint az alábbi csoportokba sorolhatók (a legjobb eredményt elérőkkel kezdve):

- Nagy-Britannia,
- Finnország, Németország, Hollandia, Belgium, Ausztria, Franciaország, Svédország, Olaszország, Dánia, Cseh Köztársaság,
- Szlovénia, Spanyolország, Írország, Magyarország, Észtország, Lengyelország, Szlovákia, Litvánia, Lettország,
- Portugália, Görögország.

Az Egyesült Államokéhoz hasonló szinten egyedül Nagy-Britannia áll. Japán eredménye a második uniós csoport első felének mutatóihoz esik közel.

- Regionális export szerepe

A Európai Unió mutatójának tagállami átlagként történő levezetése ez esetben torzított eredményhez vezet, mivel az egyes tagországok regionális exportjának jelentős része az Unió szintjén belső árumozgást takar. A versenytársakkal szemben elért jó uniós eredmény elsősorban annak köszönhető, hogy a mutató tükrözi a tagállamok közötti, unión belüli export szerepét is.

- Nemzetközi értékesítés ellenőrzése

A nemzetközi értékesítés ellenőrzése esetében az Európai Unió eredménye nem írható le kizárólag a tagállami mutatók átlagolásával. Olyan terület ez, ahol az Unió szintjén közvetlen addicionális előnyök származhatnak a méretgazdaságosságból és a termékváltozat-gazdaságosságból következően. Amennyiben a nemzetközi értékesítést uniós szintű vállalatok hatékonyabban el tudják látni mint az egyes helyi vállalatok, akkor az itt számított adatot korrigálni kell.

Informatív lehet azoknak a tényezőknek az áttekintése, amelyek esetében egyes tagállamok kiemelkedően szerepelnek, az Unió együttes teljesítménye azonban viszonylag gyenge. A faktorok felsorolása az uniós szinten legkedvezőtlenebbül alakuló elemmel kezdődik, és e szempont alapján halad tovább. Közös jellemzőjük, hogy mindegyik esetében valamelyik tagállam nyújtja globális szinten a legjobb teljesítményt.

1. *Társasági jövedelemadó rátája* (Makrogazdasági környezet)
2. *Közvetlen külföldi beruházások és technológiatranszfer* (Technológiai innováció és elterjedése)
3. *Szervezett bűnözés* (Közintézmények – Szerződések és jog)
4. *Bűn és erőszak üzleti szinten megjelenő költségei* (Közintézmények – Szerződések és jog)
5. *Bennfentes kereskedelem elterjedtsége a tőkepiacokon* (Közintézmények – Szerződések és jog)
6. *Vállalati testületek hatékonysága* (Cégek működése, stratégiája)
7. *Részrehajlás a kormányzati döntésekben* (Közintézmények – Szerződések és jog)
8. *Adófizetéshez kapcsolódó megvesztegetések* (Közintézmények – Korrupció)
9. *Bankkölcsonök elérhetősége* (Makrogazdasági környezet)
10. *Internet elérhetősége az iskolákban* (Információs és kommunikációs technológiák)
11. *A jogi szabályozási keret hatékonysága* (Közintézmények – Szerződések és jog)

7. táblázat: Az Európai Unió versenyképességi pozíciója, 2002-2003

Versenyképességi tényezők: kiemelkedő tagállami teljesítmény, relatíve gyenge uniós átlag

Versenyképességi faktor	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
EU	46	40	33	31	30	29	28	28	27	27	27

Forrás: The Global Competitiveness Report és saját számítások.

Összehasonlítva az Európai Unióra számított súlyozott átlagokat kiugró eredmények két tényező esetében adódtak: a „társasági jövedelemadó rátája” valamint a „közvetlen külföldi beruházások és technológiatranszfer”. A többi tényező esetében megállapítható, hogy ahol világviszonylatban valamelyik uniós tagállam nyújtja a legjobb teljesítményt, ott a közösség pozíciója is – kisebb eltérésekkel- kedvező. A következőkben az elemzés a két kiugró adatot vizsgálja.

- Társasági jövedelemadó rátája

8. táblázat: Társasági jövedelemadó rátája, 2002 (%)

Ausztria	34	Németország	26,4	Hollandia	35	Nagy-Britannia	30
Belgium	39	Görögország	40	Lengyelország	28		
Csehország	31	Magyarország	18	Portugália	32	EU-15	32,38
Dánia	30	Írország	20	Szlovákia	29	EU-25	31,38
Észtország	0	Olaszország	36	Szlovénia	25		
Finnország	29	Lettország	25	Spanyolország	35	USA	35
Franciaország	36,4	Litvánia	24	Svédország	28	Japán	30

Forrás: The Global Competitiveness Report és saját számítások.

Kiugró és egyedi az Európai Unióban a globális rangsor élén álló Észtországban alkalmazott nulla százalékos adókulcs. A közösség fő

versenytársai is megközelítőleg a közösség átlagos rátájának megfelelő társasági adót vetnek ki. A kibővülés révén az Unió átlagos eredménye javult. Észtország kiemelése után a következő kategóriák képezhetők a tagállami eredményeket vizsgálva (a jobb eredményt elérő tagállamokkal kezdve):

- Magyarország, Írország, Litvánia, Lettország, Szlovénia,
 - Németország, Lengyelország, Svédország, Finnország, Szlovákia,
 - Dánia, Nagy-Britannia, Csehország, Portugália, Ausztria, Hollandia, Spanyolország,
 - Olaszország, Franciaország, Belgium, Görögország.
-
- „Közvetlen külföldi beruházások és technológiatranszfer”

A közvetlen külföldi beruházások és technológiatranszfer kapcsolatát tárgyaló mutató esetében a közösség átlaga nem jellemzi teljes körűen az Európai Unió tényleges helyzetét. Az egyes európai országoknál a vizsgált tőkeberuházásokhoz tartoznak a más tagországokból érkező beruházások is, amelyek azonban uniós viszonylatban belső mozgásoknak számítanak. A súlyozott átlagolás ezt az eltérést nem korrigálja.

9. táblázat: Relatív átlagos eltérések az EU legjobb versenyképességi faktorainak esetében, 2002-2003 (%)

	EU-15	EU-25
Termékmárkák szerepe	10,43	18,07
Értékláncban elfoglalt pozíció	7,27	14,49
Helyi hozzáférés kutatási és képzési szolgáltatásokhoz	8,54	9,74
Regionális export szerepe	5,60	7,91
Exportpiacok kiterjedtsége	10,50	16,32
Minőségi előírások	9,06	11,96
Cégek innovációs képessége	13,18	18,42
Helyi beszállítók minősége	5,49	8,58
Klaszteren belüli együttműködés	6,93	9,59
Légszennyezésre vonatkozó szabályozás	13,07	15,06
Átlagos vámszint	0	5,2
Vízszennyezésre vonatkozó szabályozás	12,04	14,54
Nemzetközi értékesítés ellenőrzése	7,85	11,75
Kompetitív előnyök jellege	9,48	18,43

Forrás: The Global Competitiveness Report és saját számítások.

A 9. táblázat arra a tizennégy versenyképességi faktorra vonatkozó relatív átlagos eltérést adja meg, ahol az Európai Unió (tizenöt illetve huszonöt tagú) a legjobb eredményt érte el. Ezek közül a tényezők közül a legegységesebbnek a tizenöt tagú közösség az alábbiak esetében mutatkozott:

- Átlagos vámszint,
- Helyi beszállítók minősége,
- Regionális export szerepe.

Ugyanez a kibővült Európai Unióban:

- Átlagos vámszint,
- Regionális export szerepe,
- Helyi beszállítók minősége.

A tagállamok közötti különbségek a következő faktoroknál a legjelentősebbek (EU-15):

- Cégek innovációs képessége,
- Légszennyezésre vonatkozó szabályozás,
- Vízszennyezésre vonatkozó szabályozás.

A huszonöt tag vonatkozásában:

- Kompetitív előnyök jellege,
- Cégek innovációs képessége,
- Termékmárkák szerepe.

Az átlagos vámszint esetében megfigyelt alacsony tagállami eltérések oka a közösség által megvalósított vámunió. A másik két kis szóródású mutató mellett részletes elemzés tárgya lesz a cégek innovációs képessége, a légszennyezésre vonatkozó környezeti politikai mutató valamint a kompetitív előnyök jellege.

10. táblázat: Kiugró szóródású mutatók az EU legjobb versenyképességi faktorai közül, 2002-2003

	Regionális export szerepe	Helyi beszállítók minősége	Cégek innovációs képessége	Légszennyezésre vonatkozó szabályozás	Kompetitív előnyök jellege
Ausztria	6,2	6	5,3	6,5	5,8
Belgium	6,4	5,8	5,2	5,7	5,3
Dánia	6,2	5,8	5,2	6,4	5,8
Finnország	6,3	5,9	5,9	6,3	5,8
Franciaország	5,9	5,6	5,8	5,3	5,4
Németország	6,6	6,3	6	6,7	6,2
Görögország	4,8	4,2	2,9	3,8	3,3
Írország	6,2	5,1	4,2	4,3	4,3
Olaszország	5,9	5,6	4,4	4,8	5,3
Hollandia	6	5,9	5,2	6,4	5,4
Portugália	5	4,6	3,3	4,6	3,1
Spanyolország	5,5	5,5	4,4	4,8	4,5
Svédország	5,8	5,9	6	6,3	5,8
Nagy-Britannia	6,2	5,9	5,6	6	5,8
EU-15	6,04	5,76	5,23	5,65	5,42
Cseh Köztársaság	5,9	5,4	3,9	5,5	2,7
Észtország	5,1	4,5	3,5	4,4	2,8
Magyarország	5,3	4,7	3,6	4,8	3,5
Lettország	4,2	4,1	3,3	4,2	2,9
Litvánia	4,7	4,5	3,4	4	3,2
Lengyelország	4,6	4,2	3,2	3,7	3
Szlovákia	4,7	4,2	3,4	4,9	2,8
Szlovénia	5,5	4,6	4,2	5,1	3,8
EU-25	5,85	5,55	4,93	5,43	5,03

Megjegyzés: 1-től 7-ig terjedő skálán értelmezett mindegyik változó: 1 – legrosszabb érték, 7 – legjobb érték.

Forrás: The Global Competitiveness Report és saját számítások.

A regionális export szerepének esetében kicsik a tagállamok közötti eltérések a 4,5-6,5 intervallumon kívül csupán két gazdaság esik. Németország ennél jobb értéket mutatott, miközben Lettország gyengébbet. Ugyancsak minimálisak az eltérések a helyi beszállítók minőségének a megítélésében. A 4-6 intervallumon kívül esik: Németország és Ausztria jobb mutatójával. Görögország, Lengyelország, Szlovákia és Lettország nyújtja a leggyengébb teljesítményt, de még az ő eredményük is a vizsgált intervallumon belülre esik.

A nagyobb szóródások esetében a mutatók a következőképpen alakultak:

- Cégek innovációs képessége
 - Görögországa a leggyengébb eredmény.
 - Portugália a keleti kibővülés során csatlakozott országok többségével együtt került a következő kategóriába.
 - Szlovénia, Írország, Spanyolország és Olaszország alkotja a következő az előzőnél már jobban teljesítő csoportot.
 - A többi tagállam eredménye viszonylag homogénnek tekinthető, a legjobban Németország és Svédország mutatója alakult.

- Légszennyezésre vonatkozó szabályozás
 - Lengyelországban és Görögországban a leggyengébb a szabályozás.
 - A keleti kibővülés során belépett országok többsége Írország, Portugália, Spanyolország és Olaszország társaságában került a következő kategóriába.
 - Szlovéniában, Franciaországban, a Cseh Köztársaságban és Belgiumban a korábbi tagállamoknál szigorúbb a szabályozás.
 - A többi gazdaság alkotja azt a viszonylag homogén csoportot, amely a legjobb mutatókkal rendelkezik. Kiemelkedik Ausztria és Németország.

- Kompetitív előnyök jellege
 - A Cseh Köztársaság, Észtország, Szlovákia és Lettország került a leggyengébb csoportba.
 - Lengyelország, Portugália, Litvánia, Görögország, Magyarország és Szlovénia tagja a következő kategóriának.
 - Írország és Spanyolország mutatója jobban alakult az előző gazdaságokénál.
 - A többi tagország eredménye homogénnek tekinthető, a hozzáadott érték növelését leginkább Németország kompetitív előnyei teszik lehetővé.

6.2. Az Európai Unió leggyengébb versenyképességi mutatói

A hátrányok vizsgálata azokra a faktorokra terjed ki, amelyek az egyes tagállamok leggyengébb versenyképességi tényezői között szerepelnek. Ez a megközelítés az Európai Unió –jelenlegi realitásokon alapuló– konföderatív felfogására épül. A felfogás szerint az Unió célja a tagállamok versenyképességének javítása, szemben a föderatív felfogással, ami ezt a célt a közösségre, mint egészre vonatkozóan határozza meg. Természetesen nem két különböző esetről van szó, mivel a tagállamok és az Unió versenyképessége kölcsönösen függ egymástól: az eltérés az elemzés módszertanában van.

A még tizenöt tagot számláló Európai Unióra vonatkozó adatok számítása során alkalmazott súlyozott átlagolás eredményeképpen a következő mutatók esetében bizonyult a leggyengébbnek a közösség versenyképessége (zárójelben az a csoport szerepel, amelyhez a mutató tartozik):

- *Kormányzati kiadások* (Makrogazdasági környezet)
- *Személyi jövedelemadó rátája* (Makrogazdasági környezet)
- *Munkaerőfelvétel és elbocsátás gyakorlata* (Cégek működése, stratégiája)
- *Bérmeghatározás rugalmassága* (Cégek működése, stratégiája)

- *Adórendszer hatékonysága* (Közintézmények – Szerződések és jog)
- *Hozzáadott érték szerinti adó rátája* (Makrogazdasági környezet)
- *Társasági jövedelemadó rátája* (Makrogazdasági környezet)
- *Vállalkozás beindításának összköltsége* (Hazai verseny)
- *Terrorizmus üzleti költségei* (Makrogazdasági környezet)
- *Export* (Makrogazdasági környezet)

A felsorolt elemek alapvetően a „makrogazdasági környezet” mutatócsoporthoz tartoznak. A tízből két mutató a „cégek működése, stratégiája” csoportból való, amely csoport elemei jelentős számban fordultak elő az Európai Unió legjobb versenyképességi faktorai között is. A kibővült közösségre vonatkoztatva az alábbi tényezők esetében a leggyengébb a versenyképesség:

1. *Kormányzati kiadások* (Makrogazdasági környezet)
2. *Személyi jövedelemadó rátája* (Makrogazdasági környezet)
3. *Munkaerőfelvétel és elbocsátás gyakorlata* (Cégek működése, stratégiája)
4. *Bérmeghatározás rugalmassága* (Cégek működése, stratégiája)
5. *Hozzáadott érték szerinti adó rátája* (Makrogazdasági környezet)
6. *Adórendszer hatékonysága* (Közintézmények – Szerződések és jog)
7. *Társasági jövedelemadó rátája* (Makrogazdasági környezet)
8. *Terrorizmus üzleti költségei* (Makrogazdasági környezet)
9. *Export* (Makrogazdasági környezet)
10. *Szabályozáshoz kötődő üzleti akadályok* (Makrogazdasági környezet)
11. *Megtakarítási ráta* (Makrogazdasági környezet)

Három kivételtől eltekintve a mutatók a makrogazdasági környezet változói közé tartoznak, de szorosan kapcsolódik ehhez a csoporthoz az adórendszer hatékonyságát jellemző mutató is („Közintézmények – Szerződések és jog” csoport). A másik két faktor a cégek működését és stratégiáját tükrözi. A versenyképesség javítását célzó gazdaságpolitikának kiemelten kell

foglalkoznia a hátrányokkal, mivel itt az eddigi stratégia felülvizsgálatára van szükség.

- Vállalkozás beindításának összköltsége

A változó a kibővült Európai Unió esetében nem került elemzésre, mivel Észtországra vonatkozó adat nem áll rendelkezésre, így a számítások és következtetések torzított eredményre vezetnének.

- Szabályozáshoz kötődő üzleti akadályok

A tényező azt vizsgálja, hogy az üzletmenetet érintő szabályozási akadályokat inkább központi kormányzati szervezetek vagy városi/regionális szabályozó szervek okozzák. Mivel a gazdaság versenyképességét nem az akadályoknak a két szint közötti megoszlása, hanem nagyságuk, jelentőségük befolyásolja, nem tűnik indokoltnak a két tényező ilyen formában történő egybeolvasztása. A World Economic Forum vizsgálatában az 1-es érték jelentése: inkább városi/regionális szinten merülnek fel az akadályok; a 7-es érték jelentése: az akadályokat központi kormányzati szervek okozzák. A tényező így a probléma felbontásáról informál nem pedig a jelentőségéről, a súlyáról. A versenyképesség elemzése során indokolt lenne a két tényező szétválasztása és elkülönített értékelése a különböző szinteken felmerülő akadályok súlyának megfelelően. A faktor jelenlegi formájában nem kerül be az Unió versenyképességének elemzésébe.

§§§11. táblázat

12. táblázat: Relatív átlagos eltérések az EU leggyengébb versenyképességi faktorainak esetében, 2002-2003 (%)

	EU-15	EU-25
Kormányzati kiadások	8,76	10,84
Személyi jövedelemadó rátája	9,69	11,99
Munkaerőfelvétel és elbocsátás gyakorlata	27,80	28,52
Bérmeghatározás rugalmassága	22,69	23,69
Hozzáadott érték szerinti adó rátája	10,04	11,16
Adórendszer hatékonysága	26,49	24,56
Társasági jövedelemadó rátája	12,35	13,63
Terrorizmus üzleti költségei	8,30	9,42
Export	32,56	36,87
Megtakarítási ráta	10,33	11,66

Forrás: The Global Competitiveness Report és saját számítások.

Az egyes mutatók vizsgálata során a tagállamokból képzett kategóriák felsorolása a jobb teljesítménnyel rendelkezőtől halad a gyengébb felé.

- Kormányzati kiadások

A kibővülés az Európai Unióra vonatkozó mutató alakulásában nem hozott jelentős változást. A fő versenytársak közül az Egyesült Államok lényegesen versenyképesebb, Japán megközelítőleg az Unió szintjén áll. A tagállami eredmények egységesen gyengének tekinthetők: Írország, Litvánia és Lengyelország nyújt a többiekénél valamivel jobb teljesítményt, de az Egyesült Államok mutatóját egyik gazdaság sem közelíti meg. A homogén tagállami mutatók miatt, a szóródás az Európai Unió gyenge versenyképességi változói közül itt az egyik legalacsonyabb.

- Személyi jövedelemadó rátája

Kis mértékű csökkenést hozott a tíz új tagország az Európai Unió átlagos mutatójában. A ráta azonban továbbra is szignifikánsan magasabb, mint a

közel azonos versenyképességű Japán és Egyesült Államok esetében. A negyven százalék alatti átlagos rátával rendelkező Finnországhoz csatlakozott Lettország, Észtország, Csehország és Litvánia. Ezeknek a gazdaságoknak az adószintje hasonló, néhány esetben alacsonyabb is mint Japánban és az Egyesült Államokban. A tagállamok többségében a ráta negyven és ötven százalék közötti. Ötven százalék feletti: Németországban, Hollandiában, Franciaországban és Belgiumban. A legmagasabb személyi jövedelemadót Dániában fizetik. A szóródás a viszonylag homogén tagállami mutatók miatt alacsony, különösen a kibővülés előtti tizenöt tagállam esetében.

- Munkaerőfelvétel és elbocsátás gyakorlata

Szignifikáns különbség a keleti kibővülés előtti és utáni Európai Unió mutatója között nincsen, azonban az adatok arra utalnak, hogy a munkaerőfelvétel és elbocsátás gyakorlata rugalmasabb az új tagállamokban. Japán versenyképessége hasonló a közösségéhez, az Egyesült Államok viszont lényegesen versenyképesebb. Az alábbi tagállami csoportok képezhetők a mutató alapján:

- Dánia mutatója kimagasló.
- Csehország, Nagy-Britannia, Magyarország, Észtország, Lettország,
- Finnország, Szlovákia, Írország, Ausztria, Litvánia, Lengyelország, Görögország,
- Belgium, Hollandia, Szlovénia, Spanyolország, Olaszország, Portugália, Franciaország, Svédország,
- Németország érte el a leggyengébb eredményt.

Kizárólag a többi tagállam közül kimagasló dán gazdaság mutatója van egy szinten az Egyesült Államokéval. A szóródási mutató az egyik legmagasabb az itt vizsgált mutatók közül, amit az új tagállamok a korábbi átlagnál jobb eredményükkel tovább növeltek.

- Bér meghatározás rugalmassága

A keleti kibővülés rugalmasabbá tette uniós szinten a bérek meghatározódását, a közösség fő versenytársainak az eredményét azonban még így sem közelíti meg a tagállami átlag. A következő csoportok különíthetők el:

- Észtországé a legjobb, kimagasló mutató.
- A következő szinten, Nagy-Britannia és a többi új tagállam áll Lengyelország és Szlovénia kivételével.
- Az imént említett két új tagállam Portugáliával és Franciaországgal alkotja a következő csoportot.
- Az eddig nem említett régi tagállamok a többiekénél gyengébb mutatóval rendelkeznek.
- Finnországban és Németországban alakulnak a legkevésbé rugalmasan a bérek.

Az Egyesült Államok mutatójához hasonló szinten kizárólag Észtország áll, az ennél gyengébb japán eredménnyel azonos kategóriába esnek a második csoport tagjai. A csoportok közötti jelentős különbségek miatt a szóródási mutató értéke magas, a kibővülés révén enyhén tovább nőtt.

- Hozzáadott érték szerinti adó rátája

Az új tagállamok adószintje a hozzáadott érték szerinti adó tekintetében közel hasonló, így a kibővülés során az uniós mutató jelentősen nem változott. Az Egyesült Államokban nincs ilyen adótípus, Japánban pedig a szint rendkívül alacsony, így ebben a vonatkozásban az Európai Unió versenyképesség különösen gyenge. Az uniós szintű harmonizálásnak eredményeképpen a tagállami eredmények volatilitása alacsony, ami a keleti kibővülést követően is fennmaradt. A hozzáadott érték szerinti adókulcs a legalacsonyabb Németországban és Spanyolországban (16 %); a legmagasabb pedig Dánia, Svédország és Magyarország esetében (25 %). A legalacsonyabb tagállami

rata is jelentősen magasabb a japán adókulcstól. A relatív átlagos eltérés az alacsonyabbak között található, a kibővülés során kis mértékben növekedett.

- Adórendszer hatékonysága

Gyakorlatilag változatlan maradt az uniós átlag a kibővülést követően, vagyis a mutató ugyanúgy alakul a tíz új tagország gazdaságában, mint a régebbi tagállamokban. Ehhez hasonló szinten alakul a japán mutató, miközben az Egyesült Államoké szignifikánsan jobb. A következő csoportok képezhetők a tagállami mutatók alapján:

- Kiemelkedően a legjobb Észtország mutatója.
- Írország, Finnország, Nagy-Britannia,
- Hollandia, Spanyolország, Magyarország, Szlovénia, Portugália, Lettország,
- Az összes többi tagállamban a vállalatok képviselői egyaránt alacsony hatékonyságúnak ítélték meg az adórendszert.

Az első két csoportba sorolt négy ország mutatója az Egyesült Államok eredményénél is jobb, a harmadik csoport országai pedig hasonló szinten állnak mint az amerikai gazdaság. A szóródási mutató relatíve magas, de a kibővülés révén csökkent.

- Társasági jövedelemadó rátája

A keleti kibővülést követően az európai uniós átlag egy százalékkal csökkent. Az Unió és fő versenytársai vonatkozásában közel hasonló eredmények tapasztalhatók: az Egyesült Államok mutatója valamivel gyengébb a másik két nagy gazdaságénál.

- A legjobb mutatóval a tagországok közül Észtország rendelkezik.
- A következő kategóriába a többi új tagállam található Csehország kivételével; kiegészülve Írországgal, Németországgal, Svédországgal és Finnországgal.

- Csehországban és a többi régi tagállamban egyaránt harminc százalék felett van a társasági jövedelemadó rátája, a legmagasabb Görögországban (40 %).

Az első két kategóriához tartozó gazdaságokban a változó értéke kedvezőbb mint Japánban illetve az Egyesült Államokban. A többi tagállam mutatója ezekhez hasonló szinten áll. A relatív átlagos eltérés az itt vizsgált mutatók szóródása között átlagosnak számít.

- Terrorizmus üzleti költségei

A terrorizmus üzleti költségeinek megítélése javult az Európai Unió egészében a kibővülést követően. Japán mutatójánál az uniós átlag kis mértékben, az Egyesült Államok eredményénél lényegesen jobb. A legjobban a változó Ausztria, Finnország, Dánia, Észtország, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia esetében alakult. A többi tagállam eredménye egyenletes, gyenge a mutatója Írországnak, Németországnak, Franciaországnak, Spanyolországnak és Nagy-Britanniának. Az eredmények azokban a tagállamokban sem rosszabbak a japán mutatónál, ahol a terrorizmus üzleti költségeit a legmagasabbnak ítélik. Az Egyesült Államokban a költségek a felmérés alapján mindegyik uniós gazdaság hasonló értékénél magasabbak. A szóródási mutató ebben az esetben a legalacsonyabb.

- Export

A regionális export szerepéhez hasonlóan, az export részaránya mutató sem értelmezhető uniós szinten a tagállami mutatók átlagaként. A tagállamok exportja a közösség szempontjából vizsgálva a legtöbb esetben belső kereskedelmet jelent, amit a tagállami átlag is magában foglal. A mutató ezért nem összehasonlítható olyan térségek hasonló mutatójával, amelyeknél a belső régiók közötti kereskedelem nem került beszámításra.

- **Megtakarítási ráta**

A kibővülés nem változtatott az uniós átlagon; a megtakarítások magasabbak mint az Egyesült Államokban, viszont alacsonyabbak mint Japánban. Az adatok viszonylag homogénnek tekinthetők. Kis mértékben kiemelkedik Szlovákia, Finnország, Csehország, Belgium, Hollandia, Magyarország és Szlovénia. A legalacsonyabbak a megtakarítások Olaszország, Görögország, Portugália, Lettország, Lengyelország, Litvánia és Nagy-Britannia esetében. A legalacsonyabb brit mutató is magasabb megtakarítási szintet tükröz mint az amerikai adat, ugyanakkor a legmagasabb szlovák megtakarítási ráta alacsonyabb a japán aránynál. A szóródási mutató relatíve alacsony, a kibővüléssel kis mértékben növekedett.

A keleti kibővülés előtti illetve utáni tagállami átlagokat összehasonlítva jelentős eltérések nem tapasztalhatók, ami elsősorban azzal magyarázható, hogy az új tagországok súlya a közösség egészéhez viszonyítva alacsony. Az Egyesült Államokkal való összevetésben a kilenc vizsgált tényező közül a tagállamok átlaga három esetben jobb az Egyesült Államokénál: társasági jövedelemadó rátája, terrorizmus üzleti költségei, megtakarítási ráta. A többi esetben az Egyesült Államok mutatott szignifikánsan jobb teljesítményt. Japánnal szemben csak a terrorizmus üzleti költségei esetében versenyképesebb az Európai Unió. Négy mutató esetében a japán eredmény bizonyult jelentősen jobbnak: személyi jövedelemadó rátája, bérmeghatározás rugalmassága, hozzáadott érték szerinti adó rátája és megtakarítási ráta. A többi mutatónál az uniós és a japán versenyképesség közel azonos.

A relatív átlagos eltéréseket vizsgálva megállapítható, hogy a tíz új belépővel a tagállamok közötti különbségek kis mértékben nőttek. Az egyetlen kivétel ez alól az adórendszer hatékonyságát vizsgáló mutató, ahol a szóródás csökkent.

A legegységesebb a közösség a következő mutatók vonatkozásában:

- Terrorizmus üzleti költségei,
- Kormányzati kiadások,
- Hozzáadott érték szerinti adó rátája.

A legnagyobbak a tagállamok közötti különbségek:

- Munkaerőfelvétel és elbocsátás gyakorlata,
- Adórendszer hatékonysága,
- Bérmeghatározás rugalmassága

mutatók esetében.

6.3. A közösség versenyképességi pozíciói

A fennálló világgazdasági körülmények között kétféle módon vizsgálható az Európai Unió versenyképessége. A különféle versenyképességi változók alapján megállapítható, hogy az összességében kedvező világgazdasági pozíció nem jelenti feltétlenül azt, hogy az Unió legfőbb versenytársainál jobban teljesít. A vizsgált nyolcvan gazdaságból tágabb értelemben a közösség konkurensének ötvennyolc gazdaság tekinthető¹². Az Európai Unióval kiegészülve ötvenkilenc tagot számláló csoport országai azonban a gazdasági fejlettség különböző szintjein állnak. A gazdaság nagyságát, súlyát illetve fejlettségét tekintve a közösséghez hasonló szinten csak az Egyesült Államok és Japán található. A három gazdasági térség bír a világgazdasági folyamatokra a legjelentősebb befolyással. Szűkebb értelemben emiatt az Unió elsősorban velük versenyez a kedvezőbb világgazdasági pozíció

¹² A World Economic Forum vizsgálatában a huszonöt tagország közül huszonkettő szerepel. Ciprus, Luxemburg és Málta kimaradása -gazdaságuk relatíve kis súlya miatt- jelen kutatás következtetéseit lényeges mértékben nem torzítja.

megszerzéséért. Számos feltörekvő és nagy potenciállal rendelkező gazdaság perspektívái és eredményei a bővebb értelmezésből való kiindulás mellett szólnak, ahonnan tovább lehet haladni az itt bemutatott szűkítés irányába is.

Főbb versenyképességi tényezők

- Termékmárkák szerepe

Elterjedtségük elsősorban a vállalatok jövedelemszintjének függvénye, mivel a hosszú távon rendszerint megtérülő bevezetési költségei magasak. A termékmárkák sikerét meghatározzák a szabályozási környezet -elsősorban a márkák védelmével összefüggő- vonatkozásai is. Az összeségében kedvező versenyképességi pozíció nem jelent versenyelőnyt az Egyesült Államokkal és Japánnal szemben. A globálisan jó versenyképesség és a fő versenytársakkal szemben azonban gyengébb mutató a vizsgált faktornak a fejlettségi szinttel való szoros kapcsolatát tükrözi.

Az uniós átlagot rontó tagállamok elsősorban a keleti kibővítés során csatlakozott gazdaságok valamint a volt kohéziós országok: vagyis a legalacsonyabb jövedelemszinttel rendelkezők. A sor végén Görögország és a balti országok találhatók. Az Unió fő versenytársaival hasonló szinten levő tagországok között a négy nagy gazdaságból három megtalálható. Hozzájuk zárkózott fel Svédország. A nagy piacméret a korábban bemutatott mechanizmusokon keresztül javítja a vállalatok jövedelemtermelő képességét. Ez kiemeli Svédország és Olaszország teljesítményét: előbbi szűk hazai piac mellett realizált jó mutatót a termékmárkák szerepének vonatkozásában, miközben Olaszország mutatója jelentős piacmérete ellenére viszonylag gyenge. A svéd modell értékét tovább növeli, hogy Svédország a hasonló méretű tagországok közül jövedelmi szintjével nem emelkedik ki. A jövedelmi szint szerepe a regionális és kohéziós politika jelentőségére, a piacméret versenyképességi kihatásai pedig az egységes piaci együttműködésre hívják fel a figyelmet. A nagy tagországok által dominált, a kedvező átlag

kialakulását lehetővé tevő csoporttól a már említett országok mellett elmarad Ausztria, Belgium és Dánia gazdasága is. A szóródás növekedése a keleti kibővülés után ennél a mutatónál volt az egyik legmagasabb.

- **Értékláncban elfoglalt pozíció**

A nemzetközi értékláncban elfoglalt kedvező pozíció feltételeinek megteremtése általában olyan jelentős és hosszú távú beruházásokat igényel, amire csak egy bizonyos fejlettségi szinten túl képesek a gazdaságok. Döntő jelentőséggel bírnak a kutatás-fejlesztés terén elért eredmények, amire jelentős befolyással van az erre fordított kiadások nagysága. A közép- és kelet-európai valamint a korábbi kohéziós országok relatíve kedvezőtlen eredménye megfelel az értékláncban elfoglalt pozíció és a jövedelem szintje között felállított összefüggésnek. A gazdaság méretének fontossága is megállapítható: az egy főre eső GDP mellett a jövedelem abszolút nagysága is lényeges. A kritikus beruházásokhoz szükséges tőke könnyebben elérhető egy nagy gazdaságban, ahol az egy főre jutó GDP szintjén túl a teljes GDP szintje is magas. A kedvező globális pozíció ezúttal sem párosul jó eredménnyel az Egyesült Államokhoz illetve Japánhoz viszonyítva: hasonló fejlettségű és nagyságrendű gazdaságokkal szemben a közösség versenyképessége gyenge.

A skandináv országok kiemelkednek gazdasági szerkezetüket tekintve: a három skandináv tagállam került be a négy nagy uniós gazdaság közé a rangsor élén. Írország -ahol a közelmúlt jelentős fejlődésének eredményeképpen az egy főre eső GDP a legmagasabb az Európai Unióban- ebben a rangsorban hátul áll. Ez részben az ír gazdaság kis méretének is lehet a következménye, de további okok az ír gazdasági struktúra felépítésében is elképzelhetők. Ez más, Írországnál jobban teljesítő kis uniós tagország gazdasági szerkezetével összevetve elemezhető. A szóródás növekedése a keleti kibővülés után ennél a mutatónál volt az egyik legmagasabb.

- Helyi hozzáférés kutatási és képzési szolgáltatásokhoz

Nem különül el az adatgyűjtés során az állami és a magán szolgáltatások vizsgálata, így elsősorban az alábbi gazdaságpolitikai funkciókkal kapcsolható össze a faktor alakulása:

- A K+F-fel közvetlenül összekapcsolódó kormányzati kiadások nagysága és hatékonysága,
- A szolgáltatások környezetét meghatározó szabályozások,
- Az oktatáspolitikai szerepe a hazai humán erőforrások alakításában.

Nagy-Britannia kiemelkedő eredményén kívül alapvetően megfelelnek a jövedelmi arányoknak a tagállami mutatók. Portugália és Görögország versenyképesség ezen a területen a legutóbb csatlakozott országokhoz képest is gyenge. Az eredmények alapján a brit gazdaságon kívül egyetlen tagország gazdaságpolitikai stratégiája sem épül a kutatási és képzési szolgáltatások kiemelt fejlesztésére.

- Regionális export szerepe

Vállalati tényezők mellett a két- és többoldalú gazdasági kapcsolatok határozzák meg az export lehetőségeit. Németország -az átlagnál pozitívabb-mutatóját azzal a kitéttel érdemes a közösség fejlődési perspektíváit tárgyaló elemzésben vizsgálni, hogy az Európai Unió földrajzi centrumában levő gazdaság regionális exportja közösségen belüli export, ami az Unió szempontjából nem tekinthető exportnak. Néhány a közösség földrajzi perifériáján található tagállam (Görögország, Portugália, balti államok) átlag alatti eredménye abban a vonatkozásban különösen érdekes, hogy ezek a térségek komparatív előnyökkel rendelkeznek a közösségen kívüli regionális export tekintetében a többi tagállam legtöbbszöréhez képest, így kiemelt szerepük lehet a versenyképesség javításában.

- Nemzetközi értékesítés ellenőrzése

A nemzetközi értékesítés ellenőrzéséhez erős, lehetőleg nemzetközi szinten tevékenykedő hazai cégekre van szükség. A gazdálkodási környezet: a versenyfeltételek, a méretgazdaságossági valamint a termékváltozat-gazdaságossági előnyök elérhetősége az, ami a cégek lehetőségeit meghatározza.

- Társasági jövedelemadó rátája

A társasági jövedelemadó globális összehasonlítása kizárólag egyéb más, a vállalatok működését befolyásoló adók elemzésével kiegészülve releváns. A tagállami mutatókat vizsgálva megállapítható, hogy a keleti kibővülés pozitívan befolyásolta a társasági adó alakulását, az Európai Unió átlagos adórátája csökkent. Bár a társasági jövedelemadó rátája továbbra is az egyik leggyengébb versenyképességi mutatója a közösségnek, a globális rangsor élén Észtország áll. Úgy a versenyképességi változó, mint az európai gazdaság fejleményei azt bizonyítják, hogy a fiskális politika egységessének hiánya nem csak negatív, hanem pozitív irányban is befolyásolhatja a közösség versenyképességét. A kialakuló adóverseny az adószint csökkenéséhez vezethet, ami javíthatja az Unió gazdaságának hatékonyságát.

- Átlagos vámszint

Vámok alkalmazása versenyképességi szempontból csak meghatározott időre és jól definiált célkitűzés mellett indokolt. A vámok rendszerint akadályozzák a vállalatokat a nagy piacméret által nyújtott –jelen dolgozat során is többször tárgyalt- előnyök kihasználásában. Az Európai Unió által megvalósított vámunió következtében ennek a tényezőnek a vonatkozásában a közös piac teljesen egységesnek tekinthető. Az a különbség, amit az adatok mutatnak a közép- és kelet-európai országok valamint a korábbi tagok között, az adatgyűjtés óta megvalósult csatlakozás következményeként eltűnt.

- Helyi beszállítók minősége

A helyi beszállítók minősége –számos országspecifikus tényező mellett– elsősorban a gazdasági fejlettség függvénye. Bár romlott a közösségi mutató a keleti kibővítés hatására, jelentős különbségek a tagállamok között továbbra sem alakultak ki. A helyi beszállítók minősége az Európai Unió tagországait tekintve egységesen alakul.

- Cégek innovációs képessége

Három fő faktorban foglalhatók össze a cégek innovációs képességét meghatározó tényezők:

- A gazdaság, a gazdasági szereplők jövedelemszintje,
- Kutatás-fejlesztési politika, ráfordítások,
- Vállalatok működését, jövedelemszintjét befolyásoló gazdaságpolitika.

A tagállami különbségek jelentősen növekedtek a közép- és kelet-európai országok belépésének eredményeképpen. A szóródás növekedése a keleti kibővülés után ennél a mutatónál volt az egyik legmagasabb. Ezeken az országokon kívül a kohéziós négyek valamint Olaszország nyújt a többiekénél gyengébb teljesítményt. A két csoport közötti különbség teszi ezt a mutatót az egyik legnagyobb volatilitásúvá a jó uniós átlagot elérő változók közül.

- Légszennyezésre vonatkozó szabályozás

A szabályozási szintet közvetlen módon kizárólag a kormányzati lépések, a kormányzati szándék határozza meg. A kormányzat mozgásterét azonban behatárolják a gazdaság jövedelmének korlátai, mivel a szabályozásoknak rendszerint jelentős költségvonatuk is van. A keleti kibővüléssel a tagállami mutatók szóródása növekedett. A növekedés kisebb mértékű, mint számos más faktor vonatkozásában, mivel a csatlakozási tárgyalások során a vonatkozó szabályozás jelentős részét az új tagállamok átvették. A közép- és kelet-európai országok valamint a kohéziós négyek mellett Olaszország, Franciaország és Belgium mutatója is elmarad a többi gazdaságétól.

- Kompetitív előnyök jellege

A változó azt tárgyalja, hogy a vizsgált gazdaság nemzetközi kompetitív előnyei inkább az alacsony költségszint következményei, vagy valamilyen egyedi termék, egyedi eljárás sajátosságaiból fakadnak. A hozzáadott érték szempontjából a világpiacon az utóbbi a sikeresebb, így a gazdaság fejlődését is inkább ez biztosíthatja hosszú távon. A egyedi termék vagy eljárás kifejlesztésében komoly szerep jut a kutatás-fejlesztésnek, a kompetitív előnyök jellege a K+F politika sikerének fokmérője is. A szóródási mutató a keleti kibővüléssel duplájára növekedett, ennél mutatónál volt az egyik legnagyobb a növekedés. A tagállamok alapvetően két csoportra bonthatók: a közép- és kelet-európai országok valamint a volt kohéziós négyek mutatója és a többi tagállam eredménye között jelentős a különbség. A K+F-re jutó ráfordítások és a nemzeti jövedelemszint közötti összefüggés az ír gazdaság példájára világít rá, mivel jövedelemszintben Írország már meghaladta az EU átlagos szintjén. Az ír példa esetében két lehetőség feltételezhető: volt kohéziós országgként a gazdaság átmeneti fázisban van a magas jövedelmű európai gazdaságokra jellemző modell felé, illetve sajátos, új modell figyelhető meg jelenleg még bizonytalan perspektívákkal.

- Kormányzati kiadások

A kormányzati kiadások szintje azok közé a mutatók közé tartozik, amelyek viszonylag egységesen alakulnak a közösség országaiban: minden tagállamban egyformán kedvezőtlenül. Az ír, a litván és a lengyel példa nyújthat esetleges támpontot a reform számára, bár az Egyesült Államok mutatójával összehasonlítva ezek sem versenyképesek. Pozitívuma lehetne az Európai Uniónak a homogén tagállami teljesítmény, amennyiben nem egységesen gyengék lennének a mutatók. A keleti kibővülés javulást hozott az uniós mutatóban.

- Személyi jövedelemadó rátája

Az imént vizsgált kormányzati kiadásokkal állnak szemben a költségvetésben a bevételi oldal döntő hányadát kitevő adók. A különböző adónemek vizsgálata együttesen indokolt, egy-egy faktor önmagában csak részinformációkkal szolgál. A szóródások vizsgálata alapján megállapítható, hogy a személyi jövedelemadó rátája a tagállamokban viszonylag egységesen, magas szinten alakul. A keleti kibővülés során belépett tagállamok, bár súlyuk viszonylag alacsony, eredményükkel javították a közösségi átlagot.

- Munkaerőfelvétel és elbocsátás gyakorlata

A társadalmi-gazdasági hagyományok a munkavállalói illetve munkaadói érdekképviselői rendszer működésének jellege révén határozzák meg. A tagállami mutatók az Unión belül is jelentős eltéréseket tükröznek. A közösségen belül ezen a téren leginkább rugalmasnak tekinthető, az Egyesült Államok eredményéhez hasonló értéket mutató dán, brit, cseh, magyar, észt valamint lett példa szabhat irányt az esetleges reformnak. Összességében is kiemelhető a közép- és kelet-európai tagállamok példája, amelyek az átalakulás utáni tőkehiány miatt hatványozottan rá voltak kényszerítve a nemzetközi vállalatokkal való szoros együttműködésre. A munkaerőpiaci rugalmasság növekedése ezeknek a gazdaságoknak a versenyképességi előnyévé válhat. Az eltérő hagyományok és gazdasági feltételek miatt a tagállami mutatók szóródása az egyik legmagasabb, ami nem segíti elő a közös piac egységes működését.

- Bér meghatározás rugalmassága

A bér meghatározás gyakorlata, rugalmassága hasonlóan a munkaerőfelvétel és elbocsátás gyakorlatához elsősorban gazdasági-társadalmi hagyományok függvénye. Az uniós gazdaságok versenyképessége ezen a téren sem egységes, közülük Észtország kiemelkedő eredménye mellett a többi közép- és kelet-európai ország (Lengyelország és Szlovénia kivételével) valamint a brit

gazdaság mutatója áll egy szinten az Egyesült Államok és Japán mutatójával. A keleti kibővülés ugyanolyan (pozitív) módon hatott az Európai Unió versenyképességére mint a munkaerőfelvétel és elbocsátás gyakorlatát vizsgáló mutató esetében. A tagállami mutatók relatív átlagos eltérésére ugyancsak az ott leírtak vonatkoznak.

- Hozzáadott érték szerinti adó rátája

Külön tételként –az adórendszer egyéb elemeitől leválasztva- vizsgálva a hozzáadott érték szerinti adót alapvető különbség figyelhető meg az Egyesült Államokkal és Japánnal szemben, ahol ez az adótípus nincs vagy nagyon alacsony. A hozzáadott érték szerinti adó harmonizálása a közös piac egységessé tételét célzó intézkedéscsomag része volt, ami miatt az Európai Unióban az adószint viszonylag egységes. A közép- és kelet-európai országok a társulás valamint a csatlakozási tárgyalások során igazodtak a közösségi szabályozáshoz.

- Adórendszer hatékonysága

Egy változóba sűrítve tükrözi a mutató a vállalatok képviselőinek értékelését az adórendszernek a vállalati hatékonyságra gyakorolt hatásáról. Bár nem helyettesíti az adórendszer részletekbe menő vizsgálatát, az „adórendszer hatékonysága” tényező átfogó jellege miatt mégis informatív. A – versenyképesség szempontjából is- egyik legfontosabb kormányzati tevékenységről alkot ítéletet. A tagállamok közötti különbségek nagyok, bár az uniós átlag elmarad az Egyesült Államok eredményétől, számos tagország teljesítménye meghaladja azt. A gyengébb átlagban közrejátszik néhány nagy tagállam rosszabb teljesítménye. A belső határok és a kapcsolódó korlátozások fokozatos eltűnésével intenzifikálódik az adóverseny is, ami kedvező hatással lehet az uniós átlagra. Az egyetlen olyan faktor, amelyik esetében a közép- és kelet-európai országok csatlakozásával csökkent a szóródás. Itt tehát – szemben a versenyképességi tényezők többségével- nincs jelentős különbség a

keleti kibővülés során csatlakozott új tagok és a régiek alkotta két csoport között.

- Terrorizmus üzleti költségei

Egyéb, politikai jellegű tényezőkkel függ össze elsősorban a tényező alakulása, amelyek kívül esnek jelen vizsgálat keretein. Lényeges azonban, hogy a faktor rámutat a gazdasággal közvetlen összefüggésben nem álló politikai döntések versenyképességi kihatásaira. Az Európai Unió mutatója itt jobb az Egyesült Államokénál. A közösség eredményét a keleti kibővítés tovább javította. A viszonylag homogén tagállami mutatók egyenletességét néhány kis gazdaság átlag feletti, és Nagy-Britannia valamint Spanyolország átlag alatti eredménye töri meg.

- Export

A regionális export szerepénél átfogóbb mutatója az exportteljesítménnyel kapcsolatos változóknak. A tagállami átlag korrekciója ezúttal is indokolt az uniós mutatóvá történő átalakításkor. Ugyancsak változatlanok a mutató alakulásának meghatározó tényezői: vállalati tényezők illetve két- és többoldalú gazdasági kapcsolatok. A nagy tagállami eltérések a különböző gazdasági feltételekből, jellemzőkből fakadnak. A négyből (bővebb értelmezés alapján hatból) három (öt) nagy tagállam mutatója gyengébb, tükrözve, hogy ezek a gazdaságok a szélesebb hazai piac miatt kevésbé vannak rászorulva a kivitelre. A német gazdaság versenyképességét mutatja, hogy a nagy hazai piac mellett exportteljesítménye is viszonylag jó. A regionális export esetében is lemaradó gazdaságok közül Görögország és Portugália mutatója itt is a gyengébbek között található. A regionális export szerepének vizsgálata során tapasztaltnál jobb teljesítményt nyújtanak a balti államok (Lettország kivételével). A német gazdaság eredménye mellett Belgium, Írország, Hollandia és a közép- és kelet-európai országok (Lengyelország és Lettország kivételével) versenyképessége kiemelkedő. Az utóbbiak jó eredménye az uniós átlagot is pozitívan befolyásolta a keleti kibővítés után.

- **Megtakarítási ráta**

A megtakarítások nagysága és a versenyképesség rendszerint egyenesen arányosak. A megtakarítások jelentik a beruházások forrását, a jövedelmek bővülésének alapját. A megtakarítási ráta kizárólag a gazdasági körülmények ismeretében értékelhető, annak korlátlan növekedése természetesen nem jár együtt a versenyképesség javulásával, hiszen a fogyasztás drasztikus visszaesése ugyanúgy jelezhet gazdasági és versenyképességi problémákat, mint az alacsony megtakarítási szint. Aláhúzza ezt az Egyesült Államokban mért viszonylag alacsony ráta szembeállítva a nagy japán megtakarításokkal. Szignifikáns különbségek a keleti kibővülés előtti és utáni Európai Unió között ebben tekintetben nem tapasztalhatóak.

A részletesen vizsgált mutatók a következő fő mutatócsoportokba tartoznak:

- **Cégek működése, stratégiája**
 - termékmárkák szerepe (+)¹³
 - értékláncban elfoglalt pozíció (+)
 - regionális export szerepe (+)
 - nemzetközi értékesítés ellenőrzése (+)
 - cégek innovációs képessége (+)
 - kompetitív előnyök jellege (+)
 - munkaerőfelvétel és elbocsátás gyakorlata (-)
 - bér meghatározás rugalmassága (-)
- **Klaszterek fejlettsége**
 - helyi hozzáférés kutatási és képzési szolgáltatásokhoz (+)
 - helyi beszállítók minősége (+)
- **Makrogazdasági környezet**
 - átlagos vámszint (+)

¹³ +: kedvező uniós pozíció alapján került be a vizsgálatba.

-: kedvezőtlen uniós pozíció alapján került be a vizsgálatba.

- kormányzati kiadások (-)
- személyi jövedelemadó rátája (-)
- hozzáadott érték szerinti adó rátája (-)
- társasági jövedelemadó rátája (-)
- terrorizmus üzleti költségei (-)
- export (-)
- megtakarítási ráta (-)
- Környezeti politikák
 - légszennyezésre vonatkozó szabályozás (+)
- Közintézmények – Szerződések és jog
 - adórendszer hatékonysága (-)

Módszertani konklúziók

- Az exporttal kapcsolatos mutatók esetében a tagállami átlag nem írja le megfelelően a közösség teljesítményét. Az Európai Unió vizsgálatához a tagállami mutatók készítésénél az export meghatározásának módosítása szükséges. A javasolt új vizsgálat export alatt az adott tagország közösségen kívüli kivitelét érti. Az átlagolás ezáltal releváns eredményt adhat az Unió exportjára vonatkozóan. Hasonló konklúzió vonható le a nemzetközi értékesítés ellenőrzésének vizsgálata esetében, és a közvetlen külföldi beruházások és technológiatranszfer kapcsolatának elemzésénél is. A nemzetközi értékesítést le kell szűkíteni az Unión kívüli értékesítésre; az értékesítés hazai ellenőrzését pedig javasolt kiegészíteni az értékesítés uniós szereplő által gyakorolt ellenőrzésével, mivel a közösség szempontjából ez is hazai ellenőrzésnek tekinthető. A közvetlen külföldi beruházások az integráció vizsgálatánál csak az Unión kívülről érkező befektetéseket jelentik.

- Szükséges a statisztikai rendszerek további egységesítése. Néhány versenyképességi faktor elemzését adathiány akadályozza, elsősorban a legutóbb csatlakozott közép- és kelet-európai országok esetében.
- A kutatás során néhány tényező újradefiniálására is született javaslat. Így a szabályozáshoz kötődő üzleti akadályok elemzésénél nem az akadályok felbontása, csoportosítása, hanem súlyuknak, jelentőségüknek a vizsgálata indokolt. A World Economic Forum vizsgálatában az 1-es érték jelentése: inkább városi/regionális szinten merülnek fel az akadályok; a 7-es érték jelentése: az akadályokat központi kormányzati szervek okozzák. A versenyképesség elemzése során indokolt lenne a két tényező szétválasztása és elkülönített értékelése a különböző szinteken felmerülő akadályok súlyának megfelelően.

A közösség versenyképességi pozíciói

Jelen vizsgálat szempontrendszer alapján húsz mutató alakulásának részletes elemzésére került sor, ami alapján az alábbi megállapítások tehetők az Európai Unió versenyképességére vonatkozóan:

- Erősek az Európai Unió pozíciói a vállalati működés jellemzőinek számos területén. Kivételt jelent a munkaerő-gazdálkodás, ennek vonatkozásában az egyik leggyengébb a közösség globális pozíciója. Jó az Unió versenyképessége a klaszterek fejlettségét tekintve is. Található kiemelkedő mutató a környezeti politikák csoportban is. A makrogazdasági környezet változói közül az átlagos vámszint emelhető ki. A cégek működése és stratégiája esetében a globálisan jó teljesítményt csak a közép- és kelet-európai gazdaságok és a volt kohéziós négyek gyengébb mutatója fogja néhány esetben vissza. Ugyanez jellemző a klaszterek fejlettségét leíró mutatókra is.

- A cégek munkerő-gazdálkodása mellett kedvezőtlenül alakul az Európai Unió versenyképessége a makrogazdasági környezet számos vonatkozásában. A „közintézmények – szerződések és jog” mutatócsoportból globális összehasonlításban az adórendszer hatékonysága bizonyult gyengének. Viszonylag magas az állam fiskális szerepvállalása, ami mind a kiadási oldal, mind a bevételi oldal esetében tükröződik. A munkaerőgazdálkodásban az egységesen gyenge versenyképességet Nagy-Britannia, Dánia valamint szinte az összes közép- és kelet-európai gazdaság (Lengyelország és Szlovénia kivételével) mutatója javítja. A kormányzati kiadások esetében Írország, Litvánia és Lengyelország nyújt a többi tagállamnál jobb teljesítményt. Világviszonylatban az Európai Unióban magasnak számítanak a terrorizmus üzleti költségei, és az alacsony megtakarítási szintnek is lehetnek negatív versenyképességi kihatásai.
- A tagállami mutatók szóródása alacsony az átlagos vámszint, a helyi beszállítók minősége, a regionális export szerepe valamint a terrorizmus üzleti költségei esetében. Ellenben magas a szóródás az exportnál, az adórendszer hatékonyságánál valamint a munkaerő-gazdálkodás mutatóinál, a kedvező uniós eredményeknél pedig a kompetitív előnyök jellege és a cégek innovációs képessége esetében. Az összes itt vizsgált mutató közül kizárólag az adórendszer hatékonyságának volatilitása nem nőtt, sőt csökkent a keleti kibővítést követően. Nagy mértékben nőtt azonban a szóródás a cégek működésére, stratégiájára vonatkozó, jó uniós átlagot mutató változóknál.

Gazdaságpolitikai konklúziók

- Az Európai Unió egyik legsúlyosabb versenyképességi problémája az állam túlzott fiskális szerepvállalása. Az állítás fennáll úgy a kiadási oldalon (kormányzati kiadások), mint a bevételi oldalon (adórendszer

hatékonysága és egyéb adómutatók). A kormányzati kiadások mutatója egyaránt magas a legtöbb tagországban, az adórendszer hatékonyságát tekintve viszont léteznek eltérések. A főbb versenytársak közül Japánnal az Unió pozíciója közel azonos, azonban az Egyesült Államokkal szembeni pozíció lényegesen rosszabb. A fiskális szerepvállalás volumenét tekintve gyakorlatilag csak az Egyesült Államok költségvetése nyújthat pozitív példát. Az adórendszer hatékonyságát illetően azonban az észt, az ír, a finn, a brit, de a holland, a spanyol, a magyar és a szlovén példa is elemzésre érdemes. Az angolszász modell sikere mellett fel kell hívni a figyelmet a volt kohéziós országok és a közép- és kelet-európai gazdaságok eredményeire, ami arról tanúskodik, hogy azok a gazdaságok, amelyek alacsonyabb jövedelmi szintjük, tőkehiányuk miatt rá vannak kényszerítve a befektetéseket ösztönző hatékony adórendszerre, felül tudják múlni európai versenytársaikat.

A társasági jövedelemadó vizsgálata világít rá talán legélesebben a keleti kibővülés kedvező versenyképességi konzekvenciáira. Egy olyan tényező esetében ahol az Európai Unió teljesítménye világviszonylatban az egyik leggyengébb, a rangsor élén egy –a keleti kibővülés során bekerült- új tagállam áll. Az uniós versenyképesség javulásának irányába mutató adóverseny kialakulása az Európai Unió különböző fórumainak tematikáján is érzékelhető.¹⁴ Az adórendszer hatékonysága az egyetlen olyan vizsgált változó, amely szóródása a kibővüléssel csökkent. Az új tagok átlag körüli eredményei ugyancsak a verseny intenzifikálódásának irányába mutatnak.

A gyenge tagállami adatok egységesen alakulnak, kivéve az adórendszer hatékonyságát tárgyaló mutatót. Az adók és kormányzati kiadások szintje tehát minden uniós gazdaságban magas, a adórendszer struktúrájában azonban jelentős különbségek vannak. Az egységes piac szempontjából

¹⁴ Pl. a Schröder kancellár kezdeményezésére felvetett terv a társasági adó uniós harmonizációjáról.

megállapítható, hogy az adórendszer terén az egységesség a jól ismert okok miatt előnyös, ugyanakkor a nemzetgazdaságok közötti adóversenynek is lehetnek jelentős pozitív versenyképességi következményei. A hatékony európai adórendszernek mindkét szempontot figyelembe kell vennie.

- A vizsgálat rámutatott a munkaerő-gazdálkodás rugalmatlanságából fakadó versenyképességi problémákra is. Az eredmények meglehetősen országspecifikusnak tűnnek, ami alátámasztja azt a hipotézist, hogy a tagállami szinten is eltérő társadalmi-gazdasági háttérnek meghatározó szerepe van. A fő versenytársak közül a munkaerőfelvétel és elbocsátás terén az Egyesült Államok megelőzi a hasonló szinten levő Japánt és az Európai Uniót. A bérmeghatározás rugalmassága lényegesen jobb a közel hasonló szinten álló Egyesült Államokban és Japánban, mint az Európai Unióban. Egyedül az európai és az angolszász modell között lavírozó Nagy-Britannia veszi fel mindkét esetben a versenyt az Egyesült Államokkal. Dánia és Csehország a munkaerőfelvétel és elbocsátás gyakorlata terén, Észtország és Litvánia pedig a bérmeghatározás rugalmasságánál ért el hasonló eredményeket. A reformok kialakításához a versenytársak példái mellett tehát néhány uniós eset –különös tekintettel a közép- és kelet-európai államokra- is támpontot nyújthat.

A fiskális tényezőkhez hasonlóan az Európai Unió eredménye itt is gyenge, azonban a tagállamok közötti különbségek ezúttal lényegesen nagyobbak, ami megerősíti a mutatókról feltételezett országspecifikus jelleget. Az egységesség és a belső verseny szintézise lehet ebben az esetben is egy fontos erénye az Európai Uniónak. Az egységesség - gazdasági előnyei mellett- hivatott egy társadalmi kompromisszumot is biztosítani annak érdekében, hogy a vállalatok számára kedvezőbb gazdasági feltételek megteremtéséért folyó verseny összhangban legyen a munkások alapvető érdekeit védő fenntartható társadalmi fejlődéssel.

- A Európai Unió versenyképességi előnyeinek vizsgálata arra világít rá, hogy a közösség kedvező globális pozíciója többnyire nem jár együtt a fő versenytársakkal szembeni jó pozícióval. Ezek többsége a legfejlettebb gazdaságokra jellemző karakterisztikák, amelyek a feltörekvő, fejlődő gazdaságokkal szemben ugyan előnyöket nyújtanak, a hasonló fejlettségű főbb versenytársakkal szemben azonban már nem feltétlenül. Ezek a tényezők az Európai Unió Egyesült Államokhoz és Japánhoz viszonyított gyengébb versenyképességére utalnak.

Viszonylag egységes az Unió az átlagos vámszint, a helyi beszállítók minősége és a regionális export szerepének tekintetében. Különösen lényeges az egységesség az átlagos vámszintnél és a helyi beszállítók minőségénél, amely esetekben az egységesség hozzájárulhat a termelők jövedelem-előállító képességének javításához. Lényegesen nagyobb a tagállami adatok szóródása a cégek működését, stratégiáját tárgyaló mutatók vonatkozásában. A csoporthoz tartozó változóknál jelentős -az itt vizsgált mutatók között kiugró- mértékben növekedtek a tagok közötti eltérések a keleti kibővülés következtében. A mutatók elemzése rávilágított ezeknek a faktoroknak a jövedelmi és fejlettségi szinttel való szoros összefüggésére. Az eredmények a kohéziós és regionális politika számára ajánlanak prioritásokat.

- Mind a fiskális szerepvállalásnál, mind a munkaerőgazdálkodásnál számos érv szól a vonatkozó gazdaságpolitikai befolyás egységesítése mellett, de a folyamatosan változó tagállami pozíciókat eredményező verseny mellett is. Jelenleg a tagállami adatok volatilitása mindkettő esetben viszonylag magas. A túl nagy eltéréseket mutató tagállami versenystratégiák akadályozhatják az európai egységes piac működését. A probléma feloldását a gazdaságpolitikai hatáskörök közösségi és tagállami szint közötti optimális felosztása jelenti.

- A terrorizmus üzleti költségeit tárgyalva rámutatott a vizsgálat egyéb, nem közvetlenül gazdasági vonatkozású –tagállami és közösségi- politikai kérdés versenyképességi vonatkozásaira. Az eredmény a versenyképesség javítását célként megfogalmazó stratégiának az egyes politikákon átívelő jellegét húzza alá.

Az itt vizsgált faktorok nem fedik le a versenyképesség tényezőinek teljes körét. A vizsgált halmazból az elemzés azoknak a faktoroknak a kiemelésére törekedett, amelyek a felállított szempontok alapján a legfontosabb szerepet játszották az Európai Unió versenyképességének alakulásában. A cél egy olyan módszer kialakítása volt, amely alkalmas a közösségi versenyképesség mérésére, és folyamatos bővítés révén arról mind pontosabb képet tud adni. Ennek alapján néhány lényeges módszertani és gazdaságpolitikai konklúzió levonására is sor került.

A tagállamok és az Európa Unió versenyképessége kétirányú és komplex módon, kölcsönösen határozza meg egymást. Az Unió akkor tudja optimalizálni versenyképességét, ha figyelembe veszi az egyes tagállamok lehetőségeit és problémáit, a közöttük levő nemzetközi összefüggéseket; stratégiáját ezeknek az információknak az alapján építi fel. A tagállamok számára –így Magyarország számára is- versenyképességük kiemelten fontos eleme, hogy mennyiben sikerül kapcsolódniuk az Európai Unió vonatkozó stratégiájához, hogyan tudják kihasználni az integráció által nyújtott lehetőségeket. Az európai nemzetek fenntartható fejlődési pályájának mérföldkövei az integrálódás révén elérhető versenyképességi előnyök.

7. Uniós versenyképesség a kritikus területeken

Az Európai Bizottság négy kritikus területet emelt ki, amelyek helyzete döntő befolyással bír az uniós versenyképesség alakulására:

- a humán tőke szerepe a termelékenység javításában
- a szolgáltatási szektor szerepe
- a versenypolitika és a vállalati politika összhangja
- fenntartható ipari fejlődés.

A következő fejezet ezeket a témaköröket tekinti át, a World Economic Forum mutatóinak felhasználásával értékelve a pozíciókat és lehetőségeket.

7.1. A humán tőke szerepe a termelékenység javításában

A tényezőcsoportban összegyűjtésre került elemek közül kiemelhető az agyelszívás, mert az uniós átlag itt nem feltétlenül tükrözi pontosan az Európai Unió versenyképességi pozícióját. Számtalan esetben megfigyelhető a jól képzett munkavállalók tagállamok közötti, közösségen belüli áramlása. A World Economic Forum által mért tagállami mutatók ezt is az agyelszívás kategóriába sorolják, azonban az Unió szintjén mozogva itt belső munkaerőáramlásról beszélhetünk. A közösségi átlag emiatt az Európai Unió mutatójának negatív irányba torzított értéke.

§§§13. táblázat§§§

14. táblázat: Szóródás a humán tőkéhez kapcsolódó versenyképességi faktorok esetében, 2002-2003 (%)

	EU-15	EU-25
Munkanélküliségi ráta	29,21	29,24
Foglalkoztatottsági ráta	10,42	10,45
Matematika és természettudományok oktatásának minősége	8,7	8,9
Tudósok és mérnökök elérhetősége	4,14	4,56
Felsőfokú beiskolázottság aránya	9,38	11,30
Állami iskolák minősége	8,1	8,7

Forrás: The Global Competitiveness Report és saját számítások.

Az egyes mutatók vizsgálata során a tagállamokból képzett kategóriák felsorolása a jobb teljesítménnyel rendelkezőtől kezdve halad a gyengébb felé.

- Munkanélküliségi ráta

A keleti kibővülést követően a mutató értéke kis mértékben emelkedett. Mindkét (egymáshoz közel hasonló versenyképességű) versenytársa az Európai Uniónak lényegesen jobb eredményt mutat. A változó alapján három tagállami csoport képzése indokolt:

- Hollandia, Írország, Ausztria, Svédország, Portugália,
- Nagy-Britannia, Dánia, Magyarország, Belgium, Lettország, Csehország, Franciaország, Finnország, Olaszország, Németország,
- Görögország, Szlovénia, Litvánia, Észtország, Spanyolország, Lengyelország, Szlovákia.

Az első csoport éllovasai az Európai Unió fő versenytársainál is alacsonyabb munkanélküliségi rátával rendelkeznek, és még a második csoport első része is ezekkel hasonló szinten áll. A legmagasabb szóródású mutató a humán tőkéhez kapcsolódó változók közül a munkanélküliségi ráta. A relatív átlagos eltérés a kibővüléssel gyakorlatilag nem változott.

- Foglalkoztatottsági ráta

A Európai Unió foglalkoztatási rátájának kis mértékű csökkenésével járt a közép- és kelet-európai országok csatlakozása. A közösségnél az Egyesült Államok gazdasága és a japán gazdaság is jobban teljesít. A tagállamok mutatói alapján a következő kategóriák képezhetők:

- Kiemelkedik Dánia és Ausztria mutatója, ahol a foglalkoztatottsági szint –éppen- ötven százalék felett áll.
- Portugália, Svédország, Németország, Nagy-Britannia, Hollandia, Lettország, Csehország, Írország, Finnország,
- Észtország, Litvánia, Franciaország, Szlovákia,
- Belgium, Szlovénia, Magyarország, Lengyelország, Görögország, Olaszország, Spanyolország.

A japán mutatóhoz hasonló szinten csak a két legversenyképesebb tagállam foglalkoztatottsági rátája áll. Az Egyesült Államokéhoz hasonló eredményt a második kategóriához tartozó gazdaságok értek el. A szóródás az itt vizsgált mutatók szóródásához viszonyítva átlagosnak tekinthető. Értéke a kibővüléssel gyakorlatilag nem módosult.

- Matematika és természettudományok oktatásának minősége

Ennek a mutatónak az esetében a Triád gazdaságainak versenyképessége közel hasonló. A keleti kibővülés az Európai Unió mutatójára pozitív hatást gyakorolt.

- Az oktatás színvonala a legmagasabb Csehországban. A további tagállamok két nagy csoportba oszthatók.
- Ausztria, Belgium, Szlovákia, Finnország, Magyarország, Franciaország, Észtország, Szlovénia, Hollandia, Litvánia, Írország, Lettország,
- Nagy-Britannia, Lengyelország, Olaszország, Svédország, Dánia, Görögország, Spanyolország, Németország.
- Portugália eredménye jelentősen elmarad a többi tagállamétól.

A szóródási mutató viszonylag alacsony, a keleti kibővülés hatására jelentősen nem változott.

- Tudósok és mérnökök elérhetősége

Nem hozott a keleti kibővítés jelentős változást a tudósok és mérnökök elérhetősége terén az Európai Unió átlagának tekintetében. Japán és az Egyesült Államok versenyképességi előnye szignifikáns. A tagállami mutatók erős homogenitást mutatnak: az ötös és hatos érték közötti intervallumon kívül csak hat gazdaság eredménye esik. Szlovákia, Franciaország és Finnország kiemelkedő, Portugália, Lettország és Szlovénia pedig gyenge mutatójával tűnik ki az uniós gazdaságok sorából. A három legversenyképesebb tagállamban a mutató hasonló szinten áll mint a japán és amerikai esetben. A homogén eredmények a relatív átlagos eltérésben is tükröződnek, amely a humán tőkéhez kapcsolódó változók közül itt a legalacsonyabb. A keleti bővítés után az eltérés kis mértékben nőtt.

- Felsőfokú beiskolázottság aránya

Japánál kis mértékben jobb eredményt ért el az Európai Unió, azonban az Egyesült Államokban mért beiskolázottsági aránytól mindkét versenytárs jelentősen elmarad. A közép- és kelet-európai országok csatlakozását követően az uniós átlag mintegy két százalékkal alacsonyabb lett.

- Magasan kiemelkedik a tagállamok közül Finnország nyolcvan százalék fölötti mutatójával. A svéd mutató szintén magasabb a többi gazdaságénál.
- A negyven és hatvan százalékos, átlagosnak tekinthető intervallumba esik a tagállamok többsége.
- Ettől jelentősen elmarad Magyarország, Szlovákia és Csehország.

Kizárólag a finn arány haladja meg az Egyesült Államokban mért értéket a többi tagállam jelentősen elmarad ettől. A szóródás tekinthető átlagosnak,

miután a keleti bővítés eredményeképpen a többi mutató szóródásához viszonyítva jelentősen nőtt.

- Állami iskolák minősége

A Triád gazdasági azonos szinten állnak: az Európai Unió mutatója kis mértékben meghaladja a versenytársakét, még a keleti bővítést követő enyhe romlás után is. Az adatok alapján három tagállami kategória képezhető:

- Ausztria, Finnország, Belgium, Írország, Hollandia,
- Csehország, Franciaország, Dánia, Svédország, Szlovénia, Szlovákia, Észtország, Olaszország, Nagy-Britannia, Magyarország, Németország,
- Spanyolország, Litvánia, Lettország, Portugália, Lengyelország.
- Görögország mutatója jóval gyengébb Lengyelországénál is.

A egyik legalacsonyabb szóródással bíró mutatónál a tagállamok közötti eltérések a közép- és kelet-európai országok csatlakozásával enyhén nőttek.

A közösség versenyképességi pozíciói

A humán tőkéhez kapcsolódó versenyképességi mutatók nagy többségénél az Európai Unió mindkét fő versenytársától elmarad. Ezek a mutatók a következők:

- Munkanélküliségi ráta,
- Foglalkoztatottsági ráta,
- Tudományos kutatóintézetek minősége,
- Tudósok és mérnökök elérhetősége.

Két mutató esetében a Triádhoz tartozó gazdaságok versenyképessége között nincs különbség:

- Matematika és természettudományok oktatásának minősége,
- Állami iskolák minősége.

Két mutatónál Japánt felülmúlja az Európai Unió, az Egyesült Államok eredményétől viszont elmarad:

- Egyetem-ipar kutatási együttműködés,
- Felsőfokú beiskolázottság aránya.

A relatív átlagos eltérés kiugróan magas a munkanélküliségi ráta esetében. A többi mutatónál ez az érték tíz százalék körüli, a tudósok és mérnökök elérhetőségénél azonban öt százalék alatt van. A keleti kibővüléssel a szóródás jelentősebb mértékben a felsőfokú beiskolázottság arányánál nőtt.

Konklúziók

- Az itt vizsgált mutatók közül három tükrözi közvetlenül a munkaerőpiaci állapotot. A munkanélküliségi ráta, a foglalkoztatottsági ráta valamint a versenyképesség szempontjából kiemelkedő jelentőségű tudósok és mérnökök elérhetősége terén is kedvezőtlenek az Európai Unió pozíciói. A görög, a szlovén, a lengyel és a spanyol gazdaság mutatói tükrözik a legsúlyosabb munkaerőpiaci egyensúlytalanságot. Közülük Szlovéniában a tudósok, mérnökök elérhetősége is komoly problémát okoz, de Portugáliában és Lettországon is arról számoltak be a vállalatok képviselői, hogy hiányos a szakemberekkel való ellátottság ezeken a versenyképesség szempontjából meghatározó jelentőségű területeken.
- Az oktatás minőségével láthatóan nincs probléma az Európai Unióban.
- A felsőoktatásba bevontak arányában az Egyesült Államokkal szemben tapasztalható lemaradás azonban egy fontos mennyiségi deficitre irányítja rá a figyelmet. Ebben a tekintetben a legkedvezőtlenebb a helyzet Magyarországon, Szlovákiában és Csehországban.

- A humán tőke szerepét, a munkaerőpiaci egyensúlytalanságokat tekintve, a keleti bővítéssel a problémák köre bővült. A közép- és kelet-európai országok egyetlen területen hoztak javulást az uniós átlagban: javult a matematika és természettudományok oktatásának minősége.
- A munkaerőpiaci egyensúlyt tükröző mutatók a legkedvezőbbek Hollandia, Írország, Ausztria, Svédország, Portugália és Dánia esetében. A tudósok, mérnökök elérhetősége alapján Szlovákia, Franciaország és Finnország emelkedik ki. A felsőfokú képzésben résztvevők aránya a finn és a svéd gazdaságban a legmagasabb.

Az eredmények alapján megállapítható, hogy a munkaerőpiacon tapasztalt strukturális eltéréseket nem az oktatási rendszer hiányosságai okozzák. Hatással lehet rá azonban a felsőfokú képzésben résztvevők alacsony aránya, mivel a modern gazdasági struktúra a humán tőkének erre a kategóriájára fokozott igényt támaszt. További vizsgálatok szükségesek a képzési rendszer és a munkaerőpiaci kereslet szerkezete között feltételezhetően meglévő eltérések feltárására. A finn gazdaság éllovas a felsőfokú képzésben résztvevők arányának tekintetében, ami együtt jár a tudósok, mérnökök elérhetőségének kedvező alakulásával. Ennek ellenére sem a munkanélküliségi, sem a foglalkoztatottsági rátája nem tartozik a legjobbak közé. Az egyensúlyi helyzettől minden vonatkozásban távol áll a szlovén munkaerőpiac. Elemzésre érdemes a szlovák gazdaság humán tőkéhez kapcsolódó vonatkozásai. Annak ellenére, hogy a munkanélküliség a tagállamok között itt a legmagasabb, a felsőfokú képzésben résztvevők aránya kirívóan alacsony, a tudósok, mérnökök elérhetőségéről mégis a Szlovákiában működő vállalatok képviselő nyilatkoztak a leginkább pozitívan.

A gazdálkodási feltételek egységessége a humán tőkéhez kapcsolódó változóknál nem okoz jelentős problémát. Az egyetlen magas szóródású

mutató a munkanélküliségi ráta, amely az egységes piac működését közvetlenül nem befolyásolja. A korábbi tizenötök illetve a közép- és kelet-európai országok közötti legjelentősebb különbség a felsőfokú beiskolázottság arányában mutatkozik. A kiegyenlítődés szükségességét ebben az esetben nem az egységes piac, hanem a felzárkózás igénye indokolja.

7.2. Szolgáltatási szektor

§§§15. táblázat§§§

16. táblázat: A szolgáltatási szektorra vonatkozó versenyképességi faktorok szóródása, 2002-2003 (%)

	EU-15	EU-25
Pénzügyi piacok minősége	11,66	14,82
Matematika és természettudományok oktatásának minősége	8,7	8,9
Internetszolgáltatók közötti verseny minősége	8,05	11,17
Általános infrastruktúra minősége	13,91	18,96
Légiszállítás infrastruktúrájának minősége	9,07	14,26
Telefon/fax infrastruktúra minősége	5,15	6,98
Köztisztviselők szakértelme	15,72	15,67
Helyi hozzáférés kutatási és képzési szolgáltatásokhoz	8,54	9,74
Menedzmentiskolák minősége	10,57	11,92

Forrás: The Global Competitiveness Report és saját számítások.

Az előző fejezetekben már vizsgált mutatók ezúttal nem kerülnek elemzésre, a továbbiakban a korábban levont következtetéseket, eredményeket használja fel a kutatás. Az egyes mutatók vizsgálata során a tagállamokból képzett kategóriák felsorolása a jobb teljesítménnyel rendelkezőtől kezdve halad a gyengébb felé.

- Pénzügyi piacok minősége

A közép- és kelet-európai országok csatlakozásával a Európai Unió pénzügyi piacainak minősége romlott. Japánnal szemben az uniós pozíció lényegesen jobb, az Egyesült Államokhoz viszonyítva azonban jelentősen gyengébb. A mutató alapján a következő tagállami kategóriák képezhetők:

- Nagy-Britanniában bizonyult kiemelkedően a legjobbnak a pénzügyi piacok minősége. A holland gazdaság tartozik még a legmagasabb kategóriába.
- Belgium, Finnország, Németország, Dánia, Svédország, Franciaország, Írország, Spanyolország.
- Észtország, Portugália, Olaszország, Magyarország, Ausztria.

- Görögország, Lettország, Szlovénia, Lengyelország, Litvánia, Szlovákia.
- A cseh eredmény elmarad az Unió többi tagállamának mutatójától.

Az Egyesült Államokhoz hasonló szinten kizárólag a brit gazdaság áll. Az itt vizsgált mutatók között a pénzügyi piacok minősége a nagyobb szóródásúakhoz tartozik, a relatív átlagos eltérés a keleti kibővüléssel jelentősen nőtt.

- Internetszolgáltatók közötti verseny minősége
 - Gyengült a versenyképesség a keleti kibővítés hatására. Japán és a kibővülés utáni Európai Unió mutatója hasonló szinten alakul, miközben az Egyesült Államokban a verseny lényegesen hatékonyabb. A tagállamokat az alábbi három csoportba lehet besorolni:
 - Finnország, Svédország, Nagy-Britannia, Csehország, Észtország, Németország, Ausztria, Hollandia, Dánia, Belgium, Portugália,
 - Franciaország, Olaszország, Magyarország, Görögország, Spanyolország, Lettország,
 - Írország, Litvánia, Szlovénia, Lengyelország, Szlovákia.

Bár mindegyik tagállam mutatója elmarad az Egyesült Államokétól, az első öt uniós gazdaság megközelíti annak szintjét. A szolgáltatásokhoz kapcsolódó versenyképességi mutatók között a szóródás nagysága átlagosnak számít. A közép- és kelet-európai gazdaságok taggá válása a mutató szóródását szignifikánsan növelte.

- Általános infrastruktúra minősége

Az egymással közel azonos szinten álló Japánban és az Európai Unióban az infrastruktúra minőségét lényegesen rosszabbnak ítélik meg a vállalatok képviselői, mint az Egyesült Államok esetében. A közép- és kelet-európai

országok csatlakozása jelentősnek számító versenyképességi romlással járt együtt. A tagállami adatok alapján négy kategória kialakítása indokolt:

- Finnország, Németország, Dánia, Svédország, Franciaország, Ausztria, Belgium,
- Hollandia, Nagy-Britannia,
- Spanyolország, Csehország, Portugália, Olaszország, Észtország, Magyarország, Szlovénia,
- Litvánia, Szlovákia, Görögország, Lettország, Írország.
- Lengyelország mutatója elmarad a többi uniós gazdaság eredményétől.

A finn, a német és a dán mutató által tükrözött színvonal megfelel az Egyesült Államokban tapasztalt infrastrukturális viszonyoknak. A tagállami adatok közötti eltérések ennél a változónál a legnagyobbak. A magas szóródási számban a keleti kibővülésnek jelentős szerepe van.

- Légiszállítás infrastruktúrájának minősége

A japán gazdasághoz viszonyítva jobb, az Egyesült Államok gazdaságához képest azonban alacsonyabb színvonalú a légiszállítás infrastruktúrája az Európai Unióban. A keleti kibővülés során csatlakozott gazdaságok az uniós átlagra negatív hatást gyakoroltak. A tagállami adatok három kategóriába csoportosítva kerülnek elemzésre:

- Németország, Hollandia, Finnország, Nagy-Britannia, Dánia, Svédország, Belgium, Ausztria,
- Franciaország, Spanyolország, Portugália,
- Olaszország, Csehország, Észtország, Görögország, Szlovénia, Írország, Lettország, Litvánia, Magyarország.
- Lengyelország kis mértékben, Szlovákia viszont jelentősen elmarad a többi európai tagállam mutatójától.

Németország és Hollandia eredménye áll az Egyesült Államok mutatójához hasonló szinten, a többi tagállam elmarad ettől. A tagállamok közötti eltérések

itt is viszonylag magasak, különösen a szóródási mutatónak a keleti kibővülést követő jelentős növekedését követően.

- Telefon/fax infrastruktúra minősége

Az Egyesült Államok és Japán enyhe minőségi fölénye jellemzi a Triád belső viszonyait ebben a szegmensben. A közép- és kelet-európai országok csatlakozása az uniós mutató mérsékelt gyengülését hozta. Finnország a vállalatok képviselőitől a legmagasabb minősítést kapta erre a változóra. Olaszország, Lettország, Litvánia és Lengyelország rendelkezik az uniós tagállamok közül a leggyengébb mutatóval. A többi tagállam értékelése viszonylag egységes volt.

A legjobb eredményt elérő tagországok egy szinten állnak a a japán és az amerikai mutatóval, sőt Finnország felül is múlja azokat. A egységes tagállami eredmények az alacsony szóródásban is tükröződnek, még a keleti kibővülés hatására bekövetkezett kis mértékű növekedés után is.

- Köztisztviselők szakértelme

A Egyesült Államok és Európai Unió mutatója közel azonos, miközben a japán köztisztviselők bizonyultak a leginkább kompetensnek. A közép- és kelet-európai országok csatlakozása az uniós eredmény minimális romlásával járt. Az uniós gazdaságok a köztisztviselők szakértelme alapján az alábbi két csoportba oszthatók:

- Kizárólag Nagy-Britannia kapott a World Economic Forum felmérése alapján négyes értékelést erre a változóra.
- Finnország, Írország, Dánia, Hollandia, Ausztria, Észtország, Franciaország, Svédország, Lettország, Magyarország, Szlovénia,
- Belgium, Litvánia, Németország, Spanyolország, Csehország, Olaszország, Portugália, Lengyelország, Szlovákia, Görögország.

Nagy-Britannia uniós szinten kiemelkedő mutatója tükröz a japánhoz hasonló versenyképességet. A szóródás csökkent a keleti kibővítés eredményeképpen, azonban még így is az egyik legmagasabb.

- Menedzsmentiskolák minősége

Japánnal szemben az előny, az Egyesült Államokkal szemben pedig a hátrány szignifikáns. A közép- és kelet-európai tagok belépése az uniós átlagot kis mértékben csökkentette. Az adatok alapján két tagállami kategória kialakítás indokolt:

- Kiemelkedik a brit mutató a tagállami eredmények közül.
- A brit gazdaságon, valamint Olaszországon, Portugálián és Görögországon kívül a keleti kibővülés előtti tizenötök tartoznak az első csoportba.
- Olaszország, Portugália és a közép- és kelet-európai országok mutatója gyengébben alakul a többi tagországhoz viszonyítva.
- Görögország mutatója elmarad az uniós gazdaságok eredményétől.

Még az európai szinten kiemelkedő brit mutató sem közelíti meg az Egyesült Államokban mért eredményt. A keleti kibővítés hatására növekvő relatív átlagos eltérés az itt vizsgált mutatók között átlagosnak számít.

A közösség versenyképességi pozíciói

A szolgáltatásokhoz kapcsolódó versenyképességi mutatók többségénél az Egyesült Államokkal szemben az Európai Unió elmaradása tapasztalható. Az alábbi mutatók tartoznak ide:

A japán mutatónál gyengébb közösségi eredmény:

- Telefon/fax infrastruktúra minősége,
- Helyi hozzáférés kutatási és képzési szolgáltatásokhoz,

A japán mutatóval megegyező uniós változó:

- Internetszolgáltatók közötti verseny minősége,
- Általános infrastruktúra minősége,

Japán eredményénél jobb uniós mutató:

- Pénzügyi piacok minősége,
- Légiszállítás infrastruktúrájának minősége,
- Menedzsmentiskolák minősége.

Két mutató esetében egy szinten áll az Európai Unió és az Egyesült Államok versenyképessége: a matematika és természettudományok oktatásának minősége közel azonos színvonalú a Triádon belül, miközben a köztisztviselők szakértelméről a legjobb bizonyítványt Japánban állították ki. A közép- és kelet-európai országok belépése egy esetben javított az uniós átlagon: a matematika és természettudományok oktatásának minősége esetében, a többi mutatónál romlás következett be. A romlás mértéke az általános infrastruktúra és a légiszállítás infrastruktúrájának minőségénél a legjelentősebb.

A relatív átlagos eltérés a legmagasabb az általános infrastruktúra minőségére vonatkozóan. A többi esetben ennek értéke az öt és tizenöt százalék közötti intervallumban található, a legkisebbek a tagállamok közötti eltérések a telefon/fax infrastruktúra minőségét tárgyaló mutatónál. A szóródás a keleti kibővüléssel mindegyik változó esetében növekedett, a legnagyobb mértékben az általános infrastruktúra és az légiszállítás infrastruktúrájának minőségénél.

Konklúziók

- A vizsgált mutatók két területtel foglalkoznak kiemelten. Az oktatási-kutatási szolgáltatások elemzése visszautal a humán erőforrásoknak a termelékenységben játszott meghatározó szerepére. Minőségi szempontból

kedvezőbb az Európai Unió versenyképessége, a mutatók inkább mennyiségi problémákat tükröznek: a helyi hozzáférhetőség kutatási és képzési szolgáltatásokhoz mindkét versenytárhoz képest szignifikánsan gyengébb. Kizárólag a brit gazdaságban állnak rendelkezésre az Egyesült Államok színvonalához hasonló mértékben kutatási és képzési szolgáltatások. A minőségi mutatók közül az alapoktatást tekintve azonosnak tekinthető a vizsgált nagy gazdaságok eredménye (matematika és természettudományok oktatásának minősége). Lemaradás mutatkozik viszont az Egyesült Államokkal szemben olyan lényeges specializációk esetében, mint a menedzsmentiskolák minősége. Japánnal szemben az Európai Unió ezen a téren versenyképesebb. Az amerikai menedzsmentiskolák minőségével egy uniós tagállam sem tudja felvenni a versenyt.

- Az infrastruktúra területén az Egyesült Államok az Európai Unióét meghaladó versenyképességgel rendelkezik mindegyik mutató tekintetében. Japánnal szemben az eredmények kiegyenlítettebbek. Az Egyesült Államok előnye mérsékeltebb a telekommunikációs infrastruktúra esetében, az általános és a légiszállításra vonatkozó infrastruktúránál azonban jelentős. A tagállamok közül Németország, a skandináv országok és Hollandia példája mutathat irányt a felzárkózási stratégiáknak. A keleti kibővülés ezeknél a változóknál eredményezte a közösségi mutató legnagyobb mértékű romlását. A tagállami példák utalnak a jövedelemszint fokozott jelentőségére.
- Szorosan kapcsolódik az imént vizsgált telekommunikációs infrastruktúrához az internetszolgáltatók minőségi mutatója is. Amellett, hogy meghatározó jelentőséggel bírnak a gazdálkodási feltételekre, eredményükkel közvetlenül is befolyásolják a gazdasági teljesítményt. Annál az infrastruktúrális mutatónál, amelynek alakításában a magánszektor, a piac szerepe a legerőteljesebben érvényesül az Egyesült

Államok eredményét egy tagállam sem tudja utolérni. Az említett, jó infrastrukturális mutatókkal rendelkező gazdaságok mellett itt érdemes kiemelni Nagy-Britannia és néhány közép- és kelet-európai ország viszonylag jó mutatóját is.

- A modern gazdaságok eredményességének a pénzügyi piacok minősége is fontos meghatározója. Az Egyesült Államokkal szemben lemaradás, Japánnal szemben versenyképességi előny tapasztalható. Az Európai Unióban egyedül a brit modell ért el hasonló eredményeket, mint a fő versenytárs amerikai gazdaság.
- A jelentős gazdasági súllyal bíró állam hatékonyságának egyik meghatározója a köztisztviselői kar felkészültsége, amely tényezőnek emiatt fokozott versenyképességi hatása van. Az Egyesült Államoknak itt nincs versenyképességi előnye az Unióval szemben. Bár a japán állam működése eltér az európai modelltől, a köztisztviselők magas felkészültségi szintje miatt nyújthat hasznos tapasztalatokat. A tagállamok közül Nagy-Britannia példája emelhető ki, ahol a vállalatok képviselői a köztisztviselők japán szinthez hasonló felkészültségéről számoltak be.
- Az egységes piac működése szempontjából megállapítható, hogy az oktatási szolgáltatások esetében alacsonyabbak a tagállamok közötti különbségek mint a többi esetben. Az infrastrukturális mutatók közül a telekommunikációs mutatók alakultak viszonylag egységesen. A közép- és kelet-európai gazdaságok csatlakozása az infrastrukturális mutatóknál hozta a legjelentősebb gyengülést.

Két területet részletesebben, kettőt pedig érintőlegesen tárgyalt a szolgáltatási szektor és a versenyképesség kapcsolatát elemző vizsgálat. Amely tagállamoknál a Bizottság vizsgálata a szolgáltatások magas arányát állapította

meg, ott rendszerint a World Economic Forum vonatkozó mutatói is kedvezően alakultak. A részletesebben elemzett oktatási és infrastrukturális szolgáltatások közül a versenyképesség szempontjából lényeges menedzseriskolák minősége illetve a kutatási és képzési szolgáltatások elérhetősége jelentett problémát, miközben az alapoktatás színvonalára rávilágító mutató (matematika és természettudományok oktatásának minősége) már kedvezőbben alakult. A versenyképesség javítását célzó stratégiának tehát a szakirányú és speciális képzések bővítése, fejlesztése jelentheti az alapját. A lemaradás az infrastruktúra esetében is fennáll. A közép- és kelet-európai országok csatlakozásának itt kettős hatása érvényesül: mind az általános mind a légiszállítási infrastruktúra esetében jelentősen visszfojták az Európai Unió mutatóit, azonban különösen olyan területeken, ahol a privát szektornak fokozott szerep jut a fejlesztésben (pl. internetszolgáltatók minősége), javíthatják is a közösség alkalmazkodó- és versenyképességét. A fokozódó liberalizációs és deregularizációs tendenciák az Európai Unióban növelik az utóbbi hatás jelentőségét. A közép- és kelet-európai országok mellett az angolszász modellt az Európai Unió vívmányaival ötvözni próbáló brit modell szolgálhat hasznos tapasztalatokkal. Németország, a Benelux államok és a skandináv gazdaságok is kimagasló eredményt értek el néhány területen.

Az egységes piac szempontjából kedvezőtlen fejlemény az infrastrukturális mutatóknak a keleti kibővüléssel megnövekedett szóródása. A különbségek enyhítése a kohéziós és regionális politika feladata. Az egységesség fokozása szükséges a pénzügyi piacok minőségének és a köztisztviselők felkészültségének esetében is. Utóbbi az egyetlen változó, amelynél a keleti kibővülés a tagállamok közötti különbségek csökkenését hozta.

7.3. Vállalati politika és versenypolitika

§§§17. táblázat§§§

- Helyi versenytársak szerepe

A jelen kutatás során alkalmazott számítási mód a változó uniós értékének jelentős torzulásához vezetne, mivel a tagállami mutatók nem veszik figyelembe az országon kívüli uniós versenytársakat. Az integráció egyik fő célja a nemzeti piacok kibővítése, a verseny intenzitásának növelése. Ezt a hatást a tagállami eredmények uniós szinten történő átlagolása nem tükrözi.

18. táblázat: Szóródás a vállalati és versenypolitikához kapcsolódó versenyképességi mutatók esetében, 2002-2003 (%)

	EU-15	EU-25
Rejtett kereskedelmi akadályok	5,36	8,38
Versenyt torzító kormányzati támogatások elterjedtsége	13,88	14,94
Részrehajlás a kormányzati képviselők döntéseiben	11,04	15,54
Helyi verseny intenzitása	6,39	6,88
Trösztellenes politika hatékonysága	7,94	11,56

Forrás: The Global Competitiveness Report és saját számítások.

- Rejtett kereskedelmi akadályok

A vámokon és kvótákon kívüli egyéb –rejtett- akadályok által okozott gazdasági problémák súlyosbodtak a közép- és kelet-európai országok belépésével. Ezek mértéke megegyezik az Egyesült Államokban tapasztaltakkal, Japánhoz viszonyítva azonban kedvezőbb az uniós pozíció.

Három kategóriába sorolhatóak a tagállamok a mutató alapján:

- Finnország, Portugália, Dánia, Hollandia, Ausztria, Írország, Svédország,
- Belgium, Nagy-Britannia, Észtország, Németország, Spanyolország, Magyarország, Szlovénia, Franciaország, Olaszország, Görögország,
- Csehország, Szlovákia, Lettország, Litvánia, Lengyelország.

A rejtett kereskedelmi akadályok gazdaságra gyakorolt hatását tárgyaló mutató az alacsonyabb szóródásúak közé tartozik. A keleti kibővítés eredményeképpen a relatív átlagos eltérés szignifikánsan nőtt.

- Versenyt torzító kormányzati támogatások elterjedtsége

Minimális mértékben romlott a változó értéke a keleti kibővítés hatására. A közel azonos szinten álló Egyesült Államok és Európai Unió ennél a tényezőnél versenyképesebbnek bizonyult mint a japán gazdaság. A tagállami mutatók alapján képzett három kategóriát a következő országok képezik:

- Finnország, Írország, Észtország, Ausztria, Nagy-Britannia, Hollandia, Magyarország,
- Dánia, Portugália, Csehország, Lettország, Szlovénia, Belgium, Olaszország, Spanyolország, Franciaország, Svédország, Görögország,
- Litvánia, Lengyelország, Szlovákia, Németország.

A tagállamok közötti eltérések az itt vizsgált mutatókhoz viszonyítva magasnak számítanak, a közép- és kelet-európai országok belépésével a különbségek növekedtek.

- Részrehajlás a kormányzati képviselők döntéseiben

A közép- és kelet-európai országok belépésével enyhén romló uniós átlagnál kis mértékben bizonyul versenyképesebbnek az Egyesült Államok, miközben a japánnal szembeni közösségi pozíciók kiegyensúlyozottak. A tagállamok többsége ezen a területen két fő kategóriába besorolható:

- A legkevésbé Dániában és Finnországban játszanak szerepet a gazdaságpolitikai döntésekben a gazdálkodók kormányzati kapcsolatai.
- Nagy-Britannia, Ausztria, Belgium, Hollandia, Németország, Svédország, Franciaország,
- Portugália, Írország, Észtország, Szlovénia, Litvánia, Spanyolország, Olaszország, Magyarország, Lettország, Görögország,

- Különösen erős a részrehajlás Csehországban, Lengyelországban és Szlovákiában.

Dániában és Finnországban a mutató szignifikánsan jobb az Egyesült Államok eredményénél, de a második csoport tagjai is elérik az amerikai gazdaság szintjét. A közép- és kelet-európai országok csatlakozása jelentősen növelte a mutató szóródását; a relatív átlagos eltérés a vállalati és versenypolitikához kapcsolódó változók közül ebben az esetben a legmagasabb.

- Helyi verseny intenzitása

A Triád térségei közül a helyi verseny intenzitása az Egyesült Államokban a legerősebb. Japán és az Európai Unió versenyképessége nem különbözik szignifikánsan. A keleti kibővüléssel az uniós mutató enyhén csökkent. Az eredmények viszonylag szűk skálán mozognak; az összes tagállam besorolható két fő kategóriába:

- Németország, Nagy-Britannia, Belgium, Ausztria, Hollandia, Svédország, Finnország, Spanyolország, Magyarország, Litvánia, Olaszország, Csehország, Lettország,
- Dánia, Írország, Görögország, Szlovénia, Franciaország, Észtország, Lengyelország, Portugália, Szlovákia.

Az Egyesült Államok mutatójának szintjét egyik tagállam sem tudta elérni. A szóródást tükröző változó itt a legalacsonyabb, értéke a keleti kibővülés hatására kis mértékben nőtt.

- Trösztellenes politika hatékonysága

Az Egyesült Államok meghaladja Japán és az Európai Unió hasonló hatékonysági szintjét. A közép- és kelet-európai államok belépése a mutató romlásával járt. A trösztellenes politika hatékonysága alapján az uniós gazdaságok három csoportba tartoznak:

- Kiemelkedik Nagy-Britannia eredménye.

- Finnország, Hollandia, Belgium, Dánia, Németország, Franciaország, Írország, Svédország,
- Ausztria, Olaszország, Magyarország, Szlovénia, Spanyolország, Portugália,
- Görögország mellett -Magyarország és Szlovénia kivételével- a közép- és kelet-európai országok tartoznak az utolsó csoportba.

A briten kívül a finn trösztellenes politika is jobb mutatót kapott mint az Egyesült Államok eredménye. A szóródási mutató az itt vizsgált faktorok között átlagosnak számít. A keleti kibővítés az egységesség csökkenéséhez vezetett.

A közösség versenyképességi pozíciói

A vállalati és versenypolitikához kötődő versenyképességi mutatók többségénél az Egyesült Államok eredménye meghaladja az Európai Unióét. Az uniós és a japán változó értéke ezeknél a faktoroknál hasonló nagyságrendű:

- Részrehajlás a kormányzati képviselők döntéseiben,
- Helyi verseny intenzitása,
- Trösztellenes politika hatékonysága.

A másik két mutató vonatkozásában az Egyesült Államok és az Európai Unió versenyképessége azonos, a japán gazdaságét meghaladó szinten áll: ezek a rejtett kereskedelmi akadályok által okozott gazdasági problémák és a versenyt torzító kormányzati támogatások elterjedtsége. A közép- és kelet-európai országok csatlakozása mindegyik itt felsorolt mutató értékén rontott: minimális mértékű a gyengülés a versenyt torzító kormányzati támogatások elterjedtsége terén és a helyi verseny intenzitásában. A többi faktornál a mutató szignifikánsan romlott.

A relatív átlagos eltérés a legalacsonyabb a helyi verseny intenzitásának tekintetében, tíz százalék körül mozog a rejtett kereskedelmi akadályok által okozott gazdasági problémákat illetően valamint a trösztellenes politika hatékonysága esetében. A legmagasabb, tizenöt százalék körüli a szóródás a versenyt torzító kormányzati támogatások elterjedtségét tárgyaló és a kormányzati részrehajlást vizsgáló mutató esetében. Az egységesség a keleti kibővüléssel mindegyik mutatónál csökkent: a legkisebb mértékben a helyi verseny intenzitásánál és a versenyt torzító kormányzati támogatások elterjedtségénél.

Konklúziók

- Három mutató a vállalati és versenypolitika összhangját célul kitűző gazdaságpolitikai stratégiát értékeli. Versenyképességi deficitet az Európai Unió számára itt csak egy mutató tükröz: a trösztellenes politika hatékonysága. A közösségen belül a brit mellett a finn gyakorlat is irányt mutathat az eredményes stratégia kialakításához. Ugyancsak fontos területe az Unió antitröszt-politikájának a közösségi dimenzió: a Bizottság széles körű jogosítványokkal rendelkezik ebben a szegmensben, amelyeket aktívan alkalmaz. A tagállami mutatókat átlagoló uniós változó figyelmen kívül hagyja az uniós antitröszt-politikát. Ennek bevonása az elemzésbe a közösség értékelésének javulását eredményezheti. A rejtett kereskedelmi akadályok által okozott gazdasági problémák valamint a trösztellenes politika terén tapasztalható enyhe gyengülés a keleti kibővülés hatására. A kormányzati támogatások által kiváltott torzulások esetében nincs jelentős különbség a régi és az új tagországok között.
- A vonatkozó kormányzati munkát etikai oldalról értékeli a döntéshozást befolyásoló esetleges részrehajlásokat tárgyaló mutató. Elsősorban Dánia és Finnország, de néhány további tagállam is megelőzi az Európai Uniónál egyébként jobb mutatóval bíró Egyesült Államokat. Ez a tagállamok között

meglévő különbségekre utal a kormányzati etika terén. A változó érzékelhető romlásával járt a közép- és kelet-európai országok csatlakozása.

- A helyi verseny intenzitását mérő mutató közvetett módon, eredményén keresztül értékeli a vonatkozó gazdaságpolitikai stratégiát. A globális rangsort is vezető Egyesült Államok eredményét egyik tagállam sem tudja elérni. A tagállamok -az integrálódás révén- a gazdaságuk viszonylag kis méretéből fakadó versenyképességi hátrány megszüntetését is célul tűzték ki. Az egységes piac megteremtését és folyamatos fejlesztését koordináló közösségi stratégia segíti elő a verseny erősödését minden tagállamban. A hazai termelők alacsony számát az átalakulás után erőteljes külgazdasági nyitással kompenzáló közép- és kelet-európai gazdaságok belépése nem változtatott érdemben az uniós mutató értékén.
- A helyi verseny intenzitása alakul a legegységesebben az Európai Unióban, amiben a folyamatosan egységesedő közös piacnak lényeges szerepe van. A legjelentősebb különbségek a tagállamok között az állam közvetlen szerepvállalásaihoz kapcsolódó változók esetében mutatkoznak. Ugyancsak a kormányzati modellek, a kormányzati munka országonként eltérő változatait hangsúlyozza a kormányzati döntések befolyásolhatóságának esetében tapasztalt jelentős szóródása a tagállami mutatóknak. A keleti kibővülés hatásai közül kiemelhető, hogy az új tagállamok csak viszonylag kis mértékben növelték a szóródást a versenyt torzító kormányzati támogatások elterjedtsége esetében. További erőfeszítések szükségesek a közép- és kelet-európai államok részéről, a rejtett kereskedelmi akadályok és az trösztellenes politika terén a felzárkózás és a közös piac egységesebbé tétele érdekében.

Módszertani oldalról az uniós átlag és az uniós mutató között fellépő eltéréseket húzza alá a kutatás. Számos változónál indokolt lehet az adatgyűjtés során a tagállamok feletti uniós szint bevonása a vizsgálatba. A közösségi szintű trösztellenes politika például kiemelten fontos összetevője az Európai Unióban tevékenykedő vállalatokat ellenőrző versenypolitikának. A World Economic Forum kizárólag nemzetgazdaságok versenyképességét vizsgálja, így az általa összegyűjtött adatokból számított uniós mutatók bizonyos esetekben nem tükrözik minden lényeges információt. Az Egyesült Államoknak a helyi verseny intenzitásánál tapasztalt domináns fölénye nem szüntethető meg az egységes piac további fejlesztése, tökéletesítése nélkül. A kormányzati részrehajlás mutatójánál az Unió kedvezőtlen értékelése ellenére jó tagállami mutatók is születtek. A tagállamok között az egymás közötti akadályok lebontásával kialakuló versenyképességi verseny előmozdíthatja az átláthatóbb viszonyok kialakulását, csökkentheti a részrehajlást a kormányzati döntéshozatalban. A keleti kibővülés során csatlakozott államoknak a rejtett kereskedelmi akadályok által okozott gazdasági problémák enyhítése és a trösztellenes politika terén, valamint a kormányzati részrehajlás kiküszöbölésében kell felzárkóznia.

A szóródási mutatók az európai kormányzati modellek eltérő jellegére hívják fel a figyelmet ezen a területen is. A különbségek mind a gazdaságpolitikában, mind az etikai szempontokat tükröző kormányzati részrehajlást vizsgálva tapasztalhatóak. Az egységes piac terén eddig elért eredményeket tükrözik a helyi verseny intenzitását tárgyaló homogén tagállami mutatók. Az egységes piacon való részvétel fokozta a versenyt az egyes nemzeti piacokon, elősegítette a tagállami mutatók kiegyenlítődését.

7.4. Fenntartható ipari fejlődés

§§19. táblázat§§

20. táblázat: A fenntartható fejlődéshez kapcsolódó versenyképességi faktorok szóródási mutatói, 2002-2003 (%)

	EU-15	EU-25
Moody's hitelminősítése, 2002	-	-
Standard & Poor hitelminősítése, 2002	-	-
Vízszennyezésre vonatkozó szabályozás	12,04	14,54
Kémiai hulladéokra vonatkozó szabályozás	10,34	13,63
Energia- és nyersanyag-felhasználás támogatása	8,48	8,73
Szabályozások átláthatósága és stabilitása	9,05	10,54
Szabályozások rugalmassága	6,78	7,54
Szabályok végrehajtásának következetessége	12,6	14,16
Szabályozás üzleti hatásai	6,92	8,40
Környezet-menedzsmenti rendszerek elterjedtsége	10,91	13,05

Forrás: The Global Competitiveness Report és saját számítások.

- Moody's hitelminősítése

Számos tagállam rendelkezik az Egyesült Államokhoz hasonlóan a legmagasabb besorolással. A mutatók alapján az uniós gazdaságok az alábbi csoportokba sorolhatók:

- Ausztria, Dánia, Finnország, Franciaország, Németország, Írország, Hollandia, Spanyolország, Svédország, Nagy-Britannia,
- Belgium, Görögország, Olaszország, Portugália, Magyarország, Szlovénia,
- Csehország, Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Szlovákia.

A közép- és kelet-európai országok megítélését az itt ismertetett besorolásuk óta bekövetkezett uniós csatlakozásuk javította.

- Standard & Poor hitelminősítése

A besorolás természetesen nem sokban különbözik a Moody's osztályozásától, az abszolút és relatív pozíciók is hasonlóan alakulnak. Az ott tett megállapítások a Standard & Poor minősítéseire is érvényesek. A japán gazdaság egyik intézetnél sem kapta meg a legmagasabb besorolást. A tagállami csoportok itt a következők:

- Ausztria, Dánia, Finnország, Franciaország, Németország, Írország, Hollandia, Nagy-Britannia,
- Belgium, Görögország, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Svédország, Csehország, Észtország, Magyarország, Szlovénia,
- Lettország, Litvánia, Lengyelország, Szlovákia.

- Vízszennyezésre vonatkozó szabályozás

A vízszennyezésre vonatkozó szabályozási szigor tekintetében nincs szignifikáns különbsége a Triád térségei között. A közép- és kelet-európai országok csatlakozása az Európai Unió mutatóját negatív irányban mozdította el. Három kategóriába sorolhatóak a tagállami adatok:

- Németország, Ausztria, Hollandia, Dánia, Finnország, Svédország, Nagy-Britannia,
- Belgium, Franciaország, Csehország, Spanyolország, Szlovákia, Portugália, Szlovénia,
- Olaszország, Magyarország, Észtország, Írország, Lettország, Litvánia, Görögország.
- Lengyelországban a szabályozás jóval enyhébb, mint a többi tagállamban.

A keleti kibővülés hatására növekedő szóródási mutató az itt vizsgáltak között a legmagasabb.

- Kémiai hulladéokra vonatkozó szabályozás

A közép- és kelet-európai államok csatlakozását követő gyengülést követően az uniós mutató kis mértékben elmarad a fő versenytársakétól. A szabályozási szigor alapján a következő kategóriák képezhetők:

- Németország, Dánia, Finnország, Svédország, Ausztria, Hollandia,
- Nagy-Britannia, Belgium, Franciaország, Spanyolország, Szlovénia, Olaszország, Magyarország,
- Szlovákia, Portugália, Észtország, Írország, Csehország, Lettország, Görögország, Litvánia.
- A lengyel mutató itt is szignifikánsan alacsonyabb mint a többi tagállamé.

Számos, az Unió versenytársainál jobb mutatóval rendelkező tagállam van. Az Egyesült Államokkal szembeni gyengébb eredményben szerepet játszik a keleti kibővülés során belépett államok gyengébb mutatója. Az itt vizsgáltak közül az egyik legkevésbé egységes mutató. A relatív átlagos eltérésnek a keleti kibővítést követő növekedése is itt az egyik legmagasabb.

- Energia- és nyersanyag-felhasználás támogatása

Japán az Európai Unió közel azonos mutatója kis mértékben meghaladja az Egyesült Államokét. A keleti kibővülés az uniós versenyképesség enyhe romlásával járt. Néhány tagország eredménye kiemelkedik az uniós gazdaságok viszonylag homogén mutatói közül: Nagy-Britannia, Ausztria, Finnország, Belgium és Írország tartozik ide. Lengyelország versenyképessége továbbra is elmarad a többi tagállamétól. A homogén adatsor tükröződik a szóródási mutatóban is, amely ennél a változónál az egyik legalacsonyabb. A keleti kibővülést követően az egységesség -minimális mértékben- csökkent.

- Szabályozások átláthatósága és stabilitása

Az Egyesült Államok, Japán és az Európai Unió versenyképessége azonos szinten van. A közösség versenyképessége a közép- és kelet-európai országok csatlakozásával szignifikánsan nem változott. Hét tagállam mutatója emelkedik ki: Finnország, Svédország, Ausztria, Németország, Nagy-Britannia, Hollandia és Szlovénia. Négy gazdaság eredménye viszont elmarad az Unió többi tagjától: Olaszország, Litvánia, Lengyelország, Görögország. A fenntartható fejlődéshez kapcsolódó mutatók között a szóródás közepesnek számít. A keleti bővítés enyhén növelte a tagállamok közötti különbségeket.

- Szabályozások rugalmassága

A szabályozásoknak a betarthatósághoz szükséges rugalmasságáról alkotott értékelés az Egyesült Államokban kis mértékben meghaladja a japán és az uniós szintet. Szignifikáns változást az Európai Unió eredményében a közép- és kelet-európai gazdaságok csatlakozása nem hozott. A négy és öt közötti intervallumon kívüli eső értékelést csak hét tagállam kapott, mindegyik ennél gyengébb eredményt ért el: Portugália, Magyarország, Görögország, Lettország, Olaszország, Lengyelország, Litvánia. A legjobb uniós mutatók (Finnországé és Franciaországé) meghaladják az Egyesült Államok eredményét is. Az egységes tagállami adatoknak köszönhetően az szóródás ennél a mutatónál a legalacsonyabb, a közép- és kelet-európai gazdaságok csatlakozásának hatására szignifikánsan nem változott.

- Szabályok végrehajtásának következetessége

Az Egyesült Államok mutatója jobban alakult mint a japán és az uniós mutató. Utóbbi a közép- és kelet-európai országok csatlakozása enyhén csökkentette. Az uniós gazdaságok eredményei három csoportba osztva kerülnek elemzésre:

- Dánia, Finnország, Ausztria, Németország, Nagy-Britannia, Belgium, Hollandia, Svédország,

- Franciaország, Szlovénia, Portugália, Spanyolország, Észtország, Magyarország, Szlovákia, Lettország,
- Írország, Olaszország, Litvánia, Lengyelország, Csehország, Görögország.

Az első kategóriában található tagállamok mind azonos –esetekben magasabb-versenyképességi szinten állnak mint az Egyesült Államok. A keleti kibővülés hatására növekedő relatív átlagos eltérés a magasabbak közé számít, ami az egységesség alacsony szintjét tükrözi.

- Szabályozás üzleti hatásai

A környezeti politikáknak az üzleti tevékenységgel való összeférhetőségét a Triád térségei közül Japánban értékelték a leginkább pozitívan a vállalatok képviselői. Az Egyesült Államok és az Európai Unió versenyképesség azonos. Kiemelkedik a tagállami adatok sorából a finn, a német, a brit és a svéd mutató. A többi tagállamnál szignifikánsan gyengébb teljesítményt a lengyel gazdaság nyújt. A japán mutató értékét egyik tagállam sem éri el, a négy legjobb eredmény viszont megközelíti azt. Az uniós gazdaságok adatainak szóródása a keleti kibővülés hatására nőtt, de továbbra is alacsony.

- Környezet-menedzsmenti rendszerek elterjedtsége

Japán ennél a változónál is felülmúlja az Egyesült Államok és az Európai Unió versenyképességét. A közép- és kelet-európai gazdaságok enyhén csökkentették az uniós átlag nagyságát. A gazdaságok két fő kategóriába csoportosíthatók:

- Finnországban és Nagy-Britanniában a rendszerek elterjedtsége meghaladja a többi tagország szintjét.
- -Svédország, Németország, Ausztria, Dánia, Csehország, Olaszország, Hollandia, Belgium, Írország, Szlovénia,
- Franciaország, Spanyolország, Magyarország, Szlovákia, Litvánia, Lengyelország, Észtország.

- A portugál, a görög és a lett gazdaságban alakult a leggyengébben a vizsgált mutató.

Finnország és Nagy-Britannia versenyképessége a japán szintet is eléri. A tagállamok közötti különbségek a keleti kibővülés hatására nőttek, a szóródási mutató viszonylag magas.

A közösség versenyképességi pozíciói

A hitelminősítő intézetek értékelése során számos tagország megkapta az Egyesült Államokhoz hasonlóan a legkedvezőbb értékelést. Japán minősítése ettől kis mértékben elmarad. A közép- és kelet-európai országoknak a régi tagállamokétól elmaradó mutatói bővítették az uniós gazdaságok eredményei által meghatározott skálát. A számszerűsített változók tekintetében a Triád térségeinek versenyképessége a legtöbb esetben megegyezik. Két faktor esetében mutatható ki szignifikáns eltérés a meghatározó világgazdasági egységek között: Japán versenyképessége mindkettő esetben felülmúlja az Egyesült Államok és az Európai Unió eredményét. A szabályozás üzleti hatásait valamint a környezetmenedzsmenti rendszerek elterjedtségét tükröző mutató tartozik ide. A keleti kibővítés a szabályozások átláthatóságát és stabilitását tárgyaló változót tekintve enyhe, a többi változónál szignifikáns gyengülést hozott.

A relatív átlagos eltérés az öt-tizenöt százalék közötti sávból egyik mutatónál sem lép ki. A szóródási mutató a legalacsonyabb a szabályozások rugalmasságát tárgyaló mutatónál, a legmagasabb értéket pedig a vízszennyezésre vonatkozó szabályozás és a szabályok végrehajtásának következetessége esetében veszi fel. Az egységesség kivétel nélkül, minden változó esetében csökkent a közép- és kelet-európai gazdaságok csatlakozását követően.

Konklúziók

- A hitelminősítő intézetek értékelése egyszerre oka és következménye a gazdaság versenyképességének. Tükrözik az ország hosszú távú fejlődési lehetőségeit, ugyanakkor befolyásolják is azokat, mivel a világgazdaság szereplőinek döntéseire jelentős hatást gyakorolnak. Az egyes tagországok rosszabb pozíciója nem tulajdonítható kizárólag a szűk hazai piacnak, mivel számos viszonylag kisebb méretű gazdaság értékelése is egy szinten áll az Egyesült Államokéval. A két intézet mutatóit összevetve szembevetendő Belgium és Olaszország viszonylag gyengébb értékelése. A korábbi kohéziós országoktól és a közép- és kelet-európai gazdaságoktól eltekintve csak a belga és az olasz minősítés marad el mindkét intézetnél a legjobb eredményt elérő tagállamokétól. A korábban már több szempont alapján is kiemelt ír példa ezúttal is elűt a többi kohéziós ország eredményétől: mindkét intézetnél a legjobb minősítést kapta Írország. A keleti kibővülés során csatlakozott országok közül Magyarország és Szlovénia minősítése jobb mindkét változat esetében a többi új tagállaménál.
- A nyolc számszerű mutató közül négy foglalkozik a fenntartható környezeti fejlődést biztosító szabályozás minőségével, annak a gazdasági tevékenységre gyakorolt hatásával. Három faktor esetében a Triád gazdaságainak versenyképessége azonos szinten áll, a japán gazdaság előnye két versenytársával szemben a szabályozásnak az üzleti tevékenységre gyakorolt hatásában mutatható ki. Az uniós szinten kiemelkedőnek számító német, brit, finn és svéd mutató ugyan nem haladja meg Japán eredményét, de megközelíti azt. A négy gazdaság szabályozási stratégiája szolgálhat hasznos tapasztalatokkal a versenyképességi deficit felszámolásához.
- Két konkrét területet elemző mutató került be a kutatásba: egyik a vízszennyezésre, másik a kémiai hulladékokra vonatkozó szabályozást

vizsgálja. Jelentős különbség a három nagy gazdaság eredménye között egyik esetben sincsen.

- Fontos eleme a fenntartható fejlődésnek az energia- és nyersanyagfelhasználást támogató kormányzati politika jellege. A fenntarthatóság szempontjából e politikák tekintetében a három nagy világgazdasági térség között nem mutatható ki szignifikáns eltérés. A téma kiemelt helyen szerepelt az Európai Unió stratégiáját körvonalazó göteborgi csúcstalálkozón.
- A környezetmenedzsmenti rendszerek szerepe növekvő jelentőséggel bír a fenntartható fejlődés és a versenyképes gazdasági tevékenység összekapcsolásában. A rendszerek a vezető világgazdasági térségek közül az Európai Unióban terjedtek el a legkevésbé. Japán előnye ezen a téren szignifikánsnak tekinthető. Az uniós tagországok közül a finn és a brit példa emelhető ki. Mindkét gazdaság mutatója a japán értékhez hasonló szinten áll, sőt Finnország eredménye felül is múlja azt.
- A közép- és kelet-európai tagállamok gyengébb versenyképessége figyelhető meg a fenntarthatóan versenyképes fejlődés feltételeit tárgyaló mutatók esetében. Nem jelentős a különbség a szabályozások átláthatóságát és stabilitását illetően, a többi mutatónál azonban szignifikáns a hátrány. Különös figyelmet kell fordítani a lengyel gazdaságra, amelynek elmaradása elsősorban az egyes területeken alkalmazott szabályozás szigorát tekintve jelentős.
- Az Európai Unió egységessége tekintetében kiugró értékek nem tapasztalhatók. Egységesnek mutatkozott a közösség a szabályozás betarthatóságát elősegítő rugalmasság vonatkozásában, a végrehajtás következetességét illetően azonban már nagyobb eltérésekről tanúskodnak a tapasztalatok. Az egyes területeken alkalmazott szabályozás szigorát

vizsgálva is jelentősebb eltérések mutatkoztak. Az eltéréseket a keleti kibővítés során csatlakozott tagállamok gyengébb mutatói minden faktor esetében növelték.

A téma sajátosságát az adja, hogy itt nem elsősorban az egyes gazdaságok versenye bír meghatározó jelentőséggel, hanem az abszolút értelemben vett eredmény: képes-e egy gazdaság a természeti és társadalmi feltételekkel összhangban, hosszú távon is fenntartható módon és ütemben fejlődni. Az egymás közötti versenynek itt is vannak pozitív következményei, a hangsúly azonban a fenntarthatóság mind szélesebb körű megvalósításán van. A piac mérete és a fenntarthatósági követelmények között nincs közvetlen összefüggés, bár a kooperáció, a kölcsönös függés erősödése kedvező hatással bír ezen a területen is. Az Európai Uniónak a világ legfejlettebb térségeinek egyikeként a környezeti Kuznets görbe következtetéseivel összhangban vezető és húzó szerepet kell játszania a fenntarthatósági kritériumok érvényesítésében. A kritériumoknak való megfelelés rövid távon akár veszélyeztetheti is a versenyképességet. Ezért, valamint számos vonatkozó hatás globális jellege (pl. környezeti hatások) miatt alkalmazásukhoz nemzetközi egyetértés és együttműködés szükséges. Ez tükröződik a sok tekintetben azonos fejlődési utat bejáró Egyesült Államok és Európai Unió egy szinten álló mutatóiban, de a gazdasági fejlődés terén több eltérő vonást mutató Japán eredménye is hasonlóan alakul a fenntarthatóság és versenyképesség kapcsolatát tárgyaló faktorok esetében. Visszavezethető a környezeti Kuznets görbe által tárgyalt összefüggésre a közép- és kelet-európai országok szignifikánsan gyengébb versenyképessége is, ami minden itt vizsgált mutató esetében fennáll. Gazdasági fejlődésüknek együtt kell járnia a fenntarthatósági követelmények fokozott teljesítésével. A többi tagállam eredményétől néhány esetben leszakadó Lengyelország példájának részletes elemzése is elősegítheti a versenyképességi szempontból is kívánatos egységesség kiteljesedését az Európai Unióban.

8. A keleti kibővítés hatásai az Európai Unió feldolgozóiparának versenyképességére

Az Európai Bizottság keleti kibővülés előtti utolsó versenyképességi jelentése részletesen foglalkozik a csatlakozó közép- és kelet-európai országoknak az uniós versenyképességre gyakorolt hatásával. (European Commission [2003]) A bizottsági vizsgálat a termelékenységhez, a munkaerő költségéhez és a piaci részesedéshez kapcsolódó kérdéseket tekinti át. Megállapítható ennek alapján, hogy a csatlakozó gazdaságok felzárkózása a korábbi tagok szintjére folyamatban van. Veszélyt rejthet magában a régió gazdaságainak polarizálódása, amire szintén számos jel utal. A felzárkózási folyamat fontos szegmense a gazdasági struktúra átalakulása: a munkaintenzív, a humán tőke alacsony szintjét igénylő ágazatok helyét fokozatosan a technológia-intenzív, magas színvonalú és magas hozzáadott értéket tartalmazó iparágak veszik át. Magyarország, Észtország, Csehország és Szlovákia példáján figyelhető meg elsősorban az átalakulás. A gazdasági szerkezet alakulása, a munkára és természeti erőforrásokra építő ágazatok magas aránya aggodalomra ad okot Lettország és Litvánia esetében, de a későbbiek során csatlakozni kívánó Romániában és Bulgáriában is. További változások várhatóak a Monetáris Unióhoz való csatlakozáshoz szükséges felkészülés hatására, valamint az egységes piachoz történő formális csatlakozás is kiválthat további fejleményeket. Az integráció kedvező hatásai fokozottan érvényesülnek a keleti kibővülés előtti Európai Unióval határos régiók esetében.

A bővítés várható hatásairól a következő két összefoglaló megállapítás tehető:

- A humán tőke terén rendelkezésre álló készletek hosszú távon komparatív előnyöket biztosíthatnak az új tagállamoknak a humán erőforrások intenzív felhasználására építő ágazatokban. Ennek eredményeként elsősorban az északi tagországok versenytársai lesznek az Európai Unióban.

- A külkereskedelmi statisztikák rövid távon az új tagállamok komparatív előnyeit a tőke- és munkaintenzív iparágakban mutatták ki. A közép- és kelet európai gazdaságok így rövid távon elsősorban az Unió déli országai (elsősorban Görögország és Portugália) számára jelentenek konkurenciát.
- Az eddigieken túl kiemelhető a hatások fokozott érvényesülése a földrajzilag az Unió új belső határaihoz közel eső régiók esetében. Az új tagországokkal a legszorosabb együttműködést Németország és Ausztria alakította ki.

A World Economic Forum felméréseiben szereplő mutatók közül az értékláncban elfoglalt pozíció jól tükrözi a Bizottság által vizsgált gazdasági szerkezetváltás eredményét. A változó egyike azoknak, amelyek esetében az Európai Unió globális pozíciója a legkedvezőbb. A keleti kibővítés egyértelműen az uniós mutató romlását eredményezte. Az új tagállamoknak rövid távon elsősorban Görögországgal és Portugáliával szemben élesedő versenyére ezek az adatok is utalnak. A korábbi tizenötökből kizárólag a két említett tagállam áll a közép- és kelet-európai országok szintjén. Görögország és Portugália eredménye az új tagállamok közül is csak a kevésbé versenyképesek mutatójával van egy szinten. Jelen elemzés a Forum adatai alapján a keleti bővítés során csatlakozók közül Csehországot, Szlovéniát, Litvániát és Magyarországot tette a magasabb hozzáadott értékkel bíró exportcikket előállító, és emiatt versenyképesebb gazdasági struktúrával rendelkező gazdaságok közé. A második kategóriába tartozik Észtország, Lengyelország, Szlovákia és Lettország. Hasonló eredményeket tükrözött a kompetitív előnyök jellegét tárgyaló mutató is. A versenyképesebb, vagyis az egyedi, speciális termékekre erősebben építő új tagállamok csoportjába itt – Portugáliával és Görögországgal együtt- Lengyelország, Litvánia, Magyarország és Szlovénia került; gyengébb mutatóval rendelkezik, vagyis inkább az alacsony költségszinten rendelkezésre álló munkaerőre és természeti erőforrásokra épít Csehország, Észtország, Szlovákia és Lettország. Mindkét

faktor esetében a versenyképesebb csoportba került Litvánia, Magyarország és Szlovénia; a gyengébb csoport tagja mindkét esetben Észtország, Szlovákia és Lettország. Bár a csoportok összetételében tapasztalható eltérés, mind a Bizottság vizsgálata, mind jelen kutatás rámutat a közép- és kelet-európai tagállamok polarizálódására. Rövid távon az új tagországok a korábbi uniós gazdaságok közül elsősorban Görögországgal és Portugáliával versenyeznek.

A Bizottság vizsgálatában szereplő területeken¹⁵ túl is jelentős hatást gyakorol a bővítés az Európai Unió gazdaságára. Jelen versenyképességi elemzés felhívta a figyelmet a hatékony állami szerepvállalás vonatkozásában várható pozitív hatásokra. A nemzetközi vállalatokkal, a nemzetközi tőkével az új tagállamoknak fokozottan együtt kell működnie, ami nem képzelhető el az adók mérséklése és így a kormányzati költsékezés visszafogása nélkül. A csatlakozást követően az államok között tovább élesedő verseny pozitívan hathat a korábbi tagországokban is az állami szerepvállalás hatékonyságának szintjére. Hasonló okok miatt várhatók pozitív fejlemények a munkaerőpiaci rugalmasság kérdésében is a közép- és kelet-európai országok csatlakozását követően. Azokon a területeken ahol az Európai Uniónak –és a legfejlettebb gazdaságoknak- rendszerint szignifikáns versenyképességi előnye van¹⁶ a keleti kibővülés a esetek nagy többségében az uniós eredmény romlását eredményezte. Ezeknél, a gazdaság jövedelmi és fejlettségi szintjével szorosan összfüggő mutatóknál, az új tagállamok rövid távon negatívan befolyásolják a versenyképességet. A kohéziós és regionális politika célkitűzése ezeknek a hátrányoknak a felszámolása a jövedelmi szint növelésével összhangban.

¹⁵ Termelékenység, munkaerő költsége és piaci részesedés.

¹⁶ Cégek működése, stratégiája; klaszterek fejlettsége.

Az Európai Unió versenyképességének szempontjából meghatározó jelentőséggel bíró területek közé sorolta az Európai Bizottság a humán tőkével való ellátottságot, a szolgáltatási szektort, a vállalati és a versenypolitika összhangját valamint a fenntartható fejlődést. Jelen kutatás részletesen elemezte néhány lényeges összetevőjét ezeknek a területeknek:

- A humán erőforrások esetében a legtöbb mutatónál romlott az uniós átlag a közép- és kelet-európai országok csatlakozásának következtében. Megalapozhatja azonban a hosszú távú kiegyenlítődést és fejlődést az alapoktatás magas, néhány területen a korábbi tagországok átlagát is meghaladó színvonala.
- A szolgáltatásoknál különösen az infrastruktúra esetében volt érzékelhető a keleti bővítés következtében fellépő kettős hatás. Bizonyos, a gazdaság fejlettségével összefüggő mutatóknál (pl. általános infrastruktúra színvonala) az új tagállamok elmaradása jelentős. Olyan területeken viszont, ahol a piaci versenynek fontos szerep jut a szolgáltatások fejlesztésében (pl. internetszolgáltatók közötti verseny minősége), a különbségek csökkennek, számos esetben eltűnnek.
- A vállalati és a versenypolitika összhangját vizsgálva olyan faktorok bizonyultak problémásnak a közép- és kelet-európai országok esetében, ahol a szabályozás átvétele önmagában nem nyújt megoldást, a szabályok megfelelő alkalmazása szükséges (pl. részrehajlás a kormányzati döntésekben vagy trösztellenes politika hatékonysága). Ez a célirányos fejlesztési programok és politikák mellett időt is igényel.
- A fenntarthatósági kritériumok esetében a környezeti Kuznets görbe által tárgyalt összefüggés mutatott egy lehetséges fejlődési pályát a közép- és kelet-európai gazdaságok számára. A fenntarthatósági mutatóknál mért lemaradása az új tagországoknak magyarázható alacsonyabb fejlettségi szintjükkel. A vonatkozó követelményeknek való megfelelés nem rakhat a fejlődést súlyosan akadályozó terhet ezekre a gazdaságokra, azonban növekedésükkel arányosan a kritériumokat fokozatosan teljesíteniük kell.

A bizottsági aggodalmakat a közép- és kelet-európai országok polarizálódását illetően az itt végzett versenyképességi elemzés is alátámasztotta. A jövőben a kohéziós és regionális politikák ország- és régióspecifikus jellegének erősödése válhat szükségessé. A szóródás nagyságát illetően a dolgozatban vizsgált mutatók nagy többségénél növekedés volt megfigyelhető a közép- és kelet-európai tagállamok csatlakozása után. A korábbi tagállamok és a csatlakozók között számos változó esetében szignifikáns eltérés volt kimutatható¹⁷. Az egységes belső piacot alakító közös politikának kell a mutatókat –ahol szükséges- úgy közelítenie egymáshoz, hogy a kiegyenlítődés a kevésbé versenyképes gazdaság javulásának, nem pedig a versenyképesebb tagállam visszaesésének eredményeképpen következzen be.

9. Az integrációs versenyképesség

Az Európai Unió versenyképességének, az európai egységes piacnak illetve a kettő kapcsolatának elemzése során egy új fogalom bevezetése vált szükségessé. Az *integrációs versenyképesség* az integráltság fokát méri az integráción belül. Az integrációs versenyképesség abból indul ki, hogy a – versenyképességnek fontos elemét jelentő- piacméret, ami a nemzetgazdaságok esetében állandó változó, az integrációk esetében alakíthatóvá válik. A piacméret az alábbi hatások révén képes a versenyképesség befolyásolására:

- Lehetővé teszi a méretgazdaságossági előnyök kihasználását,
- Lehetővé teszi a termékváltozat-gazdaságossági hatékonyság kihasználását,
- Lehetővé teszi a szereplők számának növekedésével intenzívebbé váló verseny által nyújtott előnyök kihasználását.

¹⁷ Sok esetben eredményük gyengébb volt a korábbi tagállamokénál, de többször előfordult ennek ellenkezője is.

Ezen tényezők alapján az integrációs versenyképesség azokat a faktorokat gyűjti össze, amelyek az előnyök három csoportjának érvényesülését elősegítik illetve akadályozzák. Az alkalmazott módszer megfelel a World Economic Forum által a nemzetgazdaságok versenyképességének mérésére kialakított módszernek. A faktorok között előfordulnak mind mennyiségi, mind minőségi (az érintett gazdasági szereplők személyes véleményét tükröző) változók.

Az integrációs versenyképesség a két- vagy többoldalú nemzetközi kapcsolatok azon tényezőinek összessége, amelyek befolyásolják a közös piacon racionálisan tevékenykedő vállalatok hatékonyságát.

A *tényleges vagy effektív piacméret* fogalma szorosan kapcsolódik az integrációs versenyképességhez. Jelen kutatás során a tényleges piacméret bevezetése annak a különbségnek a megvilágítására szolgál, ami egy integrált piac és egy olyan piac között áll fenn, amelyen a résztvevők különböző csoportjait mesterséges kereskedelmi akadályok (termékek és erőforrások szabad áramlásának akadályai, különböző szabványok, különböző előírások, stb.) választják el. Az effektív piacméret azt a piaci kapacitást jelöli, amelyen a vállalatok azonos feltételek mellett jelenhetnek meg, további alkalmazkodási költségek (pl. vámok, eltérő előírásoknak való megfelelés költsége) nélkül. Amennyiben az említett akadályokat nem sikerül megszüntetni, akkor a közös piac csak *névleges vagy nominális piacméretként* értelmezhető.

Az integrációs versenyképesség illusztrálására és gyakorlati szerepének bemutatására egy esettanulmány révén kerül sor, amely az olasz-magyar kétoldalú kapcsolatokat, mint az európai egységes piac részét elemzi. A részkutatás a vonatkozó statisztikák, a kapcsolatokban érintettek tapasztalatai illetve a jogszabályi háttér elemzésén keresztül gyűjti össze a nemzetközi kapcsolatok, az integrálódás által nyújtott versenyképességi előnyök érvényesülését elősegítő illetve akadályozó elemeket.

10. A magyar-olasz bilaterális kapcsolatok versenyképességi elemzése¹⁸

Az európai egységes piac működését, minőségét az uniós tagállamok között fennálló bilaterális kapcsolatok minősége határozza meg. Amennyiben a bilaterális kapcsolatok alakulása a közös piac működését meghatározó faktorokat tekintve közelít a nemzetgazdaságon belüli kapcsolatok jellemzőihez, akkor a közös piac is a nemzeti piacokhoz hasonló hatékonysági szinten működhet. Azonban ha a kétoldalú kapcsolatok nem tudnak túllépni a szokásos nemzetközi kereteken, a közös piactól remélt előnyök nem realizálhatók. A nemzetgazdaságok integrációja révén létrejövő közös piac esetében értelmezett integrációs versenyképességet, annak szerepét és jelentőségét egy, a magyar-olasz bilaterális kapcsolatokat elemző esettanulmány mutatja be. A kutatás megkísérli feltárni a közös piac azon tényezőit, amelyek lehetővé teszik a piaci integrációban rejlő kompetitív előnyök érvényesülését. A tényezők kijelölik az egységes belső piac fejlesztéséért felelős gazdaságpolitika kompetenciáját.

Az esettanulmány empirikus kutatások révén arra keres választ, hogy mely tényezők segítik elő, illetve melyek akadályozzák a bilaterális kapcsolatok fejlődését. Ezek azok a tényezők, amelyek a kétoldalú kapcsolatokra hatva meghatározzák a közös piac működését. A felhasználásra kerülő információkhoz interjúk révén jutott a vizsgálat, amelyek alanyai egyrészt a bilaterális kapcsolatokban érintett vállalatok képviselői, másrészt pedig olyan állami intézmények illetékesei, amelyek e kapcsolatok erősítése érdekében tevékenykednek. A megfogalmazott célokkal összhangban az interjúk a szereplők azon –pozitív illetve negatív- tapasztalataira kérdeznék rá, amelyeket a partner gazdasággal kapcsolatos nemzetközi tevékenységük során szereztek. Az adatok elemzése során világít rá a kutatás a magyar-olasz

¹⁸ A fejezet háttérét képező esettanulmány a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj támogatásával készült.

kapcsolatok alakulásának a közös piac versenyképességéhez kapcsolódó főbb tendenciáira.

Két további vizsgálati szempont is kiemelt része jelen kutatásnak. Egy rész külön foglalkozik a kétoldalú kapcsolatok gazdaságtörténetével: összefoglalja a legfontosabb múltbeli jellemzőket, és külön hangsúlyozza a versenyképesség szempontjából lényeges motívumokat. Ugyancsak külön rész tárgyalja a vonatkozó szabályozási környezetet, az interjúk során szerzett információk kiegészítésének céljával.

10.1. Olaszország gazdasági jellemzői

Olaszország gazdaságának szerkezete megfelel a fejlett gazdaságokra jellemző struktúrának. Az elsődleges (mezőgazdasági és nyersanyag) szektor gazdasági súlya alacsony és csökkenő tendenciát mutat, miközben a szolgáltatások a nemzeti össztermék több mint felét (68,3 %) teszik ki. Olaszország az elsődleges szektor tekintetében jelentős behozatalra szorul, úgy a mezőgazdaság, mint az energiahordozók esetében. Az ipari szektorban a nagy hagyományokkal rendelkező feldolgozóipar elsődleges fontossággal bír, itt állítják elő a GDP negyedét. Az ipari szerkezetet a kis- és közepes vállalatok dominálják: ez teszi lehetővé a jó minőség és a differenciált kínálat biztosítását. A kis számú de erős, magánkézben lévő nagyvállalat (Fiat, Fininvest) ugyancsak jelentős gazdasági súllyal bír. A legutóbbi makrogazdasági fejlemények nem kedvezőek: a növekedés az utóbbi tíz év egyik leggyengébb eredményét hozta (0,4 %). 2001-hez képest 2002-ben romlott a fizetési mérleg egyenlege, a vizsgálat időpontjában a hazai össztermék 0,6 %-a körül mozog. Emellett kifejezetten pozitív fejleménynek számít a kereskedelmi mérleg stagnálása (17 milliárd euró – a GDP 1,4 %-a). Az elemzésekből kiderül, hogy a fizetési mérleg romlását a jövedelmek és szolgáltatások tétele okozza; a viszonylag kedvező kereskedelmi egyenleg a cserearány javulásának, közvetett módon pedig az importárak csökkenésének

köszönhető. Az olasz export elemzése során a negatív tendencia egyértelműen megfigyelhető: a visszaesés 2002-ben 2,8 %-os volt (21. táblázat). Olaszország részesedése a világ illetve az Európai Unió exportjában csökkent, és nem csak a legutóbbi évben, hanem folyamatosan 1997 óta. Az import tekintetében viszont 2002 volt az első olyan év ebben az időszakban, amikor az olasz import nem növekedett (-2,6 %) (22. táblázat).

21. táblázat: Olasz export (millió euró – 1998-ig eurolíra)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Világ	196860	200842	211297	220105	221040	260413	272990	265365
EU	113159	111912	116135	125151	128713	144411	148029	141106
%	57,48	55,72	54,96	56,86	58,23	55,45	54,23	53,17
KKE	12929	15108	17116	17327	16238	20669	25354	26510
%	6,57	7,52	8,1	7,87	7,35	7,94	9,29	9,99
Magyarország	1190	1213	1464	1685	1838	2432	2988	2725
%	0,6	0,6	0,69	0,77	0,83	0,93	1,09	1,03
% KKE-hez viszonyítva	9,2	8,03	8,55	9,72	11,32	11,77	11,79	10,28

Forrás: Istat – Ice (2003) és saját számítások.

22. táblázat: Olasz import (millió euró – 1998-ig eurolíra)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Világ	173354	165930	184678	195625	207015	258507	263757	256887
EU	105519	101348	112734	121367	127285	146571	150366	146157
%	60,87	61,08	61,04	62,04	61,49	56,7	57,01	56,9
KKE	12293	11061	12686	13336	14892	21973	24591	25180
%	7,09	6,67	6,87	6,82	7,19	8,5	9,32	9,8
Magyarország	1070	998	1147	1252	1413	1713	1945	1916
%	0,62	0,6	0,62	0,64	0,68	0,66	0,74	0,75
% KKE-hez viszonyítva	8,7	9,02	9,04	9,39	9,49	7,8	7,91	7,61

Forrás: Istat – Ice (2003) és saját számítások.

23. táblázat: Olasz nettó közvetlen külföldi tőkeberuházás (millió euró – 1998-ig eurolíra)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Világ	-	-	4.606	4.929	10.445	14.137	5.841	12.903	23.290	17.861
EU	-	-	4.392	3.939	5.812	7.717	3.240	8.744	20.013	15.108
%	-	-	95,35	79,91	55,64	54,59	55,47	67,77	85,93	84,59
KKE	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Magyarország	-	-	48	34	45	-5	29	17	44	42
%	-	-	1,04	0,69	0,43	-0,04	0,5	0,13	0,19	0,24
% KKE-hez viszonyítva	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Forrás: Istat – Ice (2003) és saját számítások.

24. táblázat: Olaszországba érkező nettó közvetlen külföldi tőkeberuházások (millió euró – 1998-ig eurolíra)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Világ	-	-	3.823	2.691	4.231	3.724	6.172	13.838	16.346	15.166
EU	-	-	2.625	2.164	2.735	3.139	3.994	9.596	12.841	11.818
%	-	-	68,66	80,42	64,64	84,29	64,71	69,35	78,56	77,92
KKE	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Magyarország	-	-	3	-9	8	1	-2
%	-	-	-	-	-	0,08	-0,15	0,06	0,01	-0,01
% KKE-hez viszonyítva	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Forrás: Istat – Ice (2003) és saját számítások.

Az Európai Unióval szembeni -2001-ben is negatív- kereskedelmi egyenleg tovább romlott, elsősorban a gépjárművek tételében bekövetkezett, a Fiat krízisével összefüggő változások miatt. Ebben a vonatkozásban is megfigyelhető egy 1997 óta tartó negatív tendencia. Az Unióból származó

olasz import változásának iránya megegyezik a teljes olasz import változásának előjelével. A negatív elmozdulás oka mindkét esetben az átlagos egységérték csökkenése. A kereskedelmi pozíciók a közép- és kelet-európai államokkal szemben ettől eltérően alakultak. Az átalakulás utáni gazdaságokban a kereslet élénk növekedésének következtében az olasz kereskedelmi mérleg a növekvő exportnak köszönhetően javult. Meghatározó eleme ezeknek a kapcsolatoknak a jelentős olasz nyersanyagimport, ami megmagyarázza a negatív kereskedelmi mérleget Oroszországgal szemben, miközben a Közép- és Kelet-Európával szembeni összesített egyenleg pozitív. Az olasz export legfontosabb felvevőpiaca a térségben Lengyelország volt, ezt követi Oroszország és Románia. Utóbbi gazdaság jelentőségét tovább növeli, hogy a román importban a legnagyobb részaránnyal Olaszország rendelkezik. Az intenzív kereskedelmi kapcsolatot jelentős közvetlen befektetések is kísérik (23-24. táblázat).

10.2. A magyar-olasz gazdasági kapcsolatok

Magyarország vonatkozásában a 2002-es év az olasz exportban 8,8 %-os visszaesést hozott. Kiemelkedik a számítógépeket és alkatrészeit összegző tétel, a csökkenés ebben az esetben a legnagyobb. A magyar import szerkezetében Olaszország részaránya nyolc százalékos, az érték 2002-ben három tizedesponntal alacsonyabb lett. A termékcsoportok alapján felállított sorrend (>10 %):

Export:

- elektronikus gépek; elektronikus, optikai és precíziós berendezések (18,7 %),
- mechanikai gépek és berendezések (17 %),
- textilipari termékek (11,6 %),

Import:

- elektronikus gépek; elektronikus, optikai és precíziós berendezések (20 %),
- vegyipari termékek (10,9 %).

(ISTAT,ICE[2003])

A kereskedelmi egyenleg úgy összességében, mint a legjelentősebb tételek esetében pozitív Olaszország számára, de alakulása a korábbi évekhez viszonyítva változott: a kereskedelmi többlet csökkent. A különbséget főként a számítógépek és alkatrészek tételének változása okozta.

Részleteiben vizsgálva a fő szektorokat, a magyar-olasz kereskedelem legjelentősebb termékcsoportjai az alábbiak (> 100.000 ezer euró):

Export:

- számítógépek és egyéb informatikai berendezések (219.769 ezer euró)
- gépjárművek (132.750 ezer euró)

Import:

- hírközlési, adat- és hanghordozó berendezések (124.284 ezer euró)
- számítógépek és egyéb informatikai berendezések (106.318 ezer euró)
- egyéb felsőruházati cikkek (105.460 ezer euró)
- gépjárművek (105.102 ezer euró)
- feldolgozatlan műanyagok (101.816 ezer euró)

(ISTAT,ICE[2003])

A közvetlen beruházások terén egyértelműen az olasz befektetések dominálnak, 2002-ben 42 millió euró összegű olasz tőke folyt be ebben a formában Magyarországra, miközben a vonatkozó magyar adat -2 millió euró volt, vagyis a korábban is minimális nagyságú olaszországi magyar tőke állománya csökkent.

A bilaterális kereskedelem legfontosabb tendenciái a következők:

- Olaszországnak az Európai Unióval folytatott kereskedelme a más térségekkel fennálló külkereskedelméhez viszonyítva arányaiban csökkent az elmúlt évtizedben.
- Ezzel párhuzamosan a gazdasági kapcsolatok Olaszország és a közép- és kelet-európai országok között intenzívebbé váltak.
- Magyarország részesedése az Olaszország és Közép- és Kelet-Európa közötti forgalomban nem változott.
- 2002-ben az olasz export emelkedett az összes közép- és kelet-európai partner irányába Magyarország kivételével, ahol a visszaesés jelentős volt.

A közvetlen beruházások alakulása nem követ semmilyen tendenciát, az éves adatok jelentős mértékben függenek egyes nagy volumenű befektetésektől, a magyarországi privatizáció fejleményeitől.

Az adatok további elemzése az alábbi következtetésekre vezetett:

- Sajátos fejleménye a magyar-olasz kapcsolatoknak az olasz export szignifikáns csökkenése, ami elsősorban az elektronikus gépek; elektronikus, optikai és precíziós berendezések osztályához tartozó számítógépek és egyéb informatikai berendezések tételében bekövetkezett változásnak volt tulajdonítható. Az olasz export csökkenése ebben a termékcsoportban nem kizárólag a magyar-olasz kapcsolatok jellemzője, megjelenik Olaszországnak a többi közép- és kelet-európai országgal és az Európai Unió régi tagországaival fennálló gazdasági kapcsolataiban is. A hatás magyar viszonylatban a bilaterális kereskedelem nagyságrendje miatt válhatott meghatározóvá, ehhez viszonyítva a tétel aránya viszonylag magas.
- A statisztikákban elrejtve maradnak azok az árumozgások, amikor Magyarország közvetítőként jelenik meg, amikor egyes áruk csak

áthaladnak az országon (pl. összeszerelés). Hazánk szerepe ezen a területen különösen a kilencvenes években volt jelentős az orosz-olasz kapcsolatokban.

- Nem különülnek el a statisztikákban a hatalmas közvetlen befektetések által generált, a külkereskedelemben bekövetkező változások sem. A tőkeimportőr gazdaságban rendszerint növekszik a nyersanyagok importja, miközben a feldolgozott termékek exportja bővül. A bilaterális kapcsolatokban ez a hatás elsősorban a magyarországi nagy privatizációk éveiben volt érzékelhető.
- Külön tétel (il traffico di perfezionamento passivo) tartalmaz –az előző pontban tárgyalt tételeken túl is- minden olyan exportot, amelyet közvetlenül egy ellentétes irányú árumozgás (reimport) követ. Ez az adat információkat nyújt a tárgyalt országok közötti integráció szintjéről.

10.3. A nemzetköziesedés állami ösztönzése

Az olasz gazdaság fő célkitűzései között szerepel a hazai vállalatok nemzetköziesedésének előmozdítása. Ez elsősorban a Termelő Tevékenységek Minisztériuma és a Külügyminisztérium hatásköréhez tartozik. Jelen elemzés két alapvető, a vizsgált területhez kapcsolódó törvénycikket állít a középpontba:

- 1992. évi 212. törvény (február 26.)¹⁹

A 212. törvény olyan finanszírozási eszköz, amely a két- illetve többoldalú programok támogatását tűzi ki célul. A programok célja Olaszország és a CIPE²⁰ által évenként meghatározott országok közötti együttműködés támogatása, a kiválasztott államokban folyamatban lévő piacgazdasági átmenet és európai integráció elősegítése érdekében.

¹⁹ A Termelő Tevékenységek Minisztériuma által készített összefoglaló alapján (2003.07.16.).

²⁰ Gazdasági tervezés érdekében létrehozott minisztériumok közötti bizottság (Comitato interministeriale per la programmazione economica).

- 2001. évi 84. törvény (2001.3.21.)²¹

A törvény szabályozza az olasz részvételt a balkáni országok stabilizációjában, újjáépítésében és fejlesztésében; a közösségi vagy multilaterális kezdeményezésre induló beavatkozások koordinációjának céljából is.

A magyar-olasz kapcsolatokra közvetlenül az első törvény vonatkozik, amely a fejlesztés és együttműködés következő változatait érinti:

- szakmai, menedzser- és közhivatalnoki képzés
- technikai segítségnyújtás
- megvalósíthatósági tanulmányok és tervezés a szállítás, telekommunikáció, elosztás, közösségi gazdaságtan, energiagazdálkodás, turizmus, környezetvédelem, egészségvédelem, ipari és mezőgazdasági fenntarthatóság, városfejlesztés és a művészeti értékek megőrzése terén
- „pilot-projektek” a technológiatranszfert megvalósító gazdasági együttműködés és megállapodások érdekében
- megvalósíthatósági tanulmányok (pénzügyi tervek, társasági dokumentumok elkészítése) vegyesvállalatok létesítésére vagy olasz részvétellel működő vegyesvállalatok szerkezetátalakítására.

Magyar részről a nemzetközi kereskedelem- és befektetésösztönzés háttéréről és eszköztáráról az ITD Hungary (Magyar Befektetési és Kereskedelemfejlesztési Kht.) képviselőjével készült interjú nyújt összefoglalást.

10.4. Interjúk

Az interjúvázlat a mellékletben megtalálható.

²¹ A Termelő Tevékenységek Minisztériuma által készített összefoglaló alapján (2003.07.16.).

Confederazione Nazionale dell'Artigianato e della Piccola e Media Impresa (CNA)²²

A kisiparosok az olasz gazdaságban jelentős súlyt képviselnek; nemzeti szervezetük a CNA. A szektorban fennálló nemzetközi és bilaterális kapcsolatok a *Dott. Claudio Cappellinivel, a szervezet közösségi kapcsolatokért felelős képviselőjével* készített interjú alapján kerülnek elemzésre. A Szövetség tevékenységét 1946 óta folytatja az államtól független privát formában. A részvétel a szervezetben önkéntes, a tagok száma 554.000. A CNA folyamatos és sikeres tevékenysége igazolja hatékonyságát és szükségességét.

Versenyképességi szempontok megkövetelik a privát formában való működést és az érintett vállalkozók széles körű részvételét. Szemben a közepes és nagyvállalatokkal a kisiparosok érdekvédelmét számos specifikus körülmény nehezíti. Az érdekképviselő költségei ezeknél a vállalatoknál a forgalmukhoz viszonyítva meglehetősen magasak, ami önszerveződésüket hátráltatja. Mivel a különböző nagyságrendű vállalatok érdekei között alapvető különbségek vannak, a külön képviselőt elsődleges fontossággal bír. A kisiparosok tevékenységük nemzetköziesítéséhez erősen korlátozott forrásokkal rendelkeznek, ami tovább növeli ezen szövetségeknek a jelentőségét. Az olasz alkotmány is külön hangsúlyozza ezt a szempontot: „A Törvény segíti a kisiparosok védelmét és fejlődését.” A szövetségek saját eredményességük miatt is érdekeltek a nemzetközi kapcsolatok bővítésében, ami egyúttal a képviselt vállalkozókra is pozitívan hathat. Európai szinten az UEAPME (Európai Kisiparosok, Kis- és Középvállalkozók Uniója) fogja össze a szektorhoz tartozó vállalkozókat. A kisiparosok sikeres részvételét az egységes európai piacon az UEAPME-val kiépített koordinált együttműködés jelentősen előmozdíthatja.

²² Kisiparosok, Kis- és Középvállalkozások Nemzeti Szövetsége

CONFAPI (Confederazione Italiana della Piccola e Media Industria)

A vállalatok megfelelően strukturált érdekképviselése sikeres tevékenységük egyik feltétele. A célok, az érdekek és a problémák jelentős része is eltérő a különböző szektorokban. Következésképpen egy-egy szektor hatékony érdekképviselése nem helyettesítheti ugyanezt más szektorokban. A CONFAPI az *ipari kis- és középvállalkozók* érdekképviselőjét vállalja fel. A felhasznált információkat a *Dott. Gabriele Lazzarinivel, a CONFAPI nemzetközi ügyekért felelős igazgatójával* készített interjú szolgáltatta. A vállalatok, a vállalati tevékenység globalizálódása megköveteli az őket képviselő szervezetek nemzetköziesedését is. A többoldalú kapcsolatok kiépítése és erősítése így az érdekképviselői szervezetek is elemi érdeke. A CONFAPI Olaszországban a regionális szerveivel működik együtt, amelyek feladata a tagvállalatokkal történő közvetlen kapcsolattartás. Nemzetközi szinten együttműködik az ICE-vel (olasz Külkereskedelmi Hivatal), ami a partner gazdaságok többségében saját irodával rendelkezik. A CONFAPI általános programja: előmozdítani az összhangot az intézményrendszer és a folyamatosan változó piaci igények között.

- A vállalkozói szektorban az ismeretek, a tapasztalatok a közvetlen befektetések révén áramlanak a különböző térségek és országok között. Nem működik azonban ilyen egyszerűen a nemzetközi információcsere ezen szövetségek esetében. Ez magyarázza a vállalkozói szférához viszonyítva jelentős különbségeket a különböző nemzetgazdaságokban létrejött szervezetek között. Az eltérések egyrészt a különböző gazdasági környezet természetes következményei, más szempontból viszont a nemzetközi együttműködés akadályait jelentik. A problémára megoldást az együttműködés tudatos fejlesztése jelenthet, aminek eredményeképpen a szükséges közeledés rendszerint végbemegy.
- Közép- és Kelet-Európában a CONFAPI egy román partnerrel épített ki szorosabb együttműködést. A közös tevékenység egy, az Ueapme

(Kisiparosok, Kis- és Középvállalkozások Európai Szövetsége) koordinációjával indított projekt megvalósítására irányul. Általánosan is megállapítható, hogy a sikeres kooperáció rendszerint jól körülhatárolt, közös célokat kitűző projekteken alapszik, konkrét program és érdekek hiányában az együttműködés kialakulása lassabb és körülményesebb.

- Az itt tárgyalt szövetségek lehetséges fejlődési iránya egy európai szinten hatékonyan működő nemzetközi hálózat kialakítása összhangban a cégek tevékenységének nemzetköziesedésével. A globalizálódás mellett a tevékenység komplexitásának növekedése jellemzi napjaink vállalatainak működését, ezért ezekben a hálózatokban az érdekképviselői szövetségek mellett, egyéb érintett szervezeteknek is részt kell vennie (egyetemek, társadalmi szervezetek, stb.).
- Európai szinten a kis- és középvállalkozások képviselőit az Ueapme koordinálja. A nemzeti szövetségek együttműködése az Ueapme-vel –a kétoldalú kapcsolatok fejlesztése mellett– alapvető érdeke úgy a tagvállalatoknak, mint maguknak a szövetségeknek.

Magyar Köztársaság Római Nagykövetsége

A Nagykövetség a magyar állam által a magyar-olasz kapcsolatok fejlesztése érdekében létrehozott szervezet. A gazdasági kérdések a követség *Gazdasági és Kereskedelmi Osztályának* kompetenciájába tartoznak. Az osztály tevékenységéhez kapcsolódó információk forrása a *Mátyás Mirtill gazdasági és kereskedelmi attaséval* készített interjú. A kétoldalú gazdasági kapcsolatok kialakítása és fenntartása rendszerint közvetlenül megy végbe, nem igényli az állam közreműködését. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a szereplők akkor fordulnak állami szervekhez, amikor problémákkal találják szemben magukat. A kapcsolatok közvetlen fejlesztésén túl az osztály meghatározó szerepet játszik a gazdaság- és a külpolitika alakításában is, valamint a döntéselőkészítés fázisában információkat szolgáltat különböző állami szervek számára. A kapcsolatokban közvetlenül részt vevő szereplőkkel szemben a

nagykövetség a megvalósulásig el nem jutó együttműködési kísérletek jelentős részéről is rendelkezik adatokkal, amelyek jelen kutatás számára különösen informatívak lehetnek.

- Az áruk, személyek, tőke és szolgáltatások szabad áramlásának kinyilvánítása ellenére számos olyan eszköz (pl. egészségügyi előírások) maradt a kormányok kezében, amellyel rövidtávú érdekeiket követve korlátozni tudják az áruk és erőforrások szabad mozgását. Bár végül ezen korlátozások többsége megalapozatlannak bizonyul, és a kormányokat kötelezik visszavonásukra, a hosszas tárgyalások és egyeztetések, az esetleges pereskedés jelentős károkat okozhat a kétoldalú kapcsolatok fejlődésében.
- Sokan fordultak a nagykövetséghez az eltérő nyelv, az eltérő szokások által okozott problémák (pl. kamionok vámkezelése) miatt. Bár a problémák végül általában rendeződnek, ezek során jelentős veszteségek keletkeznek (időveszteség).
- A gazdasági szereplők közötti kapcsolatépítésben jelentős szerep juthat a különböző kormányzati ösztönzőknek. Sikerük a kedvezményezettek számára kínált feltételektől függ.
- Magyarország uniós csatlakozása, a szabályozási harmonizáció hazánk és Olaszország között kedvez a kapcsolatok fejlődésének. Ugyanez a folyamat (pl. közös versenypolitika) csökkenti a külföldi beruházások feltételrendszerét alakító nemzeti gazdaságpolitika mozgásterét.²³ Ez az összetett hatásmechanizmus új megvilágításba helyezi a kétoldalú kapcsolatokat, a külföldi befektetések ösztönzésére kidolgozott kormányzati stratégia átalakításra szorul.
- A kapcsolatok értékelésénél nem hagyható figyelmen kívül a partnerek külgazdaságpolitikai stratégiájának áttekintése. A Magyarországra

²³ A csatlakozás dátumának ismertté válása előtt Magyarország a szokásosnál kedvezőbb adózási feltételeket biztosított számos külföldi vállalatnak. Az Európai Unióban ezek a könnyítések nem megengedettek, ezért a csatlakozási tárgyalások egy kritikus kérdését képezték. Az Unió és Magyarország közötti kompromisszumos megoldás feszültségekhez vezetett az érintett vállalatok és a magyar gazdaságpolitika között.

vonatkozó olasz politika a Közép- és Kelet-Európára irányuló külgazdaságpolitika szerves része. A magyar gazdaságpolitika Olaszországot nagy és viszonylag közeli gazdaságként definiálja, a külgazdasági stratégiában önálló tételt képez. Sajátossága lehet a magyar-olasz kapcsolatoknak a gazdaság hasonló struktúrájában rejlő lehetőségek kihasználása, magyar részről kiemelve a magas színvonalú mezőgazdasági termékek exportját. Az eddigiek során a kapcsolatépítés (a kis- és középvállalkozások számára viszonylag) magas költségei akadályozták a folyamat kiszélesedését. Az együttműködés beindítása számos esetben kíván külső (kormányzati) segítséget.

Banca Intesa (CIB Bank Rt.)

Az egyik legjelentősebb Magyarországon tevékenykedő olasz vállalat a CIB Bank Rt. a Banca Intesa tulajdona. A cégcsoportnak a kétoldalú kapcsolatokra vonatkozó tapasztalait a *Dott. Giorgio Di Noia-val, a római kirendeltség nemzetközi kapcsolatokért felelős képviselőjével* készített interjú gyűjti össze. A bankszektorra vonatkozó feltételek speciálisak, de a makro-versenyképesség szempontjából meghatározóak. A bankok központi szerepe egy gazdaság működésében megmagyarázza a velük szemben alkalmazott speciális, más vállalatokétól eltérő kezelést. A pénzügyi szektornak a gazdasági tevékenység hatékonyságára gyakorolt jelentős hatása a banki tevékenység külön elemzését teszi szükségessé.

- A banki tevékenység lényeges sajátosságára világít rá az euró bevezetésének vizsgálata. A vállalatok számára általánosságban kedvező hatáson túl a bankok esetében egy kedvezőtlen következmény is megfigyelhető. A tranzakciós költségek ugyan csökkennek a közös pénz bevezetését követően, azonban egy jól jövedelmező banki tevékenység, a pénzváltás megszűnik. A többi vállalatot ez a kedvezőtlen hatás nem érinti: számukra ez a tétel költségtényezőt jelent (tranzakciós költség).

- Újabb sajátos jellemzője a szektornak a működési feltételek terén fennálló jelentős különbségek az egyes közép- és kelet-európai országokban. A nagy nemzetközi bankcsoportok emiatt nem irányíthatók egységesen egy centrumból, így a különböző országokban található fiókvállalatok rendszerint széles körű önálló döntési jogkörrel rendelkeznek. A zöldmezős beruházások ritkák, a működő bankok megvásárlása és a helyi vezetéssel való szoros együttműködés jellemzi a külföldi befektetéseket.
- A „Bridge” programot a bankcsoporton belüli együttműködés fejlesztése érdekében hívták életre. Konkrét együttműködési programokon keresztül mozdítják elő az információk és erőforrások belső áramlását a nemzetközi hatékonyság javítása céljából. Az olasz vállalatcsoport az angolt használja közös nyelvként, hogy megelőzze a nyelvi nehézségeket.
- A nemzeti bankfelügyeleték együttműködése nagy mértékben befolyásolja a bankok nemzetközi tevékenységének feltételeit. A pozitív tapasztalatok elsősorban az Európai Unió integráló szerepének köszönhetőek. Az integráció pozitív hatásai más szektorokban is érzékelhetők, a gazdasági kultúrát meghatározó tényezők egyre jobban hasonulnak európai szinten, megkönnyítve a nemzetközi együttműködést.
- Az eredményes K+F szektor közvetlen előnyei mellett a két- és többoldalú kapcsolatok fejlődését is előmozdíthatja. Bár ez a szempont nem szerepelt a magyarországi befektetés motivációi között, az együttműködés végül erre is szolgált példával. A mobiltelefonon nyújtott banki szolgáltatások (SMS) az olasz piacon a közép- és kelet-európai tapasztalatok alapján kerültek bevezetésre.
- A bankcsoport az utóbbi időben növekvő érdeklődést mutat a bővülő Európai Unió iránt (akár a más régiókkal fennálló kapcsolatok rovására is). A nagy és egységes közös piac a méretgazdaságossági előnyök kihasználását biztosíthatja számukra.

SIMEST²⁴

A SIMEST célja az olasz vállalatok külföldi tevékenységének fejlesztése. A szervezetet 1991-ben részvénytársasági formában hozták létre. A Termelő Tevékenységek Minisztériuma, mint többségi tulajdonos mellett hitelintézetek, gazdasági szervezetek és vállalkozói egyesületeken, iparszövetségeken keresztül vállalatok is találhatóak a tulajdonosi szerkezetben. A szervezet az olasz vállalatok és közvetett módon az olasz állam érdekeit képviseli. A SIMEST kizárólag az Európai Unión kívüli piacokon működhet, mivel a közösségi versenyszabályozás nem teszi lehetővé a szervezet által gyakorolt tevékenység folytatását az Unión belül. A magyar-olasz kapcsolatokra vonatkozó információk *Filippo Morese*-től, a SIMEST e kérdésben illetékes munkatársától származnak. A SIMEST az olasz vállalatok külpiaci tevékenységének előmozdítását kitűző három pillér egyike, a SACE és az ICE mellett. A SACE (Servizi Assicurativi del Commercio Estero) az olasz exporthitelbiztosító társaság, az ICE (Istituto Nazionale per il Commercio con l'Estero) pedig a külkereskedelemmel foglalkozó közintézmény.

- A kétoldalú kapcsolatokban résztvevők nagy többsége szerint az együttműködés során jelentős problémák nem merültek fel. A magyarországi rendszerváltást követően a kapcsolatok gyors fejlődésnek indultak, azonban az utóbbi években ennek lendülete megtörni látszik. A nagy állami vállalatok privatizációja után bekövetkező természetes csökkenést erősítette a költségkülönbségek csökkenése és a külföldi beruházók számára nyújtott különféle kedvezmények -Magyarország uniós csatlakozásával együtt járó- megszűnése is. Jelentősebb ösztönzők hiányában a kezdeti nagy (közvetlen és közvetett) költségek eltérítik a vállalkozókat tevékenységük nemzetköziesítésétől.
- A vállalkozások fejlesztését kitűző magyar-olasz HIEDP (Hungarian-Italian Enterprise Development Programme) programot a magyar és olasz

²⁴ Olasz Társaság a Vállalatok Külföldi Tevékenységéért

vállalatok együttműködésének előmozdítása érdekében hívták életre. A koordinációért a SIMEST és az ITDH, a nemzetközi kereskedelem és beruházások fejlesztését felügyelő magyar ügynökség közösen felelt. A kezdeményezés nem érte el célját, mert nem kínált az érdekelt vállalatok számára kellően vonzó feltételeket.

- A közvetlen ösztönzők mellett a SIMEST számos közvetett eszközt is alkalmaz a kitűzött célok elérése érdekében. Kiemelt figyelmet szentelnek az olasz tanácsadó cégek magyarországi jelenlétének támogatására, amely vállalatok saját nemzetköziesedésüket követően további olasz befektetéseket is generálnak a célországban.
- A SIMEST és a vele együttműködő intézmények számára az alábbi fejlődési alternatívák kínálóznak:
 - Mivel régiós szinten is számos intézmény végez a SIMEST-hez hasonló tevékenységet, a velük való intenzívebb együttműködés pozitívan befolyásolhatja mind a SIMEST tevékenységét, mind a kétoldalú kapcsolatok alakulását.
 - A társaság fő profilját jelentő finanszírozási szolgáltatások mellett növekvő igény mutatkozik a piaci feltételekre vonatkozó információs szolgáltatásokra is.
 - A bilaterális kapcsolatokban érintett más szervezetekkel (pl. a nagykövetségekkel) kialakított szorosabb kooperáció javíthatja a SIMEST hatékonyságát.
- Európai szinten a SIMEST együttműködik az EDFI-vel (European Development Finance Institutions), a hasonló tevékenységet folytató nemzeti intézmények európai egyesületével. Az uniós versenyszabályok miatt az EDFI az Európai Uniót kívüli területekre koncentrál. A közösség belső nemzetköziesedését regionális programok támogatják a nemzeti programokhoz hasonló módszerrel.

B.C.-M.C. s.r.l.

A B.C.-M.C. Kft. két magyar vegyipari cég, a BorsodChem és a MOL-CHEM termékeinek kereskedelmét bonyolítja az olasz piacon. Az interjú a BorsodChem tevékenységére koncentrál. A cég a tervgazdaság időszakában az állam által Magyarország külkereskedelmi tevékenységének végrehajtása céljából létrehozott nagy exportintézeteken keresztül volt jelen a külpiacon. A BorsodChem termékei a CHEMOLIMPEX kompetenciájában tartoztak. A rendszerváltást követő átmeneti időszakban a cég közvetett módon, olasz kereskedelmi vállalatokkal együttműködve bonyolította külkereskedelmét. A fiókvállalat megalapítására 1997-ben került sor. A felhasznált információk és adatok forrása a *B.C.-M.C. igazgatójával, Dezsényi Györggyel* készült interjú. Az olaszországi fiókvállalat a BorsodChem-hez tartozó nemzetközi hálózat szerves része²⁵.

- Magyarország uniós csatlakozása számos olyan következménnyel jár, amely elsősorban mikroszinten érezheti hatását. Különösen igaz ez Olaszországban, ahol a családi tulajdonban levő kisvállalkozások aránya meglehetősen magas. Mivel ezen vállalatoknak rendszerint nincsenek közvetlen tapasztalatai a magyarországi gazdasági körülményekről, kevésbé ismerik azokat, számukra az uniós tagság garantálhatja az együttműködés szokásos normáit: biztosított, hogy a partner megfelel az általuk is ismert sztenderdeknek, és esetleges problémák esetén tisztában vannak a lehetséges megoldásokkal. A továbbiakban a pótlólagos kockázat miatt tehát nem kérhető árengedmény a magyar partnertől sem. A lehetőségekkel együtt természetesen a követelmények is bővülnek, mivel az uniós követelményeknek való maradéktalan megfelelés a továbbiakban a magyar cégek számára is előírás. Az intenzívebbé váló verseny a versenyképesebb szereplőt fogja segíteni.

²⁵ További fiókvállalatok találhatóak Lengyelországban, Ausztriában és Hollandiában.

- A vámok közvetlen gazdasági hatásán túl is számos hátrányos hatása lehet a vállalatok működésére a vámügyintézésnek is. A szállítás során okoz nehézségeket, akadályozza a vállalatok rugalmas működését és pótlólagos költségekkel jár.
- A cégeknek, de ugyanúgy azok alkalmazottainak is megszűnik a közösségen kívüli (extracomunitario) státusz, ami egyszerűsíti, azaz gazdaságosabbá teszi a működést.
- A nemzetközi együttműködést meghatározzák a földrajzi és kulturális feltételek is.
 - A Kft. által forgalmazott termékek esetében az összköltség jelentős hányadát teszik ki a szállítási költségek. Ez behatárolja a célpiacok földrajzi struktúráját, és meghatározza a fiókhálózat szerkezetét.
 - Az olaszországi bázis kiválasztását a közeli, nagy piacok közül a helyi gazdaság jellege motiválta. A kis- és középvállalkozásokra épülő gazdasági struktúrának szükségszerűen nyitottnak kell lennie, mert ezeknek a cégeknek hosszú távon a nemzetközi piac biztosíthatja a növekedés lehetőségét. Olaszország gazdaságföldrajzi polarizáltsága is erősíti ezt, mivel a déli régiók elmaradottsága a piac tényleges méretét csökkenti. A piaci alternatívát jelentő Németország gazdasági adottságai ettől eltérőek, a külföldi termelők számára a német piac nehezen elérhető. A helyi partnerek szívesebben fordulnak a világviszonylatban is hatalmas német vegyipari vállalatokhoz.
- Az utóbbi tizenöt évben végbement közeledés ellenére is jelentős különbségek maradtak fenn az értékesítés terén nemzetközi szinten. A magyar vállalatoknak jelentős forrásokat kell szánniuk a komplexebb értékesítési technikákhoz való alkalmazkodásra.
- Az elmúlt években mind fontosabbá vált a nemzetközi kereskedelemben a szabványok szerepe. A minőségi tanúsítványok a kereskedelmi tevékenység szükséges feltételei európai szinten.
- A fejlődő gazdaságok biztosíthatják számos szektor vállalatai számára a hosszú távú növekedés feltételeit. Példaként említhető a vegyipar is, ahol a

centralizált kínai gazdaság egy megrendelése számos cég lehetőségeit meghatározza. A szükséges feltételek teljesülése mellett a munkaintenzív termelési folyamatok áthelyezése is javíthatja a hatékonyságot.

- Dezsényi úr a korábbi tizenötök és az új uniós tagok között a kapcsolatok intenzifikálódásának egy második nagy hullámára számít a csatlakozást követő időszakban. A kibővítés hathat az óvatosabb, kevésbé mobil cégekre is, elsősorban a kis- és középvállalatokra.
- A közös történelmi múlt és a kulturális gyökerek jelentősen előmozdítják a regionális együttműködést (Habsburg Birodalom, Alpok-Adria Munkaközösség).

ITD Hungary

Az ITD Hungary a magyar állam által a nemzetközi kereskedelem és beruházások fejlesztése érdekében létrehozott szervezet. Az ügynökség számos külföldi hivatallal rendelkezik az ország számára legnagyobb jelentőséggel bíró piacokon, így Olaszországban is. A szervezet jelenlegi formájában a korábbi struktúra 1993-ban végrehajtott reformja óta működik. A rendszerváltást megelőzően a tevékenységi kört a tervgazdaság által kitűzött kereskedelmi célok megvalósítása jelentette. Később a változó igényekkel összhangban a feladatok a beruházásokhoz kapcsolódó területekkel egészültek ki. Napjainkban a vállalatok elsősorban információgyűjtés céljából keresik az ügynökséget, valamint a kétoldalú kapcsolatokkal összefüggő panaszokkal fordulnak még ide. A felhasznált információk *Soltész Magdolnától az olaszországi kirendeltség vezetőjétől* származnak.

- A közös projektek szerepe a kapcsolatok fejlődésében meghatározó. Emiatt is lényegesek az Európai Unió regionális együttműködést prioritásként megfogalmazó politikájának a határon átnyúló együttműködéseket finanszírozó támogatásai.

- A tanácsadók, konzulensek szerepe az olasz vállalkozók számára kiemelt fontossággal bír. Már az információgyűjtés szakaszában közvetítőként kapnak szerepet, miközben a cégek beruházási szándékaikat, stratégiájukat titokban tartva rendszerint háttérben maradnak. A közvetítő cégekkel való együttműködés meghatározó faktora az ITDH sikerének.
- A közép- és kelet-európai régióban rejlő lehetőségek teljesebb kihasználását teszi lehetővé a magyarországi partnerek együttműködése a határon túli magyar gazdasági szereplőkkel.
- A magyar munkaerő olaszországi alkalmazását akadályozó intézkedések eltérítik a piaci lehetőségek által motivált esetleges magyar tőkeexportot. A helyi munkaerő alkalmazása a viszonylag magas költségek miatt nem gazdaságos.
- A közeli jövő lehetőségei közül kiemelhetők a Magyarországra irányuló logisztikai jellegű beruházások, amelyek egész Közép- és Kelet-Európa ellátását biztosíthatják²⁶. Ezek az infrastrukturális feltételek szükséges szintjét, jó minőségű és széles körű üzleti szolgáltatásokat követelnek meg, amelyek vonatkozásában Magyarország a régióban komparatív előnyökkel rendelkezik. A beruházások további lehetséges irányát jelentheti a turizmushoz illetve az ingatlanokhoz kapcsolódó befektetések.
- Olaszország tapasztalatai a nemzetköziesedést támogató tevékenység, az ezt előmozdító programok fontosságára mutatnak rá. Magyarország számára is indokolt a vonatkozó politika hangsúlyos fejlesztése. Az Olaszországban sikerrel alkalmazott 212. törvény magyarországi körülményekhez történő alakítása irányt szabhat e törekvéseknek.
- A vállalatok számára a hivatali ügyintézés leegyszerűsítő, Magyarországon is elterjedőben levő „egyablakos rendszer” (sportello unico) bevezetése lényeges eleme az elsődleges versenyképességnek, de az integrációs versenyképességre is jelentős hatással bír. A pozitív tapasztalatok alapján megfontolásra érdemes a módszer bevezetése a kétoldalú kapcsolatokban is. A gyakorlatban ez egy olyan adminisztratív

²⁶ Ilyen beruházások már jelenleg is folynak.

jellegű szerv létrehozását jelentheti, amely kapcsolatot tart a vállalatokkal és közvetítőként szolgál minden, a nemzetköziesedéssel kapcsolatos hivatali ügyintézésben.²⁷

- Kétségtelen, hogy Magyarország uniós csatlakozása a korábban sok esetben igen bürokratikus hivatali ügyintézészt egyszerűbbé teszi. Az általános tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy az érintettek jelentős része (elsősorban a magyar kis- és középvállalatok) nem ismeri az újonnan bevezetésre került módszereket (ÁFA, szabványok), az új feltételekhez történő igazodás menetrendjét²⁸, amiket valószínűleg majd a gyakorlati tapasztalatok során kell elsajátítaniuk.

FINEST

A FINEST tevékenysége megegyezik a SIMEST által végzett feladatokkal, azzal a különbséggel, hogy a FINEST regionális szinten működik. A szervezet az alábbi régiókban aktív: Friuli Venezia Giulia, Trentino Alto Adige és Veneto. A szűkebb kompetencia miatt a FINEST figyelembe tudja venni a régió vállalatainak speciális érdekeit is. A FINEST létrehozásának egyik oka és a szervezet tevékenységét befolyásoló lényeges tényező az érintett területek közös történelmi gyökerei, amelyek a Habsburg Birodalom időszakába visszanyúló közös múltból erednek. Az együttműködés a birodalom felbomlásával nem szakadt meg. Bár az utóbbi évtizedek nem kedveztek ezen kapcsolatok fejlődésének, az együttműködés lehetősége továbbra is számos előnyt kínál minden érintett számára. Az itt felhasznált információk *Paolo Petiziol úrtól a társaság korábbi elnökétől* származnak, aki a szervezet tevékenysége mellett további erőfeszítéseket is tett és tesz e kapcsolatok elmélyítéséért a *Mitteleuropa kulturális egyesület elnökeként*.

²⁷ A bürokrácia labirintusa gyakran akadályozza a vállalatok nemzetköziesedését.

²⁸ Az interjú 2004. márciusában készült.

- A gazdasági tényezők mellett a társadalmi és kulturális hatások is alapvető meghatározói az együttműködés sikerének. Különösen fontosak ezek a kis- és középvállalatok számára, mivel esetükben az idegen feltételekhez való alkalmazkodás gyakran vállalhatatlan költségeket jelent.
- Az állami források decentralizációja szükséges feltétele a regionális szinten meglévő előnyök kihasználásának. A közép-európai régiók (Mitteleuropa) külpolitikájában, külkapcsolatainak irányításában helyi szervezeteknek is részt kell vállalnia. Számos közös, csak e régiókra jellemző sajátosság merül itt fel, amelyek kezelését az általános, állami szintű gazdaságpolitika nem tudja maradéktalanul ellátni.
- A közép- és kelet-európai országok között gyakran megfigyelhető kíméletlen verseny miatt számos alkalommal a külső partner élvezi az együttműködésből származó előnyök szinte teljes egészét.²⁹ A partner sok esetben monopozónikus jellege tovább erősíti ezt a tendenciát. A közép-európai országok érdekei megkövetelik az együttműködést és a közös álláspont kialakítását a gazdaságpolitikában a külső partnerekkel szemben.
- A vállalatok számára nyújtott segítség hatékonyságának fontos feltétele a személyes kapcsolat és a megfelelő intézmények létrehozása és működtetése. Az eseti kapcsolatokra épülő konzultáció és tanácsadás (folyamatos helyi jelenlét nélkül) a FINEST tevékenysége során nem bizonyult hatékonynak. Kedvező tapasztalatokkal járt a privát tanácsadókkal kialakított együttműködés.

Lombard Kereskedelmi Kamara Külgazdasági Központja

A Lombard Kereskedelmi Kamara Külgazdasági Központjának kompetenciája a lombard kamarai rendszerben a tagvállalatok nemzetköziesedésének támogatása. A Kereskedelmi Kamara kötelező tagsága miatt a Külkereskedelmi Központ is minden vállalat számára nyílt, közös érdekeket

²⁹ Pl. a közép- és kelet-európai országok versenye a különböző adójellegű és egyéb kedvezmények terén a külföldi befektetések megszerzéséért.

képviselő tevékenységet folytat. A felhasznált információk forrása *a központ igazgatójával, Sergio Valentinivel* készített interjú.

- A működés feltételeit tekintve az érintett vállalatok szempontjából nincs szignifikáns különbség a korábbi tagországokkal és az új belépőkkel fennálló kapcsolat között. Az esetleg meglévő, elsősorban gondolati szinten fennálló különbségek az unión belüli és kívüli gazdaságok megítélése között a csatlakozást követően fokozatosan eltűnnek. A jövőben eltérések az euró bevezetésének eltérő időpontjaiból adódhatnak, ami technikai problémákat okoz a vállalatok működése során.
- A közvetítők szerepét mindig hangsúlyosan kell kezelni az olasz vállalatok vizsgálata során. Ezeknek a vállalatoknak a szerepe meghatározó a nemzetköziesedés folyamataiban is. A közvetítők rendelkeznek a szükséges nyelvismerettel, tisztában vannak a célország gazdasági jellemzőivel és nem utolsósorban a vállalatok jól ismerik őket, megbíznak bennük. Ezeknek a szolgáltatásoknak az ára magas, ezért a vállalatok csak kiemelkedő perspektívákat nyújtó lehetőségek esetén döntenek tevékenységük nemzetközivé szélesítése mellett.
- A különböző érdekérvényesítő technikák, a lobby szerepe meghatározó mind az elsődleges, mind az integrációs versenyképesség szempontjából. A lobby ugyanolyan fontos helyet kap a kétoldalú kapcsolatokban (pl. minisztériumi lobby), mint az Európai Unió szintjén (különböző uniós intézményekben). Az közösségi szintű lobby jelentőségét növeli, hogy az Európai Unió egyik prioritása az európai vállalatok nemzetköziesedésének előmozdítása.
- A nemzetközi kapcsolatépítés három fázisa a következő:
 - Megismerés
 - Elmélyítés
 - Együttműködés

A Külgazdasági Központnak tevékenységének struktúrálása során figyelembe kell vennie az egyes fázisokban felmerülő eltérő vállalati igényeket.

- A Külgazdasági Központ alapszolgáltatást nyújt minden vállalat számára (pl. jogi kalauz a partner gazdaságról), de nem képes egyedi, vállalatspecifikus igények kielégítésére. A szolgáltatások legnagyobb része ingyenes.
- A nyelvismeret kritikus pontnak számít nem csak a kapcsolattartásban, hanem már a minden nemzetközi tevékenység alapfeltételét jelentő információgyűjtés fázisában is.

Magyarországi Olasz Kereskedelmi Kamara

A Magyarországi Olasz Kereskedelmi Kamara 1992 óta működik az olasz-magyar vállalkozói közösség érdekeit képviselve, tevékenységét elősegítve. 1998-tól tagja az Assocamerestero-nak, az olasz kereskedelmi kamarákat tömörítő hálózatnak, ami egyúttal az olasz kormány hivatalos elismerését is jelenti. Bár az olasz kereskedelmi kamara természetesen elsősorban a Magyarországhoz kötődő olasz vállalkozások számára szolgál, az olasz gazdaság iránt érdeklődő magyar cégek is fordulhatnak hozzá. Jellemzően elsősorban a kis- és közepes méretű vállalkozások igényeire specializálódott, de reprezentatív jelleggel számos nagyvállalat is a Kamara tagja. Belépett a szervezetbe számos, a kétoldalú kapcsolatban nem közvetlenül érdekelt vállalkozás is, akik termékük, szolgáltatásuk értékesítése során a Kamara által nyújtott fórumra, széles körű kapcsolatokra is kívánnak építeni. A Magyarországi Olasz Kereskedelmi Kamara a magyarországi Vállalkozásfejlesztési Tanács tagja. A felhasznált információk forrása a *Dr. Szabó Erzsébet Máriával*, a szervezet *főtitkárával* készített interjú.

- A jelentős nemzetközi hálózatból fakadó előnyök leglényegesebb megjelenési formája a bőséges, globális szintű adatbank az olasz

vállalkozások számára szükséges üzleti információkról. Ezt a különböző országokban működő kamarák tölti fel adatokkal, biztosítva az olasz igények és a helyi jellegzetességek összehangolását.

- A regionális együttműködés is megjelenik a Kamara tevékenységében. Ezt példázza az „east2italy” program, amely szlovák, cseh, magyar illetve olasz vállalatok számára kínál bilaterális lehetőségeket. A gyakorlati megvalósítás internetes felületen keresztül történik.
- A kooperáció újabb lényeges területén a Kamara más nemzetek Magyarországon működő hasonló szervezeteivel teremt kapcsolatot. A tevékenységek összekapcsolása révén bizonyos átfedések kiküszöbölhetők, valamint kihasználhatóvá válnak a multilaterális együttműködésben rejlő lehetőségek is.
- A Kamara viszonylag fiatal ezért folyamatos és rohamos fejlődésen megy keresztül. Új hatáskörökkel bővül, tevékenysége ezzel párhuzamosan egyre több funkcióra terjed ki (pl. legutóbbi fejlemény a Kamara marketing menedzsmentjének kialakítása).
- A tapasztalatok azt mutatják, hogy az olasz érdeklődők részéről folyamatos és intenzív igény mutatkozik a magyarországi termőföld vásárlása iránt.
- A tagok a Kamarán keresztül támogatják a kormánytól a kamarák által nyújtható hitelgarancia hazai bevezetését, ami lényegében a kamaráknak a tagok számára nyújtható hitelezés lehetőségét teremtené meg. A nemzetközi gyakorlatban ez igen elterjedt, a hazai szabályozás azonban nem teszi lehetővé.

10.5. Az integrációs versenyképesség elemei

Az olasz gazdaságban a vállalatok különböző kategóriáinak érdekeit képviselő iparszövetségek meghatározó szerepet játszanak, az érintett vállalati kör döntő hányada rendelkezik tagsággal. A szövetségek szerepe különösen jelentős a kis- és középvállalatok esetében, amelyek számára érdekeik képviselete a megfelelő fórumokon e szervezetek nélkül komoly nehézségeket okozna.

Számos fejlett gazdasághoz hasonlóan a kis- és középvállalatok működése úgy Olaszországban, mint Magyarországon erős hatással van a nemzetgazdaság teljesítményére. Tevékenységük nemzetköziesedése az elmúlt tizenöt évben tovább növelte a szövetségek szerepét és jelentőségét. Az általuk képviselt cégek kis méretük miatt nemzetközi szinten képtelenek minden szükséges feladat (információgyűjtés, kapcsolatépítés, lobby, stb.) ellátására, ezért az együttműködés az érintett szövetségekkel nélkülözhetlenné vált.

Az *iparszövetségek* működése hatással van a makro-versenyképességre és az integrációs versenyképességre is. Jelen kutatás az integrációs versenyképességre vonatkozó hatásokra koncentrál. A mennyiségi szempontú vizsgálat nem fedi le teljes körűen a lehetséges hatásokat, a minőségi oldal elemzése is szükséges. E területen a következő faktorokkal írható le az integrációs versenyképesség:

- *A részvételi arány* –ami egy mennyiségi adat- informatív mutató, de nem tükröz számos lényeges minőségi jellemzőt.
- *Az iparszövetségek struktúrája* leírható számadatok és az érintettek személyes véleményét tükröző kérdőíves/interjú vizsgálatok („puha” adatok) kombinációjának segítségével.
 - Számadat lehet *a szövetségek száma*, ami információt nyújt arról, hogy a működő szövetségek képesek-e lefedni a meglévő vállalati kategóriák igényeinek skáláját.
 - A vállalatok menedzsereivel készített interjúk tovább pontosíthatják az *iparszövetségi szerkezet* értékelését. A struktúrának egyidejűleg két kritériumot kell kielégítenie. El kell érniük egy, a hatékony működéshez szükséges méretet (méretgazdaságosság), miközben csak a vállalatok egy jól körülhatárolt körének nyújthatnak szolgáltatásokat. Az optimális szövetségi struktúra mindkét szempontnak megfelel.
- *Az iparszövetségek hatékonysága* részletesebben jellemezhető a tagvállalatok véleményének értékelése révén (minőségi adatok).

Az integrációs versenyképesség szempontjából jelentős az *iparszövetségek nemzetköziesedése*. Egy változó a nemzetközi projektekben való részvétel mértékét fogja mérni, mivel a tapasztalatok alapján ezek jelentősen növelik az együttműködés hatékonyságát³⁰:

1. *A nemzetközi együttműködés mennyiségi változója. Számbavételezi a nemzetközi együttműködésben aktív szövetségek számát. A változó kiterjed más érintett intézmények nemzetközi tevékenységére is*³¹.
 2. Ez a tétel az *együttműködéseket minőségi szempontból értékeli. Az értékelés alapja a partner jelentősége a szövetség által képviselt vállalatok számára és az együttműködés intenzitása.*
 3. A tényezőcsoport lényeges eleme *a nemzetközi projektek száma, amelyekben az adott szövetség részt vesz.*
 4. Utóbbihoz is bevezetésre kerül egy *minőségi mutató, amely a 2. ponthoz hasonlóan vizsgálja az érintett projekteket.*
- Az uniós kereskedelem számos *nem vám jellegű korlátozása* nagy mértékben befolyásolja az egységes piac működését.³² A fizikai, technikai és fiskális akadályokat eltörlő irányelv hatályba lépését követően a tagállamok újabb eszközöket találtak az uniós kereskedelem akadályozására nemzeti érdekeik védelmében. A tényező a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok minőségét tükrözi. A befolyásoló tényezők meglehetősen széles skálája miatt a versenyképességnek ez a jellemzője minőségi ismérvként lesz definiálva, amely az említett *akadályoknak a jelenlétét és a kereskedelemre gyakorolt hatását* méri.
 - Az integrációs versenyképesség faktorai közül nem hiányozhat a *nyelvismeret*. A kétoldalú kapcsolatok szemszögéből e tényezőnek tükröznie kell egyrészt *a partner gazdaság nyelvének ismeretét*, másrészt *egy esetleges közvetítő nyelv (általában az angol) ismeretének szintjét*³³.

³⁰ A közös munka jelenti a további együttműködések számára a legjobb alapokat.

³¹ Lásd a CONFAPI képviselőjével készített interjút.

³² Lásd a Magyar Köztársaság Római Nagykövetségének képviselőjével készült interjút.

³³ Banca Intesa interjú.

Az adott nyelvvel bírók aránya egy alkalmas mennyiségi ismérve e tényezőre vonatkozóan.

Az együttműködést a bankszektorban vizsgálva az integrációs versenyképesség újabb fontos elemei kerülnek előtérbe.

- A két ország valutája közötti *árfolyam* meghatározó faktor ebben a csoportban. Az integrációs versenyképesség szempontjából az értékelés meglehetősen összetett. Egyértelműen megállapítható azonban, hogy a kétoldalú kapcsolatok fejlődése szempontjából az árfolyam stabilitása kívánatos³⁴.
 - Az árfolyamra vonatkozó kronológikus adatok alapján egy mennyiségi adattal jellemezhetjük *az árfolyam stabilitását*.
 - A tényleges stabilitás mellett fontos *az esetleges változások kiszámíthatósága* is. A bevezetésre kerülő index az érintettek megkérdezésén, személyes tapasztalataikon alapulhat: azaz „puha” adatot eredményez.
- A helyi információk kiemelt jelentősége a bankszektorban egy újabb lényeges versenyképességi tényezőre világít rá: *a jól kvalifikált bankszakemberek elérhetősége* az integrációs versenyképesség lényeges eleme.
 - *A bankszakemberek aránya a munkaerő kínálatban* lehet egy mennyiségi ismérve e mutatónak.
 - Szintén informatív *az érintettek (a nemzetközi bankok) értékelése az adott piacon elérhető szakemberek felkészültségéről*. Mivel ezek a változók kérdőíves/interjú felmérések révén mérhetőek, itt is „puha” adatokhoz jutunk.

A vállalatok nemzetköziesedésének állami támogatása számos, a kétoldalú kapcsolatokat befolyásoló hatással bír. Az elemzés foglalkozik az állami

³⁴ Az euró bevezetése valósítja majd meg a tökéletes stabilitást.

támogatások számára kialakított feltételrendszerrel (szabályozási keret) és a direkt beavatkozásokkal is.

- Egy minőségi változóval jellemezhető *a keretfeltételeket meghatározó jogi helyzet*, amely az állami támogatások alakítói számára biztosított lehetőségek szempontjából értékeli a vonatkozó jogszabályokat.
- A következő indexek mind mennyiségi, mind minőségi szempontból jellemezhetik a versenyképességet.
 - Mérhető az erre a célre *rendelkezésre álló pénzügyi eszközök szintje*.
 - A különböző támogatási formák lebonyolításában résztvevő szervezetek munkájának elemzése révén mérhető *a támogatások sikere*.
 - A két utóbbi index összevetése informál *az állami beavatkozások e formájának hatékonyságáról*.
- *A bilaterális kapcsolatokhoz kapcsolódó intézményrendszer* is meghatározó faktora az együttműködés eredményességének. Ebbe a körbe elsősorban azok a nemzetközi szinten is aktív bankok és tanácsadó cégek tartoznak, amelyek a két- és többoldalú kapcsolatokban résztvevők által igényelt szolgáltatásokra specializálódtak.³⁵ Az index *az intézményrendszer által lefedett terület, tevékenységi kör volumenét* méri, és kiterjedhet *az érintett vállalatok által az intézményrendszerrel alkotott értékelésre* is.
- A minőségi tanúsítványok elterjedtsége meghatározó faktora a vállalkozói kapcsolatok fejlődésének³⁶. A tanúsítvány a termék minőségét garantáló referencia, ami képes kiküszöbölni a nemzetközi együttműködés egyik legjelentősebb akadályát: az információs deficitet. *A minőségi tanúsítványokkal rendelkező vállalatok aránya* mennyiségileg mérhető adat.

³⁵ E tényező javítása megtalálható a SIMEST célkitűzései között is (lásd az interjúknál).

³⁶ B.C.-M.C. s.r.l. interjú.

- Mérhető *azoknak az európai programoknak, projekteknek a száma, amelyekben mindkét érintett ország vállalatai részt vesznek.* A közös munka, a konkrét közös célok bizonyultak a nemzetközi működés és együttműködés leghatékonyabb formájának. A mutató a bilaterális kapcsolatok szemszögéből tükrözi az Európai Uniónak az egységes piac fejlesztése érdekében tett törekvéseinek sikerét. (mennyiségi adat)

10.6. Gazdaságpolitikai konklúziók

Bár az itt bevezetett integrációs versenyképességre vonatkozóan természetesen nem állnak rendelkezésre adatok, felmérések abban a mélységben, mint a hagyományosan értelmezett makro-versenyképesség esetében, néhány lényeges következtetésre a kutatás során összegyűjtött információk is rávilágítanak. A World Economic Forum és az IMD vizsgálatához hasonló módon sztenderdizált adatgyűjtés ezeket a következtetéseket tovább bővítheti és árnyalhatja.

A tagállamok által vállalataik számára nyújtott támogatásokat az Európai Unió versenyszabályai tiltják a verseny torzulásának elkerülése érdekében. Ez az intézkedés sok esetben lehetetlenné teszi a vállalatok külföldi terjeszkedésének beindításához nyújtandó ösztönzéseket is, így a közös piac egységesedését is akadályozza egy fontos területen. A gazdaságpolitikának és az Európai Unió versenyszabályozásának bizonyos esetekben mérlegelnie kell a pozitív diszkrimináció alkalmazását is, az említett negatív mellékhatás kiküszöbölése végett. A cégek nemzetközi terjeszkedése során a kezdeti nehézségek (helyi információk hiánya, a fiókvállalat irányítása) jelentik rendszerint a leglényegesebb akadályt. A kezdeti nehézségeket leküzdő vállalatok már képesek sikeresen beágyazódni a fogadó gazdaságba. A nemzetköziesedés sikeres támogatása az alábbi tapasztalatokon alapulhat³⁷:

³⁷ Kis- és középvállalatok működésére vonatkozó tapasztalatok a B.C.-M.C. Kft.-vel készített interjúban találhatók. E tapasztalatok a nemzetköziesedést támogató intézmények munkáját alapozzák

- A kis- és középvállalatok számos szektorban keresik a nemzetközi működés és együttműködés lehetőségeit, de az imént említett nehézségek gyakran eltérítik őket ettől. A kis- és középvállalatok nemzetköziesedésének a hatása továbbgyűrűzik a gazdaságban, elősegítve a globalizálódást más területeken is.
- Ha összehasonlítjuk a nemzetközi kapcsolatok alakulását múltbeli folyamatokkal, akkor az éppen aktuális feltételrendszert is figyelembe kell venni. A tíz-tizenöt évvel ezelőtti motivációk (privatizációk, munkaerő alacsony költsége) mára megszűntek, a vállalatok pedig a hazai lehetőségeknél kedvezőbb alternatívák hiányában nem helyezik át tevékenységüket külföldre. A vonatkozó gazdaságpolitikának meg kell találnia és előtérbe kell helyeznie ezeket a lehetséges ösztönzőket.
- A jelenlegi olasz beruházási tervek alapján Magyarország (a szükséges fejlesztéseket követően) a Közép- és Kelet-Európában működő olasz cégek logisztikai központjává válhat. Az ehhez esetlegesen szükséges ösztönzőket a magyar gazdaságpolitikának kell biztosítania.
- Kiemelt fontossággal bír a közép- és kelet-európai országok közötti együttműködés.
 - Az olasz gazdasági szereplők –hasonlóan más partnerekhez- a közép- és kelet-európai országokat gazdasági stratégiájukban egy térségként kezelik. A nemzeti gazdaságpolitikák együttműködése hatékonyabbá teheti az egyes országok komparatív előnyeinek kihasználását.
 - Az együttműködés méretgazdaságossági szempontból is fontos. A nagy transznacionális vállalatok a közép- és kelet-európai térséget egy régióként kezelik. Az érintett országok egységes fellépése javíthatja mindkét fél eredményességét (az országokét és a vállalatokét).
 - A térség gazdaságai közötti –néha kíméletlen- verseny miatt a régió kívüli partnerországok realizálják számos esetben az együttműködésből

meg (SIMEST, ITDH). Jelen kutatás nem terjed ki a gazdaságpolitika e dimenziójának (kis- és középvállalatokat érintő konkrét intézkedések) elemzésére.

származó előnyök szinte egészét. Az országok megfelelő együttműködése esetén ezeknek az előnyöknek lényegesen nagyobb része érvényesülne a közép- és kelet-európai országok javára.

- Lényeges aspektusa lehet a regionális együttműködésnek a határon túl élő magyarok hálózata. A kooperáció hozzájárulhat a Közép- és Kelet-Európán belüli bilaterális kapcsolatok fejlődéséhez is.
- A jelenlegi országhatárokon túlmutató egykori történelmi kapcsolatok fejlesztése számos –jelenleg- rejtett előny érvényesülését segítheti. A korábbi együttműködés komplementer struktúrákat hozott létre, amelyek napjainkban hatékonyan működő kapcsolatokat eredményezhetnek. Az akadályok kiküszöbölése után ezek a kapcsolatok nagy valószínűséggel újra kialakulnak.
- A fejlődő országok bővülő szerepe várható a jövőben mind a világkereskedelemben, mind a nemzetközi termelési láncokban. A fejlődő és fejlett gazdaságokat is magukban foglaló multilaterális együttműködési rendszerek, a benne résztvevő gazdaságok számos tekintetben komplementer jellege miatt³⁸, fokozhatják minden érintett gazdálkodásának hatékonyságát.
- A makroszintű döntések során szükséges a mikrogazdasági következmények alapos és körültekintő ismerete. Ezek -a közvetlen mikroökonómiai hatás mellett- közvetett módon rendszerint a makroökonómiai változókban is lecsapódnak. Makroszinten a közép- és kelet-európai gazdaságok többsége már a társulási szerződések („Európai Megállapodások”) révén szorosan integrálódott az Európai Unióba, mikroszinten azonban a csatlakozás előtt álló országok vállalatai nem részesültek a tagállami vállalatokéhoz hasonló elbánásban³⁹. Ez tükröződik a kétoldalú kapcsolatok alakulásában és befolyásolja az érintett országok gazdasági teljesítményét is. A tapasztalatok az euró bevezetésének üteméről szóló vitához is fontos információkat nyújthatnak.

³⁸ Jelentős kereslet olyan termékek iránt amelyek piaca más régiókban már telített; munkaerő rendelkezésre állása viszonylag kedvező áron.

³⁹ Lásd B.C.-M.C. s.r.l. interjú.

- A gazdasági mutatók jelentős részére negatív hatással vannak az Unió által biztosított kapcsolatokat korlátozó derogációk (pl. a munkaerő szabad áramlásának korlátozása). Ezért versenyképességi szempontból ezek – lehetőség szerint gyors- eltörlése javasolt.
- Az egységes pénz egyik legfontosabb előnye a vállalkozások nemzetköziesedését befolyásoló feltételek jelentős javulása. A vállalatok hatékonyabb működése révén az euró pozitívan hat a gazdaság teljesítményére is. A közös pénz bevezetésének bármilyen késleltetése csak olyan konkrét célok mellett megengedett, amelyek kompenzálják a késedelem miatt elszenvedett veszteségeket. A regionális kooperáció kiemelt jelentőséggel bír: a hátrányok többszöröződnek, ha az euró bevezetése a környező országokban megelőzi a közös pénzhez történő magyar csatlakozást. Az euró bevezetése hatással van mind a nemzetközi kereskedelem, mind a külföldi beruházások irányára. Az egységes valuta e hatás révén képes az európai gazdaságföldrajzi struktúra alakítására, amit az egyes tagállamok nem, vagy csak nagy nehézségek árán képesek befolyásolni.
- Az együttműködések kialakulását elősegítő központi támogatások mellett a gazdaság általános állapota is fontos hatással bír. A befektetésösztönzési céllal nyújtott különböző kedvezmények –lényeges pozitív hatásaik mellett- számos rövidtávú célkitűzésekkel érkező céget vonzanak; a szakmai beruházók számára inkább az általános gazdasági feltételek, a gazdaság struktúrája a meghatározó. Ez is alátámasztja a gazdaságpolitika alakításában résztvevő hatóságok és a vállalatok közötti folyamatos információcsere és együttműködés szükségességét.
- A döntéselőkészítés során fontos szerep jut a statisztikáknak, ami megköveteli az adatok rendelkezésre állását a szükséges részletezettséggel⁴⁰.

⁴⁰ Pl. a reimport külkereskedelemre gyakorolt többszörös hatásának figyelembe vétele (il traffico di perfezionamento passivo).

- Olaszország esetében különös figyelmet kell szentelni a vállalati tanácsadók működésének. A közvetítőkkel való együttműködés elsődleges fontosságú az olasz cégeknek. A magyar-olasz kapcsolatok vonatkozásában ez az elem az integrációs versenyképesség egyik lényeges meghatározója. Mivel a faktor jelentősége függ az érintett országoktól, általánosságban nem érdemes bevenni az integrációs versenyképesség elemei közé.
- A beruházások vonzásán túl, Magyarországnak a tőkeexportban is növelnie kell aktivitását. Az első lépés ennek során egy hatékony szabályozási keret kidolgozása, amelyhez az olasz modell számos hasznos tapasztalatot nyújthat. A tőkeexport közvetlen pozitív hatásai mellett, a világgazdaságban való szerves részvétel ösztönzőleg hat a külföldi befektetőkre is.
- Az átláthatóság és az egyszerű adminisztráció a beruházásösztönzés sikerének alapvető feltétele. Az egyablakos rendszer alkalmazása⁴¹ segítheti e feltétel érvényesülését.
- A kamarák és a különböző iparszövetségek támogatása segítheti a hozzájuk kapcsolódó vállalatok nemzetköziesedését is. A cégek nem tudnak minden, a nemzetköziesedéssel együttjáró pótlólagos tevékenységet felvállalni (pl. információgyűjtés, lobby), de ezekkel a szervezetekkel együttműködve élvezhetik az itt elért eredményeket is.
- A nemzetköziesedés során érdemes együttműködni a határmenti régiókkal és számos hatáskört átengedni nekik. Ezek a partner gazdaságok közelsége miatt számos pótlólagos információval rendelkeznek, ami segítheti a rendelkezésre álló források hatékony felhasználását.

Az itt elemzett tényezők és a bemutatott vélemények természetesen nem vehetnek figyelembe minden, az integrációs versenyképességre ható faktort. Az esettanulmány célja a téma áttekintésére és elemzésére alkalmas modell

⁴¹ Lásd ITD Hungary interjú.

felállítása volt. További kutatások révén a vizsgálat tovább bővíthető úgy a versenyképességi faktorok, mint a következtetések skáláját illetően. A kutatás további menete két szálon folytatódhat:

- A bilaterális kapcsolatokban érintett további szektorok elemzésével, amelyeket jelen esettanulmány terjedelmi okokból csak érintőlegesen tárgyalt: pl. humán tőke és oktatás, környezetvédelmi szabályozások, üzleti szolgáltatások, stb.
- A kétoldalú kapcsolatok egy kiválasztott szektorára koncentrálva, az integrációs versenyképesség elemeinek az itt bemutatottnál részletesebb és alaposabb feltárása és elemzése. Az elemzésnek ez a szála konkrét intézkedések, gazdaságpolitikai direktívák megfogalmazásához vezethet.

Az integrációs versenyképesség azokat a tényezőket kívánja azonosítani és mérni, amelyek akadályozzák a piac effektív méretének a bővülését, vagyis a piaci integrációt. Az integrációs versenyképesség javítása révén lehetővé válik a piacméret nominális bővülése mellett a tényleges (effektív) bővülés is, és ez az integráció által nyújtott előnyök hatékonyabb kihasználásához vezet.

11. Konklúziók

Az Európai Unió versenyképességét elemző tézisek, a legutóbbi (keleti) kibővülés hatásai, az integrációs versenyképesség alakulása, illetve a vonatkozó módszertani és gazdaságpolitikai konklúziók négy csoportba sorolhatók és a vonatkozó fejezetek végén találhatóak:

- Az Európai Unió versenyképessége nemzetközi összehasonlításban,
- Az EU versenyképessége a kritikus területeken,
- A keleti kibővülés hatásai a közösség versenyképességére,
- Integrációs versenyképesség az Európai Unióban (magyar-olasz kapcsolatokat tárgyaló esettanulmány).

A csoportosítás alapját kizárólag a különböző megközelítési szempont és elemzési mód jelenti, a gazdaságok versenyképességének alakulását a dolgozat során bemutatott tényezők és következtetések együttesen, egymással is szoros összefüggésben határozzák meg. A versenyképesség javítását célul kitűző közösségi politikának és a nemzeti illetve regionális versenyképességet fejlesztő nemzeti és regionális gazdaságpolitikának is a versenyképességi tényezőket komplex, összefüggő rendszerként kell kezelnie.

A kutatás további menete két irányban indokolt:

- Tovább részletezhető az elemzés összgazdasági (régiós, nemzetgazdasági, integrációs) szinten. Esettanulmányok tapasztalatai alapján a versenyképességi faktorok köre tovább bővíülhet illetve átalakulhat.
- Jól alkalmazható az itt bemutatott keret egy földrajzilag vagy szektorálisan specifikált gazdasági egység részletes elemzésére, a vonatkozó versenyképességi változók és folyamatok leírására, a fejlődési alternatívák feltárására.

Az Európai Unió versenyképességének javítása önmagán túlmutató cél. Az európai integráció történelmét a békés együttélés célját kitűző politikai és a kölcsönös előnyökre építő gazdasági motiváció együttesen határozta meg. Az önérdek racionális követése jelenti egy sikeres és fenntartható nemzetközi modell alapját. Az Unió javuló versenyképessége és ennek révén az integráció sikere követendő példát jelenthet nemcsak Európában, hanem Európán kívül is.

Függelék

Interjúvázlat

Az itt felsorolt pontok az interjúk során egy közös bázist jelentenek. Ezek alapján kerülnek megfogalmazásra az egyes alanyok számára feltett témaspecifikus kérdések. A sztenderd vázlat lehetővé teszi a következtetések egységes séma alapján történő levonását.

Az interjú a személyes beszélgetés által nyújtott lehetőségek kihasználása érdekében nem kívánja előre meghatározott válaszlehetőségekhez kötni az alanyt. A téma felvázolását követően, a kérdések –szükség esetén– iránymutatásként szolgálnak.

1)

A. vállalatok számára

- Mely tevékenység esetében és miért döntött vállalata a nemzetköziesedés mellett?
- Miért választották Magyarországot célországnak?
 - Miért Közép- és Kelet-Európa?
 - Miért Magyarország ezek közül az országok közül?

B. egyéb szervek számára

- Milyen tevékenységet folytatnak Magyarországgal kapcsolatosan?
- (Miért választották Magyarországot célországnak?
 - Miért Közép- és Kelet-Európa?
 - Miért Magyarország ezek közül az országok közül?)

amennyiben a kérdéses értelmezhető a szervezetre

- A szervezet struktúrája kielégíti-e a piaci igényeket? Melyek a szervezet belső struktúrájának fejlődési lehetőségei? Melyek a

szervezet külső struktúrájának (nemzeti és nemzetközi kapcsolatok) fejlődési lehetőségei?

2)

- Mely tényezők mozdították elő az Ön szervezetének kapcsolatait Magyarországgal (pozitív tapasztalatok)?
- Mely faktorok akadályozták leginkább a kétoldalú kapcsolatok fejlődését (negatív tapasztalatok)?

3)

Mely eltérések (az olaszországi és magyarországi gazdálkodási környezet viszonyában) befolyásolták (pozitívan vagy negatívan) az Önök tevékenységét?

4)

Mely feltételeket kellene megváltoztatni (a partner gazdaságban), hogy az Önök szervezetének működése hatékonyabbá váljon?

- Abszolút értelemben?
- Relatívan értelmezve (a hazai gazdasági környezethez viszonyítva)?

A kutatás a megkérdezettek tapasztalatai alapján, SWOT⁴² analízis módszerét felhasználva határozza meg a (z integrációs) versenyképesség főbb faktorait.

⁴² Strengths – Weaknesses – Opportunities – Threats (erősségek – gyengeségek – lehetőségek – veszélyek).

Irodalomjegyzék

- Abegaz B., Dillon P., Feldman D.H., Whiteley P.F. [1994]: The Challenge of european integration – Internal and External Problems of Trade and Money. Westview Press, Boulder – San Francisco – Oxford.
- Acocella, Nicola – Sonnino, Eugenio (a cura di) [2003]: Movimenti di persone e movimenti di capitali in Europa. Il Mulino, Bologna.
- Annuario statistico italiano, 2003. Istituto nazionale di statistica, Roma.
- Bató Márk [2003]: Versenyben Európa; A gazdaságirányítás szerepe a versenyképesség javításában. In: Elmaradottság – fejlődés – átalakulás. szerk.: Blahó András. BKÁE Világgazdasági tanszék, Budapest.
- Bató, Márk [2004]: Relazioni bilaterali e competitività nell’Unione Europea. 03/2004, AUSE, Pavia.
- Blahó András (szerk.) [2002]: Világgazdaságtan – Globális fejlődés, gazdaságdiplomácia. Aula, Budapest.
- Blahó András (szerk.) [2004]: Európai integrációs alapismeretek. Aula Kiadó, Budapest.
- Blahó András – Prandler Árpád [2001]: Nemzetközi szervezetek és intézmények. Aula Kiadó, Budapest.
- *Blätter für deutsche und internationale Politik.*
www.blaetter.de

- Boltho, Andrea [1996]: The Assessment: International Competitiveness. *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 12, No. 3: pp. 1-17.
- Chikán A., Czakó E., Zoltay-Paprika Z. (edited by) [2002]: National Competitiveness in Global Economy. The Case of Hungary. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Commercio estero e attività internazionali delle imprese – Annuario 2002. Istat – ICE, Roma.
- Competition. European Union.
<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/s12000.htm>
- Dornbusch, Rudi [1996]: The Effectiveness of Exchange-rate Changes. *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 12, No. 3: pp. 26-39.
- Durand, M., Madaschi, C., Terribile, F. [1998]: Trends in OECD Countries' International Competitiveness: The Influence of Emerging Market Economies. *OECD, Economics Department Working Papers*, No. 195.
<http://www.oecd.org/dataoecd/34/47/1864948.pdf>
- Economics Glossary. OECD.
<http://www.oecd.org>
- *The Economist*.
- EU-csatlakozás 2004 (összefoglaló a csatlakozási tárgyalások fejezeteiről). Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma.
www.kum.hu

- European competitiveness report, 2002. European Commission, European Communities.
- European competitiveness report, 2003. European Commission, European Communities.
- Eurostat yearbook 2003. European Commission, European Communities.
- Fagerberg, Jan [1996]: Technology and Competitiveness. *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 12, No. 3: pp. 39-52.
- Findrik M. – Szilárd I. [2000]: Nemzetközi versenyképesség – képességek versenye. Kossuth Kiadó, Budapest.
- Forman Balázs [2001]: Az Európai Unió strukturális és előcsatlakozási alapjai. Európai Bizottság Magyarországi Delegációja, Budapest.
- France diplomatie.
<http://www.france.diplomatie.fr/index.gb.html>
- Gandolfo, Giancarlo [2002]: Elementi di economia internazionale. UTET, Torino.
- The Global Competitiveness Report, 2002-2003. Oxford University Press, New York – Oxford.
- von Hayek, Friedrich A. [1995]: Piac és szabadság. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Hirst, Paul [1997]: The global economy – myths and realities. *International Affairs*, 73.3: pp. 409-425.

- Horváth Zoltán [1999]: Kézikönyv az Európai Unióról. Magyar Országgyűlés, Budapest.
- Huntington, Samuel P. [1995]: Civilizációk háborúja?. *Külpolitika*, 1995. ősz-tél: pp. 183-204.
- Hunyadi – Mundruczó – Vita [1996]: Statisztika. Aula Kiadó, Budapest.
- *HVG*.
- Internal Market. European Union.
http://www.europa.eu.int/pol/singl/index_en.htm
- Kengyel Ákos [2002]: Az Európai Unió regionális politikája. Aula Kiadó, Budapest.
- Kiss J., László [1996]: Nemzetközi rendszer és elmélet a kelet-nyugati konfliktus után. *Külpolitika*, 1996. tavasz.
- Kiss J., László [1998]: „Új világrend” felé? – Globalizáció és az állam változó viszonya. in: Globalizáció: mítosz vagy valóság? - szerk.: Dr. Kiss J. László és Urkuti György. BIGIS Közlemények 6., Budapest: pp. 9-37.
- Kozma Ferenc [1996]: Külgazdasági stratégia. Aula Kiadó, Budapest.
- Krugman, Paul [1994]: Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*, March/April 1994: pp. 28-44.
- Krugman, Paul R. [1996]: Making Sense of the Competitiveness Debate. *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 12, No. 3: pp. 17-26.

- The Lisbon Review, 2004. An Assessment of Policies and Reforms in Europe. World Economic Forum.
http://www.weforum.org/pdf/Gcr/LisbonReview/Lisbon_Review_2004.pdf
- Llewellyn, John [1996]: Tackling Europe's Competitiveness. *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 12, No. 3: pp. 87-96.
- Magyar statisztikai évkönyv, 2002. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Maier, Gunther – Tödting, Franz [1996]: Regional- und Stadtökonomik 2. Springer-Verlag, Wien.
- Majocchi, A. – Mojska, J. [2003]: L'internazionalizzazione delle imprese italiane nella Repubblica Ceca e in quella Slovacca. AUSE, Pavia.
- Monti, Mario [1998]: Az egységes piac és a holnap Európája. Külügyminisztérium, Budapest.
- Palánkai Tibor [1999]: Az európai integráció gazdaságtana. Aula Kiadó.
- Palánkai Tibor [2000]: Az integráció kérdésének néhány elméleti és gyakorlati kérdése. *Bővülő Európa*, 2000. június: pp. 115-130.
- Palánkai Tibor [2001]: Az integráció-érettség mérésének kutatásáról. Kutatási összefoglaló, BKÁE, Budapest.
- Palánkai, Tibor [2003]: Determining Factors of Environment of FDI's in CEE. AUSE, Pavia.

- Porter, Michael [1998]: *The Competitive Advantage of Nations*. MacMillan Press Ltd., Houndmills, Basingstoke, Hampshire R6216XS and London.
- Presidency conclusions - Lisbon European Council (23 and 24 March 2000).
<http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=60917&LANG=1>
- Rosecrance, Richard [1996]: *The Rise of the Virtual State*. *Foreign Affairs*, Volume 75 No. 4: pp. 45-61.
- Rosenau, James N. [1996]: *The Dynamics of Globalization: Toward an Operational Formulation*. *Security Dialogue*, Vol. 27(3): pp. 247-262.
- Rostoványi Zsolt [1999]: Európaiság, európai identitás és az európai integráció. *Európai Szemle*, '99/4: pp. 55-77.
- Simai Mihály – Gál Péter [2000]: *Új trendek és stratégiák a világgazdaságban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- *Spiegel online*.
www.spiegel.de
- Stephanou, Constantine A. [2003]: *Regulatory Convergence in the Wider Europe Region: Goals and Means*. AUSE, Pavia.
- Szabó János Zoltán [1995]: *A kultúra gazdasága – a gazdaság kultúrája*. *Kultúra és közösség*: pp. 182-186.
- Szentés Tamás [1999a]: *Nemzeti fejlődés és „versenyképesség”*. *Ezredforduló*, 1999/2.: pp. 8-10.

- Szentés Tamás [1999b]: Világgazdaságtan – Elméleti és módszertani alapok. Aula, Budapest.
- Szentés Tamás [2002]: Globalizáció, regionális integrációk és nemzeti fejlődés korunk világgazdaságában. Savaria University Press, Szombathely.
- Dr. Tattay Levente [1998]: Versenypolitika és versenyképesség az Európai Közösségben. *Külgazdaság-Jogi melléklet*, 1998/12: pp. 161-174.
- Török Ádám Dr. [1997]: A versenyképesség-elemzés egyes módszertani kérdései. *Gazdaság – Vállalkozás – Vezetés*, 3/1997: pp. 2-13.
- Venables, Anthony J. [1996]: Localization of Industry and Trade Performance. *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 12, No. 3: pp. 52-61.
- Walsh, Brendan [1996]: Stabilization and Adjustment in a Small Open Economy: Ireland, 1979-95. *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 12, No. 3: pp. 74-87.
- World Competitiveness Yearbook, 2003. IMD, Lausanne.
- World Investment Report, 2002. United Nations, New York and Geneva.
- Yoshitomi, Masaru [1996]: On the Changing International Competitiveness of Japanese Manufacturing since 1985. *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 12, No. 3: pp. 61-74.